Latin-Amerika

Csődárny

Vészintézkedés és válság

A tavalyi figyelmeztető jelek után a gazdasági válság időzített bombája szinte egyszerre robbant a dél-amerikai kontinens több országában.

A gazdasági „csődközel" persze nem meglepetésszerűen jött, a hanyatlás jelei már évek óta érezhetőek, a gazdaságok sorozatos „megroggyanására" azonban még a legborúlátóbbak sem számítottak.

Nem is igen számíthattak, hiszen az első olajárobbanás után a kontinens országainak többsége látványos gazdasági eredményekkel lepte meg a világot.

A nagy ívű fejlesztési programok igen sok tőkét igényeltek, s a bankok meglehetősen bőkezűek voltak, hiszen fontos volt az OPEC akkori petrodollár-feleslegének visszapumpálására a világgazdaságba. A többségében elmaradott, egészségtelen gazdasági szerkezetű latin-amerikai országok képtelenek voltak a megnövekedett áru- és tőkebehozatalt megfelelő mennyiségű exporttal „ellentételezni", így külkereskedelmi mérleghiányuk — s ezzel párhuzamosan az adósságállományuk — egyre növekedett.

Nem kis — kellemetlen — meglepetést okozott az elmúlt év végén az a jelentés, amely Latin-Amerika 1981-es összesített gazdasági eredményeiről adott számot. Harmincöt esztendeje nem zárt olyan rossz évet a térség, mint 1981-ben: a bruttó társadalmi termék mindössze 1,2 százalékkal növekedett, 1980-ban még 6 százalékos volt az emelkedés. Egy év alatt csaknem 6 milliárd dollárral növekedett a térség országainak összesített fizetésimérleghiánya. (A deficit 34 milliárd dollár volt.) Jócskán fokozódott — négy év alatt megkétszereződött — a külföldi tartozások összege, az adósságállomány 1981 végén 240 milliárd (!) dollárt ért el. A kedvezőtlen statisztikai adatokat még hosszasan lehetne sorolni, a lényeg azonban változatlan: nem egyszerűen megtorpanás, hanem komoly visszaesés következett be.

Az 1982-es év első háromnegyed évében a gondok tovább szaporodtak, illetve súlyosbodtak. Latin-Amerika és Dél-Amerika legerősebbnek vélt gazdasági sorra „dobták be a törülközőt". Először az olajgazdag Mexikó kérte 80 milliárd dolláros tartozásai egy részének átütemezését, majd a Falkland-háborúban gazdaságilag is kivérzett Argentína jelentette be, hogy nem tud megbirkózni 40 milliárd dolláros adósságával. Bolívia ugyancsak moratóriumért folyamodott a bankvilághoz adósságai ügyében. Bár a brazil vezetés szinte naponta hangsúlyozza, hogy nem fogja kérni az ugyancsak 80 milliárdos tartozása visszafizetésének átütemezését, a nemzetközi bankvilág véleménye szerint csak hetek, esetleg hónapok kérdése a pénzvilágot is megrázó hír bejelentése. Ecuador most készül haladékot kérni a mintegy 6 milliárdra tehető külföldi tartozásainak egy részére, de nem rózsásabb a helyzet a többi országban sem. A hetvenes években még igen gyorsan fejlődő és látványos gazdasági eredményeket elérő Chile súlyos válságba került: az infláció ugyan alig haladja meg a 4 százalékot, de visszaesett a gazdasági növekedés, ismét magas a munkanélküliek száma, hiányt mutatnak a pénzügyi mérlegek, vészes szintet — 14 milliárd dollárt — ért el az ország adósságállománya. A mintegy 30 milliárdos tartozással rendelkező, olajban gazdag Venezuelát is súlyosan megrázta az idei év. A tavalyi 4 milliárd dolláros fizetésimérleg-többlet után ez évben 2 milliárdos hiány várható, a kőolaj értékesítési nehézségei pedig 20 százalékos bevételcsökkenést „hoznak" az országnak.

Mindent összevetve, Latin-Amerika külföldi tartozásai idén elérik a 300 milliárd dollárt, s csak az 1982-ben esedékes kamatok összege 45 milliárdra rúg. Joggal merül fel a kérdés, mi okozta Latin-Amerika gazdasági megrendülését? Az elemzők egybehangzó megállapítása szerint a vészes helyzet több tényező együttes hatásaként állt elő. A túlzott importra alapozott fejlesztési és gazdaságpolitikák együtt a kapkodó, elhibázott árfolyampolitikával még a világgazdaság normális „üzletmenete" esetén is komoly zavarokat idézhettek volna elő. Ezt az „alapot" azonban még több külső és belső hatás „fejelte meg".

Az erős dollár, a tartósan magas kamatlábak, a térségben fokozódó politikai feszültség, a fejlett tőkés államoknak a recesszió miatt beszűkülő piaca, a túlzott hitel- és kölcsönfelvétel, a gazdaságszerkezeti gondok kiéleződése, a latin-amerikai országok gazdasági együttműködésének alacsony szintje gyakorlatilag egy időben fejtette ki kedvezőtlen hatását és rendítette meg a nemzetgazdaságokat. Külön sokkot idézett elő a nyersanyagpiaci árak alakulása.

Ebben a meglehetősen kedvezőtlen helyzetben vészintézkedések sora született, illetve születik, s mindezzel a kapkodás is együtt jár. Több ország leértékelte a valutáját. Mexikó államosította a bankrendszert, Chilében szigorú devizaellenőrzést vezettek be, Venezuela erősítette inflációellenes gazdaságpolitikáját, Argentína a gazdasági szükségintézkedések fegyverét vetette be. Sűrűn váltják egymást a gazdasági és pénzügyminiszterek. Összességében nézve, egyre inkább a zűrzavar uralkodik el a latin-amerikai gazdaságokban. A jelzések szünet nélkül érkeznek a bankok és a Nemzetközi Valuta Alap (IMF) címére, remélve, hogy a pénzvilág segítő kezet nyújt. Nem is nagyon tehet mást, hiszen mindenki fut a pénze után, mindenki el akarja kerülni a még nagyobb pénzügyi katasztrófát, a teljes összeomlást.

Mexikó adósságai egy részének átütemezése mellett tárgyalásokat folytat az IMF-fel 4 milliárd dolláros hitel felvételéről. Argentína lázas alkut folytat a nemzetközi kereskedelmi bankokkal idei tartozásának átütemezéséről. Az esztendő végéig 15 milliárd dollárt

MEXIKÓVÁROS

Államosította a bankrendszert

kellene törlesztenie, és már eleve 2,3 milliárd dollár hátraléka van.

Az adósságok átütemezését, illetve az új kölcsönök nyújtását a külföldi bankok és az IMF meglehetősen szigorú pénzügyi és gazdaságpolitikai feltételekhez kötik. Tisztában vannak ugyanis azzal, hogy az új kölcsönök összegének döntő részét a régi tartozások és a kamatterhek kifizetésére kell fordítani, tehát egy olyan ördögi kör alakul ki, amelyből egyelőre nem látszik a kiút.

Az átütemezés és az „új pénz" ugyan enyhíti a pillanatnyi gondokat és nehézségeket, gyógyulást azonban nem hoz. A nem konjunkturális problémák megoldása tehát egyre későbbre halasztódik. Vészhelyzetben azonban nincsen sok választási lehetőség.

Érthető módon napjainkban a kritikus adóssághelyzet került előtérbe a latin-amerikai országok gazdaságát illetően. Ez azonban csak egy jelenség, a gyökerek ennél sokkal mélyebbek, az adósságok átütemezése, új kölcsönök felvétele önmagában nem nyújthat megoldást a hosszabb távú gondok megoldására. Ezért a térségben egyre erősödnek azok a vélemények, amelyek a jövő fejlesztési irányainak higgadt átgondolását, újraértékelését szorgalmazzák.

A gazdasági gondokból való kilábalás, a „túlélés" érdekében a kormányok kénytelenek a megszorító gazdaságpolitika hagyományos eszköztárához nyúlni. Visszafogják a beruházásokat, megnyirbálják a jóléti és szociális kiadásokat, erőteljesen csökkentik a behozatalt, minden erőt a fizetőképesség szolgálatába állítanak. A nadrágszíj meghúzása természetesen a restriktív pénzpolitikát is magával hozza.

Mindezek fényében Mexikó 30—40 százalékkal csökkenti az állami kiadásokat, jelentősen lelassítja a munkanélküliség enyhítésére kidolgozott programjának végrehajtását, 1 százalék körüli növekedésre „állítja be" a gazdaságot és felkészül a pénzügyi szektor, valamint a behozatal további korlátozására. Brazília exportbevételeinek apadásával számol és kénytelen tudomásul venni, hogy a recesszió tartós „útitárs" marad. Argentína kísérletet tesz a gazdasági növekedés zuhanásának megállítására, a 13 százalékos munkanélküliség enyhítésére, a jelenleg 50 százalékos kihasználtsággal működő ipari üzemek termelésének fellendítésére, az árellenőrzés további szigorítására. Venezuela is szerényebb növekedési ütemre rendezkedik be.

A gazdaságok motorjának alacsonyabb sebességre kapcsolására olyan kényszerhelyzetben kerül sor, amikor Latin-Amerika még éveken át újabb dollártízmilliárdok felvételére kényszerül a visszafizetési „rések" betömésére. (Brazília például idén és 1983-ban 17—17 milliárd dollár újabb kölcsönhöz szeretne jutni az adósságok és a kamatok zökkenőmentes törlesztésére, no meg a gazdaság fejlődésére is áldozni kell valamennyit.) Adósság tehát újabb adósságokat szül. Noha a tartós válság időszakában a világ szinte minden országa és térsége tornyosuló gazdasági gondokkal küszködik, 1982-ben a világ „beteg kontinense" címet a jelek szerint Dél-Amerika „vívta ki".

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

HÍRHALOM

A döblingi Andrássy-villát a pusztulás fenyegeti. Az 1863-ban Theophil Hansen tervezte műemlék helyreállításához 30 millió schilling kellene. Egy nőgyógyász jelentkezett Bécs városánál vevőnek, azzal, hogy szanatóriumot nyit a villában, de ő is visszalépett. (Neue Kronen Zeitung) ■ 1983-ban Belgiumban rendezik meg a borász pincérek (sommelier-k) negyedik világbajnokságát. (Le Soir) ■ 600 környezetvédő mászott fel a fákra Utrecht mellett egy erdőben, hogy megakadályozza kivágásukat, amit egy új autópálya építése tenne szükségessé. (Volkskrant) ■ Nem minden ellen védenek a golyóálló mellények: Asnières-ben, Párizs egyik elővárosában egy golyóálló mellényeket készítő gyár — leégett. (France Soir) ■ A münsteri egyetem vizsgálatot végzett az idős férfiak szexualitásáról. Huszonhárom 60—89 éves nagyapát hasonlítottak össze húsz 24—33 éves apával. Az eredmény: az idős férfiak nem vén férfiak, s még termékenyek is. (Bild Zeitung) ■ Október 1-én San Francisco híres villamosai mintegy 20 hónapra leálltak. A hálózatot korszerűsítik. 1984 júniusában indul meg újra a közlekedés a síneken, 111 évvel azután, hogy az első kocsik rajtuk megjelentek. (International Herald Tribune) ■ A „Napóleon" veszit keresettségéből: a 20 frankos francia aranypénz tőzsdei értéke már alig haladja meg a benne levő aranyét. 30 év óta ilyen alacsony nem volt az ázsiója a franciák legendás aranypénzének. (Le Monde) ■ A labdarúgó-világbajnokság döntőjében részt vett 24 csapat közül már csak 9-nek a szövetségi kapitánya maradt meg a posztján. A Mundial visszahatása egyébként, hogy számos országban kevesebb a néző a meccseken. Az NSZK-ban 400 000-rel csökkent a nézőszám. Az angol bajnokság szeptember 18-i mérkőzéseire alig több mint 200 000 ember volt kíváncsi, a háború óta ez volt a legkisebb érdeklődés. (Le Monde) ■ Walter Mondale, a korábbi amerikai alelnök a mostani választási kampányban az USA 40 államában mondott beszédet 95 képviselőjelölt, 17 szenátorjelölt és 22 kormányzójelölt támogatására. Célja, persze, az, hogy mindezek visszaemlékezzenek a kapott segítségre 1984-ben, amikor Mondale a demokrata párt elnökjelöltje kíván lenni. (U. S. News and World Report)

Los Angeles készül

U.S. News & World Report

Hogyan lehet fél milliárd dollárt költeni egy nemzetközi sportfesztiválra anélkül, hogy az adófizetők egyetlen cent pénzét is igénybevennék?

Van-e lehetőség arra, hogy kellőképpen megvédjék a 25 000 atlétát, edzőt, játékvezetőt, és más hivatalos személyt, és ne ismétlődhessék meg egy olyan terrortámadás, amely tragédiává változtatta a müncheni játékokat?

Ez csak kis része azoknak a problémáknak, amelyekkel meg kell birkóznia a Los Angeles-i Olimpiai Szervező Bizottságnak, az 1984. július 28-tól augusztus 12-ig rendezendő játékok koordinátorának. A bizottság munkatársai máris kidolgoztak egy részletes akciótervet, s szerződéseket kötöttek különböző nagyobb programok megvalósítására. Sok millió dolláros építkezéseket már meg is kezdtek.

Peter Ueberroth, a bizottság elnöke elmondotta, hogy a játékok előreláthatólag 3,5 milliárd dollár beruházást és forgalmat hoznak Dél-Kalifornia számára, s a játékok befejeztével a helyi lakosság szórakozására állandó új létesítmények állnak majd rendelkezésre, ami elősegíti majd a turizmus fejlesztését is.

Meglepő, hogy a jelek szerint az egyik nagy gond, vagyis a számlák rendezése, megoldódik. Ez különösen azért látszott nehéz feladatnak, mert a helyi szavazók szem előtt tartva, hogy az 1976. évi montreali játékok után mintegy 3 milliárd dollár adósság maradt, alaposan megkötötte a város vezetésének kezét. A kaliforniai és a szövetségi kormány közösen teremti elő a pénzalapokat. A Los Angeles-i Olimpiai Szervező Bizottság úgy véli, hogy 500 millió dolláros költségvetésében még felesleget is érhet el nagyszabású tévébevételekkel, jegyeladásokkal és a kongresszus által jóváhagyott érmeeladásokkal.

Messzemenően a legnagyobb szabású hozzájárulást az American Broadcasting Company vállalta. 225 millió dollárért megvásárolta a kizárólagos amerikai tévéközvetítési jogokat. Majdnem 75 millió dollárt kapnak külföldi tévéktől, beleértve oly kis összegeket is, mint a Fülöp-szigetek 400 000 dollárját.

Újabb milliókat fizetnek más külföldi és hazai vállalatok. A cégek tucatjai — American Express, Coca-Cola és különböző japán vállalatok — 116 millió dollárt fizetnek ki azért, hogy az olimpiai létesítményeken reklámszövegekkel szerepelhessenek.

Bizonytalanabb, hogy mennyi lesz a bevétel az 52 millió arany és ezüst emlékérme eladásából. A becslések 30—60 millió dollár között vannak.

Folynak az előkészületek 2 millió látogató elhelyezésére és szállítására. Az olimpiai játékok megkezdése előtti időpontra fejezik be a Los Angeles-i nemzetközi repülőtér 700 millió dolláros felújítását és kibővítését.

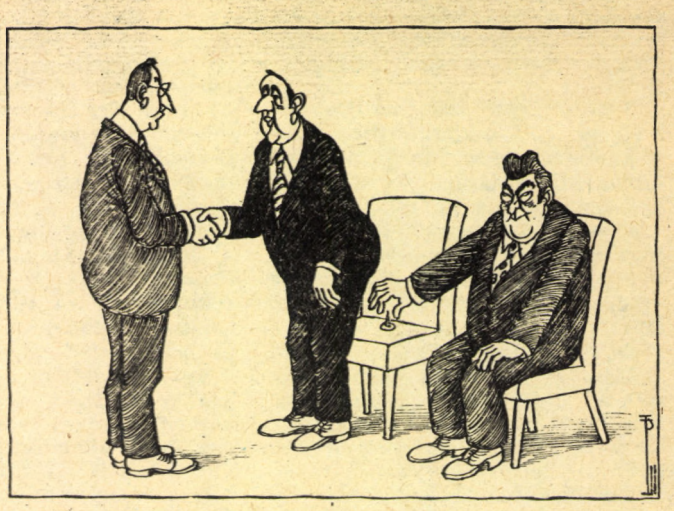
A közlekedés akadálytalan lebonyolítására a 175 mérföldes úthálózaton kétmillió turista közlekedését autóbuszokkal akarják megoldani.

Az akadálytalan forgalom biztosítására meghosszabbítják a játékok idejére a városi, a megyei és az állami dolgozók munkaidejét. Lehet, hogy ehhez az intézkedéshez több magánvállalat is csatlakozik. Negyvennyolc szálloda vendégeinek garantálnak belépőjegyeket a játékokra.

Az egyik legnagyobb gondban, a sportolók biztonságának megőrzésében az amerikai kormányzat is segítséget nyújt. Reagan elnök, aki előreláthatólag megnyitja majd a játékokat, megígérte, hogy szövetségi támogatást nyújt e célból.

Bármennyire is sikerül a szervezőknek legtöbb céljuk megvalósítása, egy területen kudarcot vallhatnak: nehéz feladat a játékok 7 millió darab, 90 millió dollár értékű jegyét megóvni a jegyüzérektől...

A KOHL–GENSCHER–STRAUSS HÁRMAS

Kép szöveg nélkül

(Süddeutsche Zeitung)

JEGYEK KAPHATÓK AZ ORI PÉNZTÁRÁBAN, A SZÍNHÁZAK KÖZPONTI JEGYIRODÁIBAN, AZ EXPRESSZ-IRODÁKBAN ÉS A HELYSZÍNEN

Az eredményekben gazdag élet
megérdemelt kényelmét nyújtja
a modern eleganciával berendezett
vagy újjávarázsolt otthon.

Különleges lehetőséget
és választékot kínál ehhez
október 7-e és 23-a között
az ország 19 Domus Áruháza.

Most ismét érdemes

benéznie hozzánk!

Domus Lakberendezési Áruházak

DOMUS

Árnyékok

Takarékosabb utazók

A nyár elmúltával világszerte alábbhagyott az újkori népvándorlás, a nemzetközi idegenforgalom kavarta hullámzás. Még nincsenek átfogó statisztikák, a fő irányok azonban egyértelműek. Sokáig úgy tűnt, hogy a világgazdasági recesszió nem tudja útját állni az emberek utazási és pihenési vágyának, 1981-ben azonban már tapasztalható volt, hogy a korábbi fejlődés üteme megtört. Az idei esztendő eddig eltelt időszaka pedig egyértelműen stagnálást, sőt enyhe visszaesést mutat. Az idegenforgalommal kapcsolatos bevételek és kiadások változó arányban, de fontos tételét alkotják az egyes országok fizetési mérlegének.

Az úgynevezett fogadó idegenforgalom a leggazdaságosabb export, hiszen a külföldiek helyben vesznek igénybe szolgáltatásokat, vásárolnak élelmiszert, ajándékokat, tehát ezeknek az áruknak és szolgáltatásoknak a „kivitele" nem jár semmiféle szállítási költséggel, ügynöki jutalékkal és egyéb járulékos kiadásokkal.

Néhány turistaparadicsomnak számító országban az idegenforgalomból származó bevételek aránya a tényleges exporthoz képest meglehetősen magas. Spanyolországban, Ausztriában, Görögországban a turizmusból eredő jövedelmek az éves árukivitel összegének nagyjából egyötödét adják. Olaszországban az idegenforgalom a negyedik legfontosabb „exportágazat", mindössze a textil-, a gép- és a járműkivitel előzi meg.

A 24 fejlett tőkés országot tömörítő OECD legutóbbi jelentése szerint az idei év első hat hónapjában 19 országból a külföldi turisták számának csökkenéséről adtak számot. A statisztikák tanúsága szerint névleges értékben az első félévben az idegenforgalmi bevételek csökkentek a tavalyi esztendő azonos időszakához képest. Noha nem hagyható figyelmen kívül, hogy a dollár folyamatos erősödése torzítja a statisztikákat, a zavaró tényezők kiszűrésével is egyértelmű a visszaesés.

Új tendencia, hogy az emberek a jelenlegi gazdasági helyzetben ritkábban és rövidebb időre mennek külföldre nyaralni, üdülni. Ugyanakkor a korábbinál jobban odafigyelnek a szolgáltatások minőségére, vagyis kiemelkedően fontossá vált az árak és a szolgáltatások közötti kapcsolat. Ma már nem elég a napfény, a simogató tengervíz. A turista a pénzéért minél többet akar kapni, tehát jobban megnézi, mire — és mennyire — nyitja ki pénztárcáját. Miután a forgalomban bekövetkezett megtorpanás elsősorban a fogadó országok közötti versenyt élezi ki, várható, hogy az elkövetkező években csak azok az országok tudnak „állva maradni", melyek a színvonalat — a költségek jelentős emelése nélkül — fokozni tudják. (A tapasztalatok szerint az úgynevezett luxusturizmusban nem következett be észrevehető visszaesés, ez gyakorlatilag érzéketlen a gazdasági nehézségek növekedésével szemben.)

Tavaly Jugoszlávia büszkélkedhetett a világon a legnagyobb növekedéssel a turisták számát illetően. Déli szomszédunk 7,3 százalékkal több idegent fogadott, mint egy évvel korábban. Az összesen 1,1 millió vendégággyal rendelkező jugoszláv idegenforgalom (ennek egynegyede szállodai szálláshely) tavaly mintegy 1,3 millárd dollár bevételre tett szert, az idegenek mintegy 90 millió vendégnapot töltöttek az országban.

A nemzetközi gazdasági pangást tehát 1981-ben Jugoszlávia még nem érezte idegenforgalmában. De idén már — az eddigi adatok szerint — fordult a kocka. A külföldi turisták számának csökkenése azonban nemcsak a tőkés recesszió, hanem a kedvezőtlen jugoszláv gazdasági helyzet következménye is. A 30 százalékot meghaladó infláció, a szolgáltatások árának tetemes emelkedése, az áruellátásban mutatkozó zavarok rövid idő alatt „begyűrűztek" az idegenforgalomba. A korábban zsúfolt tengerparton igen sok a kiadó szálláshely, és a jelentős árengedmények sem vonzották a korábbi mértékben a külföldieket.

Az idegenforgalmi nagyhatalomnak számító Olaszországban 8, Nagy-Britanniában pedig 10 százalékkal estek vissza a bevételek, s hasonló csökkenésről adhat számot Norvégia is. Érdekes módon emelkedett a skandináv országok közül Dánia és Svédország idegenforgalmi bevétele. Egyértelmű bevételnövekedés tapasztalható az Egyesült Államokban, Svájcban, az NSZK-ban, Franciaországban és a világ első számú turisztikai célországában, Spanyolországban is. (Az idegenforgalmi bevételek növekedése még nem jelenti azt, hogy egy ország idegenforgalmi mérlege egyúttal aktív is. Az NSZK turisztikai büdzséje például évek óta hiányt mutat. A nyugatnémet polgárok minden évben 10 milliárd dollárral többet költenek külföldön, mint amennyi bevételt a beutazó turizmus eredményez. Az USA is hasonló nagyságrendű idegenforgalmi deficitről adhat számot.)

A „három S" országa (sun, sea, sand — nap, tenger, homok), azaz Spanyolország sem bízik abban, hogy idén meg tudja ismételni tavalyi rekordévét az idegenforgalomban. Közel 38 millió külföldi kereste fel tavaly az ibériai országot, a devizabevételek pedig az egy évvel korábbihoz képest mintegy 25 százalékkal emelkedtek. A nyári labdarúgó-világbajnokság nem váltotta be a hozzá fűzött idegenforgalmi reményeket. Összességében a Mundialra 1,2 millió külföldit reméltek, s 1,4 milliárd dollár bevételre számítottak. A statisztikák jóval kevesebb látogatót és bevételt regisztráltak. S az idei „tengerparti nyár" sem mutatja a szokásos „üzletmenetet", ezzel együtt viszont mégsem lehet különösebb

„SZIGETKIRÁNDULÁS"

Jobban odafigyelnek

panaszuk a spanyoloknak, ha a konkurrencia eredményeire is vetnek egy pillantást.

Az idegenforgalom aranykora egyelőre elmúlt. A fejlett tőkés államokban 1978-ban az idegenforgalomból származó bevételek — reálértékben — még 7 százalékkal növekedtek, tavaly mindössze 2 százalékos növekedést sikerült elérni, idén viszont még a stagnálás tartása is kétes. (Folyó árakon persze van növekedés, ez azonban az inflációs hatás miatt torz képet mutat.) Öt esztendővel ezelőtt 266 millió turista lépte át az országhatárokat, számuk azóta gyakorlatilag nem változott lényegesen. (A hetvenes évek első felében évenként 10—12 százalékkal növekedett a külföldre utazók száma.)

A jelenlegi körülmények között a piac telítettnek tűnik. Tehát a fogadó országoknak és az utazási irodáknak különféle csábítási „trükkökkel" kell elérniük, hogy a világ idegenforgalmának „tortájából" legalább az eddigi szeletet vághassák le. Sok ország ad kedvezményt a külföldieknek a benzin árából, a légitársaságok igyekeznek szinte a ráfizetésig kedvezményes menetjegydíjakat ajánlani, mind nagyobb reklámot kap az úgynevezett nosztalgia- és hobbiturizmus. A katalógusokban az infláció miatt egyre kevesebb az olcsó utazási lehetőség. Észrevehetően lerövidült a társasutazások időtartama, s ha sok esetben netán a tavalyi árakon lehet utazni — akkor 2—3 nappal korábbi a hazatérés, mint egy évvel ezelőtt.

Az egyéni utazók újabban ismét „rákapnak" a vonatra, amelynek népszerűségét tovább növeli a viszonylag olcsó kempinghálózat, és nem panaszkodhatnak az olcsó étkezést biztosító gyorsbüfék sem.

A világ idegenforgalmának még nem volt ideje alkalmazkodni az új gazdasági körülményekhez. Ami tegnap viszonylag olcsónak számított, ma sokaknak már nem megfizethető — átértékelődnek tehát a turizmusban is a fogalmak, az értékek. Az idegenforgalmi szakemberek lázasan kutatnak új értékesítési lehetőségek, formák után. A bevételek emelése érdekében felvetődik a minőségi turizmus alternatívája is: inkább kevesebb beutazó, de a látogatók költsenek többet a vonzó szolgáltatások ellenében. Egyelőre még nem dőlt el, hogy az elkövetkező évekre az idegenforgalom szervezői milyen „túlélési" irányt választanak, annyi azonban bizonyos, hogy az intő jelek hatására megmozdult a szakma. Egyelőre nincsen lehetőség nagyobb pótlólagos beruházások végrehajtására, tehát a meglevő keretek között kell a vendégeket visszacsalogatni, illetve megtartani.

A turizmus egyelőre nem tartozik az úgynevezett válságiparágak közé. A nemzetközi jelzések egyértelműek: az emberek utazási vágya nem csökkent, „csak" anyagi lehetőségeik váltak szerényebbé. Így az „iparágnak" — háttériparával együtt — meg kell találnia az „aranykorba" visszavezető utat.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

HÍRHALOM

Hollandiában új 50 forintos bankjegyet hoztak forgalomba. Egyik oldalán napraforgó látható, másik oldalán az Ijssel-tó. 50 forintost csak a német megszállás idején használtak Hollandiában, a 25 és 100 guldenes bankjegyek közé most sorakozik az 50-es. (Volkskraant) ■ A nyugatnémet dohányosok körében rendkívül népszerű lett a cigaretta sodrása. Valószínűleg azért is, mert így sokkal olcsóbb. A cigarettagyárak júniusban a fogyasztás 30 százalékos visszaeséséről panaszkodtak. A harmadik legnagyobb gyár 300 dolgozót volt kénytelen elbocsátani. (Frankfurter Rundschau) ■ Az Európa-tanács egy nyugatnémet alkalmazottja egy marokkói tevehajcsárral szövetkezve 40 nap alatt jutott el teveháton Rabatból Strasbourgba. (Le Soir) ■ Sobhuza királyt, Swaziföldnek 83 esztendős korában elhunyt uralkodóját a trónon a 11 éves Makhosemvlo váltja fel. Utódlási gond nem merülhetett fel, hiszen 600 „királyi vérből való herceg" található Swaziföldön. A kiskorú király helyett az egyik özvegy kormányoz, akinek a neve fordításban így hangzik: „A nagy nőstény elefánt". (Sun) ■ Umberto olasz exkirályt London egy magánklinikáján ápolják „rendkívül súlyos betegséggel". Ugyanitt hajtottak végre hasműtétet rajta 1964-ben. (L'Espresso) ■ Most nyilvánosságra került bizonyítékok szerint nem Orville Wrighté az elsőség a repülésben. Már 1901-ben mechanikus géppel a levegőbe emelkedett egy német származású amerikai, bizonyos Gustave Whitehead. Fényképes bizonyság is van erről a Smithsonian Institute birtokában, de állítólag az intézmény azért nem hozta eddig nyilvánosságra, mert félt, hogy ezzel elveszti a Wright-gép kiállításának jogát s az ebből származó anyagi előnyöket. 1948-ban ugyanis a Wright-örökösök azzal hagyták az intézetre a gépet, hogy az soha ne firtassa Wright teljesítményének elsőségét. (Chicago Daily News) ■ A kanadai torontói egyetem egy jogászprofesszora, Edwin Donovan összeállította a túszul ejtett személyek magatartási szabályait. Az első 45 perc a döntő — mondja Donovan. — A túsznak nem szabad megkísérelnie a szökést, nem szabad kérdés nélkül szólnia a túszszedőhöz, mindig szemmel kell tartania, de anélkül, hogy annak az lenne az érzése, megfigyelik. Ha csak lehet, meg kell kísérelnie az alvást, hogy jobb fizikai erőben legyen, mint a túszszedő. Végtelen türelmesnek kell lennie, várva szabadulását. (Globe and Mail)

A főállamügyész furcsa esete

EZ TÖRTÉNT A BONNI SPD–FDP-KOALÍCIÓVAL

TIME

Hosszú ideig tartott a kemény embervadászat a kettős gyilkosság gyanúsítottja után. De 23 nap elteltével az ír rendőrség végre rájött, hol tartózkodik: egy 105 000 dolláros tengerparti házban, Dublin elegáns elővárosában, Dalkey-ben. A kínos zavarban levő férfi, aki kinyitotta az ajtót a fegyveres rendőrök előtt, nem volt más, mint Patrick Connolly, Írország főállamügyésze, és Charles Haughey miniszterelnök legfőbb tanácsadója. Connollyt, az 55 éves agglegényt, gyorsan tájékoztatták arról, hogy a rendőrség kezében letartóztatási parancs van házának vendége, az ott 9 napja tartózkodó 36 éves Malcolm MacArthur ellen, aki egy ír dzsentri munkanélküli fia.

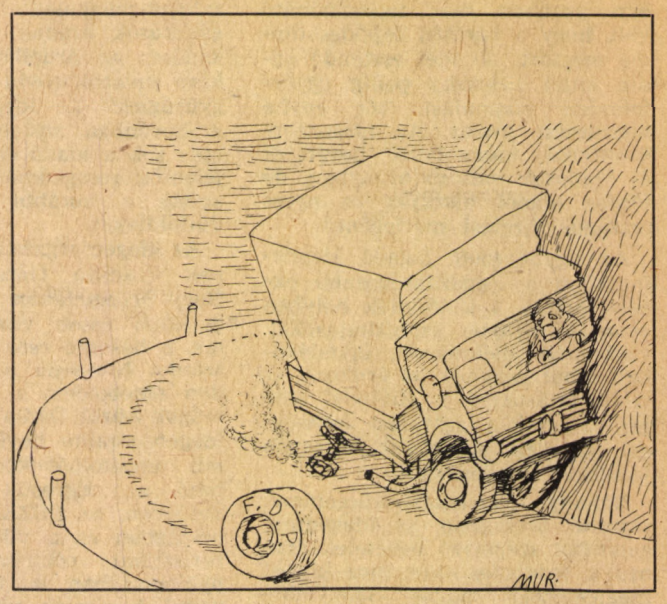
Miután a rendőrök elvitték a kényelmetlen vendéget, Connolly erősen elszámította magát, és újabb politikai válságba döntötte Haughey nehéz helyzetben levő kisebbségi koalíciós kormányát. Úgy döntött ugyanis, hogy másnap régen tervezett amerikai vakációjára indul.

Kormánya azonban hirtelen visszahívta Dublinba, ahol Connolly felajánlotta lemondását, és azt el is fogadták. A főállamügyész kijelentette: „Az események teljesen meglepetésszerűen értek, és nagy megrázkódtatást okoztak nekem. Annak ellenére, hogy ártatlan vagyok az ügyben... tekintetbe kell vennem, hogy bármennyire is akaratlanul, de nyilvánvalóan nagyon kínos helyzetbe hoztam a kormányt ezekkel az eseményekkel." A miniszterelnök megjegyzése: „Szinte hihetetlen pech... groteszk helyzet... bizarr fejlemények."

A rendőrségen elmondták, hogy MacArthurt azzal vádolják, hogy az előző hónapban két embert gyilkolt meg, hogy egy ápolónőt Dublinban és egy farmert Edenderryben, 30 mérföldre a fővárostól. A 29 éves Bridie Gargan ápolónő július 26-án halt meg, négy nappal azután, hogy világos nappal elrabolták a Phoenix parkból, és kalapáccsal ütötték agyon. A 26 éves Donald Dunne farmert július 25-én egy lápos területen találták meg: agyonlőtték. A rendőrség szerint MacArthur Connollynál lakott augusztus 4-től, attól a naptól kezdve, amikor egy fegyveres rablást is elkövetett.

Connolly hangsúlyozza: „Végig sejtelmem sem volt róla, hogy a rendőrség keresi; nem volt okom rá, hogy ilyesféle gyanút táplálják." MacArthur a Mountjoy börtönből, a börtön levélpapírján, levelet intézett Haughey-hez, biztosítva a miniszterelnököt arról, hogy Connolly tényleg nem tudta, hogy a rendőrség keresi. Ezt az állítást valószínűleg alátámasztja, hogy a gyanúsított kétszer is együtt autózott a főállamügyésszel annak hivatalos Mercedes kocsiján, amelyet egy rendőrsofőr hajtott, miközben folyt az országos embervadászat. Connollyt márciusban nevezték ki tisztségébe, a miniszterelnök közeli barátja. Haughey védőügyvédjeinek egyike volt 1970-ben, amikor az akkori pénzügyminisztert azzal vádolták, hogy fegyvercsempészésben vett részt az Ír Köztársasági Hadsereg számára, Észak-Írországba. Később felmentették.

Connolly lemondása azonban nem vetett véget a botránynak. Michael O'Leary munkáspárti vezető követelte a parlament nyári szüneteinek félbeszakítását, és annak összehívását, mert ez az incidens „nagyon kedvezőtlen megvilágításba helyezte a kormányt és az állami intézményeket".

Kép szöveg nélkül

(Süddeutsche Zeitung)

HUNGAROTON
HANGLEMEZ
HETEK
1982

Corelli
12 concerto grosso, Op. 6
ROLLA JÁNOS – hegedű
KOSTYÁL KÁLMÁN – hegedű
FRANK MÁRIA – gordonka
PERTIS ZSUZSA – csembaló, orgona
Liszt Ferenc Kamarazenekar
Hangversenymester:
Rolla János
(Digitális felvétel)
SLPD 12 376–78.

Haydn
A Megváltó hét szava a keresztfán –
zenekari változat
Magyar Állami Hangversenyzenekar
Vezényel:
Ferencsik János
(Digitális felvétel)
SLPD 12 358.

A HHH idején, szeptember 12-től október 1-ig a lemezek ára darabonként 50 Ft, a digitális felvételeké 60 Ft

ALBA FAL
RACIONÁLIS VÁLASZFALÉPÍTÉS
ALBAFALBÓL

Gipsz–perlit, illetve pernye-gipsz válaszfallapunkból eddig több mint 1,5 millió négyzetmétert használtak fel az országban a közületi és a lakásépítéseknél. A hagyományos, két oldalt vakolt válaszfallal szemben négyszer olyan gyorsan falazható. Vakolni nem kell, az elkészülés után másfél órával már tapétázható, festhető, csempézhető.
Mérete: 666x500x100 mm
666x500x 80 mm
333x500x 80 mm
Ára telepünkön gépkocsira rakva:
a 8 cm vastag lap négyzetméterenként 180 Ft,
a 10 cm vastag lap négyzetméterenként 225 Ft.
Részletes felvilágosítást adunk a következő telefonszámokon:
13–557, 330-as mellék, 14–351, 420-as mellék.

ALBA REGIA
ÁLLAMI ÉPÍTŐIPARI VÁLLALAT
IPARI FŐMÉRNÖKSÉGE
SZÉKESFEHÉRVÁR,
SEREGÉLYESI ÚT 84. 8000

ALBA REGIA

VÁLASZFALAT ALBAFALBÓL!

Robbanás

A termelés takarékossága

Nyolc évvel ezelőtt az olaj ára hordónként csupán 2 dollár volt és sokan vallották, hogy ez így is fog maradni. Manapság azonban ugyanezért már 34 dollárt kell fizetni, és minden előrejelzés szerint a pillanatnyilag lanyhuló ár hosszabb távon fog emelkedni.

Az 1973—74-es első olajárrobbanás világosan megmutatta a felhasználó országoknak, hogy fontos tennivalók vannak.

CADILLAC-HIRDETÉSRÉSZLET, KÉT „ORSZÁGÚTI CIRKÁLÓVAL"
A megkérdezettek egyharmada kívánt kisebb fogyasztású autót

Forduló irányzat

Azóta az adatok szerint a korábbi irányzat azonban fordulni látszik. 1973—80 között az OECD-országok ipara évente — változatlan áron — átlagosan 2 százalékkal növekedett. A periódus végén pedig ehhez kevesebb energiára volt szükség, mint az árrobbanás előtt. Vagyis: nem csupán a lelassult gazdasági tevékenységnek tudható be a takarékosság. A háttérben tényleges eredménnyel járó intézkedések is vannak.

A fejlett tőkés országok érthető módon elsősorban az importált olaj (illetve általában az olaj) fogyasztását kívánták mérsékelni. Míg átlagukat tekintve törekvésük sikerrel járt, egyes országok adatai kevésbé biztató képet mutatnak. Kanada például 1973-ban naponta 1,6 millió hordó olajat fogyasztott és a későbbi években — 1979-ig — ez a mennyiség éppenséggel nőtt. Ugyanez áll az Egyesült Államokra is, ahol az 1979-es fogyasztás 6 százalékkal haladja meg az árrobbanás előttit.

A másik oldal: ugyanezen időszak alatt a „fekete arany" felhasználása stagnált, illetve némiképp még csökkent is az NSZK-ban és Franciaországban. Az egyes kormányok ugyanis eltérő súlyt tulajdonítottak az energiakérdésnek. A behozatalra jobban rászoruló Nyugat-Európa láthatóan komolyabban vette a problémát, mint a jelentős hazai forrásokkal bíró USA vagy Kanada. Jól mutatja ezt az egyes országok árindexeinek összehasonlítása. Kanada — ahol pártállástól függetlenül az egymást követő kormányok a világpiacinál alacsonyabb hazai energiaszintet tartottak indokoltnak — 1973—80 között mindössze 30%-kal drágította reálértékben ezt a termékcsoportot. (A „reálérték" itt azt mutatja, hogy mennyivel haladta meg az energia áremelkedése az adott országban az átlagos inflációt.)

Az Egyesült Államok — amely a legalacsonyabb hazai árszintről indult — ugyanezen időszak alatt reálértékben 120 százalékkal emelt. Az árak a tipikusan importőr Japánban ugyanezen időszak alatt csaknem megháromszorozódtak.

Van igazság abban, hogy az energiatakarékossági erőfeszítések 1974—78 között kissé lanyhultak — hiszen az olajpiacokon relatív béke uralkodott. Meglepőnek tűnik, de adatokkal igazolható, hogy 1974—78 között a legfejlettebb tőkés országokban a szállítási hajtóanyagok termelői ára reálértékben (tehát az átlagos inflációhoz mérve) 9,5 százalékkal még esett is.

Az 1979—80-as második árrobbanás aztán ismét felrázta a közvéleményt. A fejlett tőkés országokat tömörítő Nemzetközi Energiaügynökség keretében a tagok meghatározták olajimportjuk lehetséges felső határát, akcióprogramot fogadtak el egy esetleges krízis idejére és hitet tettek a fokozott energiatakarékosságon kívül hazai forrásaik erőteljesebb feltárása mellett is. (Az energiaprogramot a velencei csúcsértekezlet is megerősítette.)

A technológia szerepe

Végeredményben 1980-ban már az OECD-országok olajfogyasztása 8%-kal esett és hasonló csökkenés mutatkozott 1981-ben is. Ennek is következménye, hogy tavaly az olajárak — dollárban — nemhogy nem nőttek, de egyes termelő országok esetében még csökkentek is. A jelenlegi helyzetre jellemző, hogy az OPEC-országok termelése alig haladja meg a napi 20 millió hordót, miközben a kutak kapacitása ennek kétszerese lenne. Ez optimista prognózisokat is szül. A Nemzetközi Energiaügynökség nézete szerint a fejlett tőkés országok az ezredfordulóra további 25—30 százalékkal csökkenthetik olajimportjukat ha megnégyszerezik a nukleáris energia termelését és a többletigények kétharmadát szénnel fedezik.

A legkisebb országok folyamatosan mérséklik az egységnyi gazdasági növekedés energiaszükségletét is. Ez egy bizonyos határon túl cseppet sem egyszerű feladat. A szakemberek szerint az energiatakarékosság első szakaszában általában a pazarlást szüntetik meg.

A második szakaszban kerülhet sor a vállalati Mercedes-gépkocsipark Mazdákra való lecserélése, az olajkályhák széntüzelésre való átállítására vagy széntüzelésű kazánokkal való felváltására. Ezen intézkedések megvalósítása már több évet vehet igénybe és kétségkívül beruházásigényes. A megtérülés is elhúzódhat. (Az energiavezetékek és kazánok jobb karbantartására fordított pénz szinte hónapok alatt visszajön).

Ezek a lépések azonban még nem érintették a legstabilabb energiafogyasztót, a termelési folyamatot. Egy adott országban a gazdasági növekedés energiaigényességét pedig tartósan csak így lehet mérsékelni. E kérdés súlya — növekvő energiaárak mellett is — értelemszerűen nagyobb például a vas- és acéliparban, az alumíniumiparban, a papíriparban vagy cementgyártásban, ahol az összköltségek mintegy 20 százaléka esik az energiára — mint más kevésbé energiaigényes ágazatban. Különleges helyzetben van a petrokémiai ipar is mely nem csupán energiaként használ fel olajat, hanem termelési nyersanyagnak is.

Az új helyzethez való alkalmazkodás nem volt könnyű például az amerikai autóiparban sem. (Az autók átlagos fogyasztása a nyersolajmérlegre ható egyik legjelentősebb tényező).

Az ellentmondó amerikai energiapolitika körülményei között sokáig tartott, amíg a gyárak megértették, az alacsony fogyasztású modellcsalád kifejlesztése nélkül a jövendő piacát adják át külföldi (elsősorban japán) vetélytársaiknak. 1975—78 között, három év alatt — a megszokott öt helyett — elkészült az új járműcsalád és így 1979—80-ban — ekkor a benzin fogyasztói ára a tengerentúlon megkétszereződött — Detroit már megfelelő kínálattal rendelkezett. A program azonban nem bizonyult olcsónak. Előzetes számítások szerint 1982—84 között befejezésére még 80 milliárd dollárt kell majd költeni. Az évtized közepére azonban a forgalomba hozott új amerikai kocsik átlagos fogyasztása 100 kilométeren csak 8,5 liter lesz. Ez az első árrobbanás előtti értéknek a fele.

Ugyancsak az Egyesült Államokban 1980-ban a felhasznált elektromos energiának mindössze 1 százalékát állították elő kőolajból, miközben két évvel azelőtt a „fekete arany" súlya még 17 százalékos volt. Az amerikai olajfinomítók pedig manapság 20 százalékkal kevesebb fűtőanyagot használnak fel, mint 10 évvel ezelőtt. (Az árrobbanás egyébként a petrokémiai iparban teljesen megváltoztatta a gazdaságosság fogalmát. Korábban az üzem költségeinek mintegy 60 százaléka fixnek volt tekinthető. A megváltozott árviszonyok mellett viszont a költségek nagyobb része, 70 százaléka a kapacitáskihasználtság függvényében nőtt vagy csökkent. A hagyományos gondolkodás szerint a kapacitást minél jobban ki kell használni. 1973 után viszont ugyanez a gyakorlat sok esetben csak „veszteséget termelt". Mivel pedig a fix költségek súlya ma már csak 30 százalékos, az átlagos petrokémiai üzem meglehetősen alacsony kapacitáskihasználás mellett is profitot hozhat.)

Az árrobbanás után más szektorokban is jobban odafigyeltek az energiaszámlára. Az amerikai alumíniumipari óriás, az Alcoa két próbaüzemében például nem timföldből, hanem alumíniumkloridból kísérelnek meg alumíniumot előállítani egyharmaddal kevesebb energiaszükséglettel.

A feketefém-kohászatban növekedett az ócsavasból való acélelőállítás népszerűsége. Ugyancsak energiatakarékos eljárás a folyamatos öntés — melyet mellesleg már 1952-ben feltaláltak —, ahol a fémet nem kell minden egyes fázisban ismét felmelegíteni. Ez a módszer a felmérések szerint 5—10 százalékos energiamegtakarítást hoz. Napjainkban az USA-ban előállított acél 20 százaléka készül folyamatos öntéssel, míg 1972-ben az akkor húszesztendős eljárás súlya — gazdasági kényszer hiányában — mindössze 6%-os volt. A legtöbb acélmű ezenkívül igyekszik felváltani olajfűtésű kemencéit más fűtőanyagra konstruálttal. (A japán gyárak például energiaigényük kielégítésére a széntől kezdve az elhasznált gumiabroncsig mindent felhasználnak.) A példák szerint az iparágban kokszmegtakarításra is van lehetőség: a United States Steel például egy tonna vasérchez 25 százalékkal kevesebb kokszot használ fel, mint három évvel ezelőtt.

A megdrágult energia a nagy irodaépületek tervezőinek gondolkodását is befolyásolta. Korábban egy épület felületének mintegy 60 százalékát borította ablak. A mai átlagban mintegy 35 százalékos arány erősen csökkentheti az energiaszámlát.

A takarékosság: iparág

Az energiatakarékosság ma már komoly iparág a fejlett tőkés országokban. Az adatok szerint az energiát megtakarító berendezések előállításával az EGK-országokban jelenleg egymillió ember foglalkozik és a mintegy 15 000 (!) erre szakosodott vállalat forgalma évente meghaladja az 50 milliárd dollárt. A kormányok a legtöbb fejlett tőkés országban igen sokat költenek a közvélemény állandó meggyőzésére is.

Svédországban így a rádió és televízió állandó műsorokban ismerteti, „hogyan érezheti magát jól az ember 20 fokos hőmérsékletben". (A kampány sikerét félmillió ingyen szétosztott hőmérő is elősegítette.) Az NSZK-ban évente 20 millió márkát költenek az energiatakarékosságot népszerűsítő hirdetésekre. Szükség is van a jó reklámra, hiszen a tapasztalat szerint az emberek bizonyos idő után hajlamosak lennének a takarékosságról megfeledkezni. Az Egyesült Államokban például, ahol a takarékosságot központi forrás hiányában nem népszerűsíti állandóan hirdetés, a megkérdezetteknek ma csupán egyharmada kívánt kisebb fogyasztású autót venni. Véleményük magyarázható: mindenütt csak olajbőségről olvashatnak. Egy évvel ezelőtt a takarékosabb gépjárműre még e megkérdezettek fele vágyódott.

GONDA GYÖRGY — SZENTGÁLI PÉTER

Haiti

Mi van a „Baby”-vel?

Menekültek ezrei Floridában

Akik két mércével mérnek

Kétféle mértékkel mérnek Amerikában. Így kommentálta a minap a párizsi Le Monde, ahogyan az Egyesült Államokban eljárnak a „bűnös” haiti menekültek ellen, de „törvényesnek” tekintik a nicaraguai vagy kubai összeesküvők szervezkedését amerikai földön...

Miamiban bilincsbe verve állítottak bíróság elé 25 haiti menekültet, akik ellen az volt a vád, hogy megpróbáltak partra szállni a Haitihoz tartozó Teknősbéka-szigeten. „Szállásicsinálóik”, akik vagy féltucatnyian voltak, egy hétel azelőtt a haiti kormány elitegységeinek, a „leopárdoknak” a kezébe kerültek. Azok nem sokat teketóriáztak foglyaikkal.

A floridai bíróság előtt felvonultatott haiti menekülők már nem jutottak el a Teknősbéka-szigetig, mivel az amerikai parti őrség feltartóztatta őket. A csillagos-sávos lobogó alatt közlekedő őrnaszádok dolga a Haiti szigetéről jövő „boat people”, a menekülők „csónakos népének” a visszakényszerítése. Washington hatóságai ugyanis minden eszközzel megpróbálják megállítani a haiti menekültek illegális beözönlését az „Ígéret földjére”. Már a partok előtt.

Az amerikai semlegességi törvény megsértésével ültették őket a vádlottak padjára. Tilos ugyanis amerikai földön katonai akciót szervezni minden olyan állam ellen, amellyel békében él az USA. A bíróság épülete előtt vagy ötven haiti származású férfi és nő éljenezte meg a vádlottakat, akik egymáshoz bilincselve vonultak fel. A Miami közelében levő internálótáborból jöttek, ahol vagy 600 menekült várja, hogy az amerikaiak visszatoloncolják őket Port-au-Prince-be, a „Baby Doc” rémuralmát nyögő ország fővárosába. Persze, tudják, mi vár rájuk, úgyhogy talán helytelen azt mondani: várják is, hogy erőszakkal az Egyesült Államok hatóságai hazaküldjék őket...

Everglades mocsarai közelében egy másik táborban — a Le Monde szerint — nicaraguai menekültek élnek. Egyáltalán nem titkolják szándékukat, hogy fegyveresen akarnak visszatérni a managuai sandinista vezetés megbuktatása céljából, a népi uralom megdöntése végett. El is büszkélkednek azzal, hogy vagy száz emberüket már Hondurason keresztül átdobták Nicaraguába...

A párizsi lap megjegyzi azt is, hogy a nicaraguai menekültek nagy örömmel vették tudomásul a washingtoni külügyminisztérium állásfoglalását, amely szerint ők nem sértik meg az amerikai semlegességi törvényt. A nicaraguai kommandó parancsnoka, bizonyos Bombillo, igen-igen helyesli azt a rugalmasságot, amellyel a hatóságok a törvényt értelmezik.

Haiti lakóinak ezrei, férfiak, nők és gyermekek menekülnek a jobb élet reményében, a nyomor és üldöztetés elől, vállalva a tengeri út minden kockázatát, Florida partjai felé. Haiti a nyugati félteke legszegényebb országa. Egyes közgazdászok már nem is a „harmadik világhoz” tartozónak mondják, hanem a legnyomorúságosabb országok csoportjába sorolják, az úgynevezett „negyedik világba”.

A szegény ország időnként hozzájut nyugati segélyekhez, kölcsönökhöz. Viszont a világsajtóban tartja magát az az értesülés, hogy amit Haiti kap, annak jelentős része a Duvalier család magánbankszámlájára kerül. Egyes becslések szerint mintegy 40 százalékot vág zsebre a köztársasági elnök és családtagjai. (Egy legutóbbi híres eset: Mexikó 11 millió dollár értékű olajat küldött Haitinak. De az adomány nem jutott el Haitiba, mert Duvalier megbízottai eladták Dél-Afrikának. A szállítmány továbbhajózott Port-au-Prince-ből...)

1971-től kezdve „uralkodik” Jean-Claude Duvalier, azaz „Baby Doc”. Az ifjú, de alaposan elhízott elnök az apját, „Papa Doc”-ot követte az elnöki székben, a diktátori funkcióban.

Alma nem esik messze a fájától, az a „fa” pedig kimagaslott a népelnyomásban és harácsolásban, kegyetlenségben és — az USA kegyeinek keresésében. Így maradhatott meg tizenöt éven át „Papa Doc” államfői íróasztalánál (amelyet egyébként meggyilkolt ellenségeinek levágott és konzervált feje „díszített”), s a jelek szerint „Baby Doc” is Washington kedvében járva próbálja rendszerét fenntartani. Latin-Amerika legkevésbé civilizált országa biztos terep az észak-amerikai nagytőke beruházásai számára. Az olcsó munkaerő és a megannyi pénzügyi engedmény éppoly vonzóvá teszi Haitit a tőkések szemében, mint az a megfontolás, hogy a rendszer „stabil”.

PORT-AU-PRINCE: AZ ELNÖKI PALOTA

Levágott fejek az íróasztalon

1967-től kezdve fellendült a kisebb kézműipari termékek exportja. Haiti lett például a világ első baseball-labda-készítő országa! Minden labdát exportálnak, mivel a szigeten nem űzik ezt a sportot...

Haiti évi, egy főre eső nemzeti jövedelme messze a 200 dolláros határ alatt van. Amikor viszont „Baby Doc” megnősült, az esküvői pompát az ország polgárainak ötmillió dolláros „közadakozásából” teremtették meg.

A lakosságnak mintegy háromnegyede alultáplált. Csoda-e, ha a nyomorból ki akarnak menekülni, és el akarják hagyni az országot? 1980-ban a szigetről havonta ezernél több ember próbált átvergődni az Egyesült Államokba. Nagyon sokukra csak a hullámsír várt a Karib-tengeren. Egyetlen megdöbbentő eset: 1981. október végén 33-an fulladtak a vízbe, amikor Florida keleti partjainál vitorlás-hajójuk elsüllyedt. A vitorlás nem volt többre a szárazföldtől, mint 300 méterre... A hajó utasai közül 31-nek sikerült kiúszni a partra. A rendőrség letartóztatta őket. A „határsértőket” átadták a bevándorlási hivatal embereinek. Azok aztán gondoskodtak arról, hogy ugyanaz legyen a sorsuk, mint ami a Haiti szigetéről eddig illegálisan Amerikába ért 30 000 emberé.

Duvalier ismételt ígéreteket tett arra, hogy a szigetország nem lesz „a terrorista mozgalmak melegágya”. Washingtonnak több sem kell. Amerikai segítség érkezik például a haiti kikötői berendezések bővítése céljából. Véletlenül éppen San Nicolasban is munkához látnak, amely a Hispaniola szigetét Kubától elválasztó tengerszorosra néz. Haitiban nyilvánosságra hozták azt az amerikai ígéretet is, amely szerint az USA-nak szándékában áll egy „antiszubverziós csoport” felszerelése.

A haiti menekültek miami központjának igazgatója egy pap, Gérard-Jean Just atya. A nap mint nap életük kockáztatásával érkező illegális haiti menekültek szavaiból megfelelően tájékozódhatik a szigeten történtekről. Azt mondja, hogy Duvalier megkeményítette a rendőri elnyomás módszereit.

De — s ez a haiti helyzetnek talán új fordulatát eredményezi — a diktátor Duvalier-t mostanában nem látni. Állítólag balesetet szenvedett. Vagy ami a latin-amerikai diktátorokat mindig fenyegeti: talán merényletet követtek el ellene?

EMLÉKEZTETŐ

Két napig ülésezett januárban Párizsban a Coordinating Committee for East-West Trade Policy, a COCOM rövidítés néven ismert embargó bizottság. Ezt a bizottságot még 1949-ben a hidegháború leghűvösebb időszakában alakították meg a NATO-országok és Japán, hogy megakadályozzák a szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunió vásárlásait. (A NATO-országok közül Izland nem tagja a COCOM-nak; Párizsban sem jelent meg Reykjavík küldötte.) A COCOM-tanácskozás meglehetősen rejtélyes körülmények között zajlott, a szigorú titoktartáshoz illeszkedően a részt vevő országok közül 14 még csak küldöttségének névsorát sem közölte. Csak az amerikai küldöttség tagjai fedték fel kilétüket — a többi 14 delegációról az angol Reuter hírszolgálati iroda csak annyit közölt: a küldöttségek élén egy-egy miniszterhelyettes áll. Több nyugati hírszolgálati iroda megjegyezte: a COCOM legutóbbi két évtizedében ez az első ilyen magas szintű értekezlet.

A szigorú titoktartás közepette zajló tanácskozások előtt egy amerikai szóvivő kijelentette: a Washingtonból érkezett küldöttség célja „meggyőzni a nyugat-európai és japán delegációkat, arról, hogy a lengyel válság miatt felül kell vizsgálni a Kelettel fennálló gazdasági kapcsolatokat”. Weinberger amerikai hadügyminiszter január elején egy újságcikkében azt írta: „Itt az ideje, hogy a párizsi tanácskozás — a COCOM három évtizedes történetében először — a technológia-ellenőrző rendszer első átfogó módosításával záruljon.” A COCOM már eddig is különböző listákat készített azokról a termékekről, amelyeket „stratégiai jellegűnek” kell tekinteni és amelyeknek a szocialista országokba irányuló kivitelét nem tartják kívánatosnak. Legutóbb 1978-ban vizsgálták felül a listát, akkor 149 árucsoport szerepelt rajta. Bár a COCOM 1949 óta működik, állandó apparátusa is van, s a listára egyhangú szavazás alapján kerülhetnek fel különböző áruk, nincsenek olyan jogi eszközök, amelyek garantálnák, hogy az országok valóban nem exportálják az embargólistán szereplő termékeket. Az Associated Press megjegyzése: „A COCOM ajánlásait mindegyik tagország a saját belátása szerint követi. Az USA szigorúan tartja magát a megállapodásokhoz; szövetségesei azonban lényegesen liberálisabbak az exportengedélyek kiadásában.” A párizsi tanácskozás után a Reuter angol hírszolgálati iroda megállapította: a nyugat-európai országok szkeptikusak a kereskedelmi szankciók hatékonyságát illetően és „nem sietnek követni Washingtont” embargórendelkezésekkel.

A Santa Fé-frigy

Olajtőkék áramlása

Politikai meggondolások

Nem kis meglepetést váltott ki az Egyesült Államokban az esztendő fordulóján, hogy az amerikai Santa Fé olajvállalat — a Reagan-kormány jóváhagyásával — a Kuwait Petroleum Company (KPC) tulajdonába került. A két és fél milliárd dollár értékű cégfelvásárlás ismét előtérbe hozta a OPEC-tőkék helyzetét és mennyiségét az Egyesült Államokban. Most már nem csupán arról van szó, hogy újabb arab dollármilliárdok vesznek részt az amerikai gazdaság működésében, hanem arról is, hogy egy amerikai olajvállalat a Kőolajexportáló Országok Szervezete egyik — igaz, „mérsékeltnek" tartott — tagországának tulajdonába és irányítása alá került.

Bizonytalan becslések

Az amerikai statisztikák tanúsága szerint 1979 óta a közel-keleti olajtermelők egy része egyre fokozza beruházói, befektetői tevékenységét az Egyesült Államokban. A különböző pénzügyi manőverezési lehetőségek következtében pontos képet ugyan nem lehet kapni az ilyen arab tőkék nagyságáról az USA-ban, de a becslések viszonylag jó eligazítást nyújtanak. Az egyik képviselőházi albizottság előtt elhangzott nyilatkozat szerint az Egyesült Államokban befektetett olajdollárok mennyisége meghaladja a 200 milliárd dollárt.

(Érdemes megjegyezni, hogy a tőkeberuházások kétféle módon történhetnek: a beáramló tőke lehet működő, vagy „passzív". Az első esetben a tőke a termelésbe irányul, tehát felvásárlásokra, részvényszerzésekre, vállalatalapításokra kerülhet sor. A második esetben a tőke nem vesz részt a termelésben, hanem „kirándul" a pénzvilágba, ahol betétként szerepel, vagy állampapírok formáját ölti.)

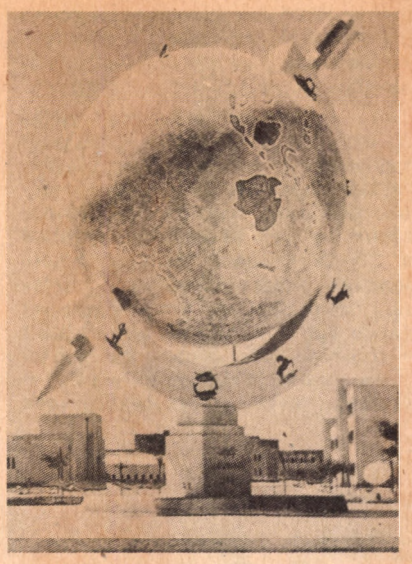
A minden valószínűség szerint túlzó becslés alapján a szaúdarábiai beruházás értéke mintegy 100, a kuvaiti 55, az Egyesült Arab Emírségeké pedig 45 milliárd dollárra tehető. Lényegesen megbízhatóbbaknak tűnnek az amerikai pénzügyminisztérium adatai; eszerint 1974 és 1981 júliusa között az OPEC-országok összesen 70 milliárd dollárt fektettek volna be az Egyesült Államokban. Összehasonlításul: ugyanebben az időszakban közel 120 milliárd dollár befektetés áramlott Nyugat-Európába az olajországokból.

Érdekesen alakult az arab tőkék megoszlása is. A teljes összegből 35 milliárd dollár fekszik amerikai állampapírokban, a közvetlen vállalati részvényszerzés értéke pedig nem haladja meg a 620 millió dollárt — nem számítva a talán új szakaszt nyitó Santa Fé-ügyletet.

A számok tehát arról árulkodnak, hogy a petrodollárok urai egyelőre szívesebben választják a jelenleg jobban jövedelmező pénzügyi befektetési lehetőségeket, mint a termelésben való közvetlen részvételt. Noha egyes amerikai gazdasági körök a kuvaiti cégfelvásárlás kapcsán már az ország „kiárusításáról" kezdtek beszélni, a kormány nem fogadja idegenkedéssel az OPEC-tőkék özönét, mert véleménye szerint ez nem veszélyt, hanem éppen a gazdasági szerkezet megerősítésének lehetőségét és az OPEC-országok lekötöttségét jelenti. A jelek szerint a Reagan-kormány elődeinél sokkal engedékenyebb a felvásárlásokkal és a külföldi beruházásokal kapcsolatban.

Érdemes közelebbről megvizsgálni, mi az oka az újabb OPEC-tőkeözönnek az USA irányába. Az olajdollár-áradat egyik kiváltója, hogy az arab OPEC-államok „olajon kívüli" gazdasága meglehetősen lassan fejlődik, és a hazai tőkeberuházásokkal nem lehet rövid időn belül jelentősebb profitra szert tenni. A jelenlegi magas amerikai kamatszintek viszont mágnesként vonzzák az arab tőkéket, hiszen a 15 százalékon felüli hitelkamatok a pénz gyors gyarapodását biztosítják. Nem mellékes tényező az sem, hogy a külföldi befektetők számára az amerikai piac meglehetősen biztonságos mind politikai, mind gazdasági szempontból. A viszonylag lanyhán működő tőkeberuházási tevékenység arra vezethető vissza, hogy az amerikai termelőágazatok profitszínvonala többségében alacsonyabb, mint a pénzügyi szféráé. Persze az sem hagyható figyelmen kívül — s a külföldi beruházók ezt nagyon is szem előtt tartják —, hogy a termelési költségek ma már az USA gazdasági ágazatainak többségében nem alacsonyabbak, mint Nyugat-Európában.

Az OPEC-tőkeroham okai között persze nemcsak rövidebb távú konjunkturális okok szerepelnek. 1981-ben az egész világon számottevően visszaesett a „fekete arany" iránti kereslet. A szigorú energiatakarékossági intézkedések kezdik meghozni gyümölcsüket. Mind nagyobb sikereket érnek el a világ fejlett tőkés országai az energiatakarékos technológiák, gépek és berendezések kifejlesztésében és alkalmazásában. Természetesen a tőkés konjunktúra kedvezőtlen helyzete is mérsékelte az olaj iránti igényt. 1979-ben az OPEC napi termelése elérte a 31 millió hordót. Jelenleg a naponta felszínre hozott olaj mennyisége alig haladja meg a 20 millió barrelt. Az egyre jelentősebb értékesítési nehézségek arra késztették az olajkartellt, hogy 1982 végéig befagyassza az árakat és visszatérjen az egységes árrendszerre.

KUVAIT: FOLDGOMBÓRIÁS

Miként válaszol majd Washington

A visszaáramoltatás gondjai

1980-ban az OPEC-országok fizetésimérleg-aktívuma meghaladta a 110 milliárd dollárt. 1981-ben ez az összeg 80 milliárdra olvadt le, s amennyiben az olajpiacon tovább folytatódnak a jelenlegi irányzatok — márpedig gyökeres változásra belátható időn belül nem lehet számítani — az évtized közepére eltűnhet a petrodollár-felesleg. Az emelkedő olajárakon és a növekvő világkeresleten alapuló arab fejlesztési terveket viszont lényegesen visszafogni már nem lehet, a megkezdett gazdasági és szociális beruházásokat végig kell vinni. Nemcsak társadalmi okoknál fogva, hanem a belső politikai feszültség levezetésére és azért is, mert az olajtermelőknek biztosítaniok kell a zökkenőmentes átmenetet az „olaj utáni korszakba". Amennyiben az előrebecslések pontosak, az arab olajtermelők olajkészletei 30 év múlva kimerülnek, s akkorra csak egy, már most fejlődésnek indított ipar, illetve iparosítás lesz képes áthidalni a várható gazdasági, pénzügyi zavarokat.

Mindezzel természetesen nagyon is tisztában vannak a pénzüket Amerikában befektető arab tőketulajdonosok. Joggal tartanak attól, hogy az olajból származó mesés bevételek előbb-utóbb elapadnak. Tehát a tőkebefektetések révén most igyekeznek annyi haszonra szert tenni, hogy akadálytalanul folytathassák gazdaságfejlesztési terveik megvalósítását az olaj iránti kereslet további drasztikus csökkenése, valamint az olajkutak elapadása esetén is.

Az arab olajtőkék persze nemcsak az amerikai gazdaságot árasztják el, hanem Nyugat-Európában is egyre több felvásárlást és pénzügyi manővert hajtanak végre. Manapság igazán nem jelent problémát az olajdollárok visszaáramoltatása, hiszen az OPEC-országok erről maguk gondoskodnak befektetéseik révén. Néhány esztendővel ezelőtt még a nemzetközi pénzügyi élet és a bankvilág szinte megoldhatatlan gondja volt a petrodollárok visszaszacsalogatása a közel-keleti kincstárakból a világ pénzügyi véráramába. A hetvenes évek második felében még kevesen gondolták, hogy az OPEC-országok merész, és egyre agresszívabb tőkemozgatási politikája jelenti majd a megoldást. Jól jellemzi az OPEC-tőkék áramlási sebességének növekedését az amerikai példa: a Chase Manhattan Bank szerint 1981-ben mintegy ötven százalékkal volt nagyobb az újonnan jött arab tőkék összege, mint 1980-ban, amikor egész évben 13 milliárd dollárnyi tőkebefektetést eszközöltek az arab országok. Mindent összevetve sem haladja meg az OPEC-tőkék összege Amerikában az országba irányuló összes külföldi beruházások 5 százalékát, tehát egyelőre nem kell tartani az OPEC „gazdasági hatalomátvételétől".

Visszatérve az érdeklődést és pánikot kiváltó Santa Fé-ügyre, megállapítható, hogy az OPEC tagjai közül Kuvait mutatja a legélénkebb érdeklődést az amerikai gazdaság iránt. A KPC még 1979-ben a svéd Volvóval, a honolului AZL Resourcesszel, valamint egy kanadai céggel közösen vállalatot alapított, amely olajkutatási jogokra tett szert többek között Auszráliában, Törökországban, Szudánban, Marokkóban és az Egyesült Államokban. Kuvait nemrégiben mintegy 250 millió dollárért három kisebb texasi olajfinomító céget is felvásárolt, mintegy előjátékaként a KPC—Santa Fé-frigynek.

A KPC állami tulajdonban levő vállalat, az olajügyi minisztérium irányítása alatt áll. A Santa Fé elsősorban olajtermeléssel, valamint olajkutatással foglalkozik. 1980-ban több mint 2 milliárd dolláros forgalmat bonyolított le. A tavalyi év első felében a profitja megközelítette a 100 millió dollárt, és ez csaknem 400 százalékos emelkedést jelentett az előző év azonos időszakához képest. 93 olajkút van a tulajdonában, ebből 73 az USA-n kívül. (Kuvait tehát most nemcsak amerikai, hanem külföldi olajlelőhelyekhez is jutott.)

A két és fél milliárdos cégházasság sokkhatását fokozta egy meglehetősen pikáns mozzanat. A Santa Fé ugyanis még 1980-ban megvásárolta a CF Braun and Co. céget, amely atomerőművek tervezésével, valamint atomerőművi technológiával foglalkozik. Mint a Santa Fé szerves része, most az atomvállalat is kuvaiti tulajdonba kerül, s a kis közel-keleti ország így elvben nukleáris technológiához juthat. Az ügy kapcsán az amerikai sajtó egy része már megkongatta a vészharangokat, de hosszas huzavona után az illetékes minisztérium áldását adta a házasságra.

Forduló folyamat

Az arab és az egyéb külföldi tőkék meggyorsult beáramlása Amerikába azt jelzi, hogy megfordulóban van egy több évtizede tartó folyamat. A második világháborút követő időszakban — egészen a hetvenes évek elejéig — az amerikai tőke szinte korlátlanul uralta a tőkés világgazdaságot. Hatalmas mennyiségben áramlott az amerikai működő és passzív tőke a világ szinte valamennyi országába, nem kis nyereséget biztosítva a befektetőknek. A hetvenes évek elején viszont megindult a nyugat-európai országok, Japán és Kanada — válasza az „amerikai kihívásra". Folyamatosan növekszik a külföldi tőke szerepe az Egyesült Államok gazdaságában, s ma már jelentős befektetőként megjelent a fejlődő országok egy sajátos csoportja is, az OPEC képében. Kérdés, hogy miként válaszol majd a távolabbi jövőben Washington erre a „kihívásra".

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

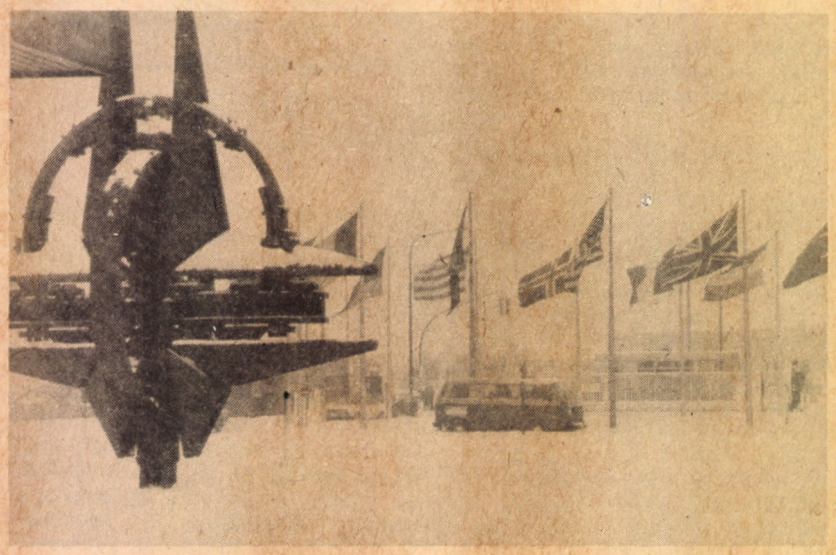
NATO

A rendkívüli ülés

A washingtoni forgatókönyv Csillaggal lábjegyzet

„A lengyeleknek maguknak kell megoldaniok problémáikat, minden külső beavatkozás vagy nyomás nélkül" — az Atlanti Tanács tavaly december 11-én még ebben az egyetlen mondatban foglalta össze álláspontját és azt a feltehetőleg élénk vitát, amely a zárt ajtók mögött az egyre súlyosabbá váló lengyel helyzetről folyt. December 13-án a cselekvés mezejére lépett a lengyel kormányzat, szükségállapotot rendelt el, és hozzálátott, hogy megoldja — maga — a problémákat. Aznap a még Brüsszelben tartózkodó Haig amerikai külügyminiszter az őt megrohanó újságírók mikrofonjaiba kijelenti: „Lengyel belügy, ami történik . . ."

Reagan elnök két héttel később más álláspontra helyezkedik: szerinte megsértették a helsinki záróokmányt, megtorló gazdasági intézkedéseket jelent be, s nemcsak a lengyel kormány ellen, hanem a Szovjetunió ellen is, amely Washington szerint „felelősséget visel" a Lengyelországban történtekért. A nyugat-európai „tízek" a sürgető washingtoni nyomás ellenére, hogy csatlakozzanak ezekhez az intézkedésekhez, kitérő választ adnak: politikailag elfogadják a washingtoni értékelést, de féltik kialakult és számukra cseppet sem elhanyagolható gazdasági, kereskedelmi kapcsolataikat a Szovjetunióval és a szocialista országokkal, és ködös ígéreteken túl, hogy „a jövőre nézve átgondolják gazdasági kapcsolataik egészét a szocialista országokkal", konkrétan semmiféle gazdasági ellenintézkedésre nem hajlandók.

A BEHAVAZOTT NATO-KOZPONT ELÖTT

A lengyel megrázkódtatás elbizonytalanította Nyugat-Európát is

Példa nélkül áll

Ilyen előzmények után ült össze január 11-én a brüsszeli NATO-központban az Atlanti Szövetség példa nélkül álló rendkívüli miniszteri tanácsa. Soha nem fordult még elő, hogy bármilyen nemzetközi esemény kapcsán a NATO külügyminiszteri szinten tanácskozzék a szokásos tavaszi és téli tanácsüléseken kívül. Miért indokolta ezt a lengyel szükségállapot, ráadásul az után, hogy ezen a héten már a helyzet rendeződésének jelei érkeztek Varsóból?

Az igazság az, hogy a decemberi NATO-tanácson a külügyminiszterek, amint kiszivárgott, megegyeztek: összehívják ezt a rendkívüli ülést, ha Lengyelországban rosszabbra fordul a helyzet. Amit ők vártak: külső, szovjet vagy többoldalú katonai segítségnyújtás volt. Erre állították össze forgatókönyvüket. S ez a forgatókönyv a kelet—nyugati párbeszéd és kapcsolatok teljes megszakítását tartalmazta, diplomáciai, politikai, kereskedelmi és gazdasági intézkedések összehangolt sorozatát, beleértve a madridi és genfi tárgyalások, a hitelek felfüggesztését, a kiterjedt kereskedelmi bojkottot.

Washingtont meglepte, hogy a forgatókönyv nem vált be. A lengyelek maguk láttak hozzá problémáik megoldásához, s így a lengyel válság többé nem volt alkalmas arra, hogy a Reagan-kormányzat harcias hozzáállásának megfelelően a szocializmus általános visszaszorítására kihasználják.

Az előző lengyel vezetés hibái miatt kialakult súlyos helyzet óriási alkalmat kínált erre, sokkal nagyobbat, mint Afganisztán vagy bármi más. Az lett volna csoda, ha Washington nem ragadja meg az alkalmat. Csak éppen elhibázta a forgatókönyvet: a Szovjetunióra kívánta irányítani az összetüzet, ám erre az érvényes nemzetközi jogi normák és elvek alapján jelenleg semmi alapja.

A nyugat-európai magatartás is érthető: a kialakult gazdasági kapcsolatok (földgáz- és olajvásárlás, korszerű ipari berendezések szállítása nagyszabású kooperációs üzletek keretében), továbbá a 27—28 milliárd dollárra tehető lengyel adósságállomány (amelynek visszafizetése csak rendezett gazdasági körülmények között képzelhető el) óvatos megfontolásra intett. Nyugat-Európa — éppúgy, mint a rakétakérdésben — az enyhülés és az együttműködés megmentése érdekében játszik, de kénytelen követni a nagy tengerentúli szövetségest, mert katonai téren nem önálló, nem támaszkodhat saját erejére . . . A rendkívüli NATO-tanácsülés fő kérdése ezért talán nem is az volt, rá tudja-e venni Haig a szövetségeseket gazdasági megtorló intézkedésekre Lengyelország és a Szovjetunió ellen. Schmidt kancellár és Reagan előző megbeszélésein világossá vált, hogy erre Washington aligha számíthat. A fő kérdés az volt: „felelőssé" lehet-e tenni és elítéltetni ezen a nagy súllyal rendelkező fórumon is a Szovjetuniót? És ebben Haig teljes sikert ért el. A kiadott közlemény a vártnál is keményebb, és messzemenő következményekkel terhes megállapításokat tartalmaz a Szovjetuniónak címezve.

Haig „érvei"

A legsúlyosabb: kilátásba helyezi, hogy ha Lengyelországban nem javul a helyzet (értsd: nem függesztik fel a szükségállapotot, és nem bocsátják szabadon az őrizetbe vett sztrájkszervezőket) „ez károsan befolyásolhatja a genfi fegyverzetkorlátozási tárgyalások eredményességét". Újabb fenyegetőzés és próbálkozás arra, hogy a rakétaleszerelés kérdését, ami mindenkinek érdeke, leginkább pedig Európa kisebb országainak, összekapcsolják valami mással, ami nem oda tartozik. Általában: a kelet—nyugati párbeszéd és gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok jövője attól függ, hogyan alakul a helyzet Lengyelországban, amely „próbakő" — hangoztatta mind a NATO-közlemény, mind Haig, aki másnap a brüsszeli sajtóklubban nagy „vádbeszédet" tartott a televíziós kamerák kereszttüzében nem is annyira a lengyel kormány, mint a Szovjetunió ellen.

Arra a kérdésre, hogy milyen tények támasztják alá konkrétan ezt a vádat, Haig nemigen tudott felelni. Mint ahogyan arra sem, milyen alapon ítéli el Washington és a NATO a lengyelországi katonai intézkedéseket, amikor eltűri, sőt támogatja azt, ami a NATO-tag Törökországban történik. A Szovjetunióban egy éve „kampány folyt a lengyel megújulási folyamat ellen" — mondta. Szerinte a szükségállapot bevezetését tartalmazó rendelet „a Szovjetunióban készült", valamint a Varsói Szerződés haderőinek szovjet főparancsnoka végig Varsóban tartózkodott az előkészítés és végrehajtás időszakában.

Görögország képviselője, a kormányfő Papandreu szigorú utasításaival Brüsszelbe érkező görög külügyminiszter nem is fogadta el ezt az érvelést.

„Ismert és köztudott, hogy a Szovjetunió nagy súllyal és befolyással rendelkezik a Varsói Szerződésen belül, a varsói utcákon azonban senki sem látott szovjet katonákat, így a nemzetközi jog alapján semmiféle felelősségről nem lehet beszélni" — jelentette ki, és elhatárolta kormányát a közlemény ilyen tartalmú mondataitól. (Ez is példa nélküli egyébként a NATO történetében. A közlemény több mondatát csillaggal jelölték meg, lábjegyzetben közölve, hogy az egyik tagország, Görögország „fenntartásokkal élt" vele kapcsolatban.)

Két tábor

A NATO-ban két tábor alakult ki: Washington és London a lehető legkeményebb elítélést szorgalmazta, Bonn és többé-kevésbé Párizs ezzel szemben arra hajlott, hogy az elítélés és a „kapuk végleges bezárása" helyett adjon ösztönzést is a közös állásfoglalás. Így a közlemény a lengyel megújulási és reformpolitika folytatásától teszi függővé a gazdasági kapcsolatok jövőjét, hangoztatva, hogy „Lengyelország akkor remélhet segítséget az összeurópai együttműködés és a Nyugattal kialakított gazdasági és politikai kapcsolatok révén".

Egyelőre a nyugati országok úgy döntöttek, hogy felfüggesztik a hiteleket és az adósságtörlesztések átütemezéséről folytatandó tárgyalásokat, fontolóra veszik a műszaki és tudományos kapcsolatok, a kereskedelmi megállapodások korlátozását. Készek azonban, ha a lengyel helyzet kedvezőbb fordulatot vesz, nagyszabású segítséget is nyújtani. Annál is inkább — ez ugyan kimondatlan maradt —, mert a hitelek visszafizetéséhez talpra kell állítani a lengyel gazdaságot. Ebben tehát érdekelt a hitelek túlnyomó részét nyújtó Nyugat-Európa, sokkal kevésbé a globálstratégiai megfontolásokat előtérbe helyező Egyesült Államok.

Garanciák

S talán ezen a ponton lehet találni némi pótlólagos magyarázatot arra is, miért fogadja el Nyugat-Európa, leszámítva a gazdasági megtorló intézkedéseket, szinte teljes egészében a washingtoni megközelítést. A Reagan-kormányzat a szembenállás élezésére tör, s világos, hogy ki akarja használni a lengyel helyzetet, még ha az várakozásához képest másképp alakult is. A lengyel megrázkódtatás azonban elbizonytalanította Nyugat-Európát is. Nem kis érdekeltségek forognak kockán. A hetvenes években a Dresdner Bank és a Fiat, nyugatnémet, olasz és más nemzetiségű cégek nagy tőkéket ruháztak be, és kiterjedt együttműködést építettek ki. A bizalom azonban megrendült Nyugat-Európában is. „A lengyel megrázkódtatáshoz hasonló események bizonytalanná teszik a kelet—nyugati kapcsolatok és együttműködés távlatait" — ez világosan megfogalmazódik minden állásfoglalásban manapság a nyugat-európai gazdasági és politikai központnak számító Brüsszelben. Ezért hangoztatja mindegyik közös piaci kormány, hogy „át kell gondolni a kelet—nyugati kapcsolatok egészét, azt új alapokra helyezve". A Reagan-kormány ezen a szovjet—nyugatnémet földgázüzlethez hasonló hosszú távú megállapodások felszámolását érti. A nyugat-európaiak — egyelőre tapogatózva — azt, hogy a jövőben garanciákra lenne szükség a hosszú távú megállapodásokhoz.

MAGYAR PÉTER

Hollywood offenzívája

Vállalatok — a vállalat mögött

Szórakozásszerkezeti változás

Az Egyesült Államokban tavaly kezdődött és a jelek szerint idén is folytatódó cégfelvásárlási láz nem hagyta érintetlenül a kedvezőtlen gazdasági helyzetben oázisnak számító filmipart sem. Tavaly, amikor a Metro—Goldwin—Mayer felvásárlás révén fuzionált a patinás United Artisttal, úgy tűnt, hogy egyelőre nem várható újabb gazdasági szenzáció Hollywood kék egén. Az újabb „bomba" azonban nem váratott sokáig magára, február első napjaiban bejelentették: a Coca-Cola tárgyalásokat folytat a Columbia filmgyártó céggel az egyesülésről. Az üdítőital-gyártó óriás 750 millió dollárért szándékszik megvásárolni az üzletmenetre igazán nem panaszkodó filmgyárat, a Columbiát. Roberto Goizueta, a Coca-Cola elnöke a cég termékeinek fogyasztóit már arra serkenti, hogy kétszerezzék meg az élvezetet: az üdítő hörpölését kössék össze a Columbia által gyártott és forgalmazott filmek nézésével, s akkor teljes és biztos a siker.

A COCA-COLA HÁROM LEGELSŐ ZÁRÓKUPAKJA MÁR MÚZEUMI TÁRGY

Az üdítőital-gyártó óriás 750 millióért szándékszik megvásárolni a filmgyárat

A Hatok és főnökeik

Míg az USA gazdasága meglehetősen sok gonddal küzd s a dekonjunktúrából való kilábalás kezdete mind távolabbinak tűnik, a filmipar — ki tudja hányadszor — ismét fénykorát éli. A filmgyártó mammutcégek főkönyvelői igazán elégedettek lehetnek. Az egyik kasszasiker követi a másikat, a mozik előtt hosszú sorok kígyóznak, a televízió elszívó hatása megtorpant. Tavaly ritka jó esztendőről adhatott számot Hollywood, s az 1982. évi kilátások ugyancsak fényesek. (Kirobbanó siker például Mark Rydell filmje, az Aranytó — főszereplői Katharine Hepburn, Henry és Jane Fonda —, amely a bemutatót követő 17 nap alatt már 19,6 millió dollárt hozott „gazdájának", az Universalnak. A cég vezetői joggal számítanak arra, hogy a film gyártási költségének többszörösét hozza majd bevételként.)

A bevételek alakulása ugyanis a filmszakmában különösen fontossá vált, hiszen a vágtató infláció, a költségek rohamos emelkedése jelentősen megnövelte a filmgyártás kiadásait. Ma már egy amerikai szuperprodukció költségei 20—40 millió dollár között mozognak. (Összehasonlításul: Nagy-Britanniában az egy filmre jutó átlagos költség nem haladja meg a 8 millió dollárt.) A filmsajtó császárának tartott Variety című amerikai hetilap a művészet kérdései mellett egyre nagyobb teret szentel a gazdaságnak. Nemrégiben új mutató bukkant föl a lap hasábjain, amely azt jelzi, hogyan alakultak az egyes filmekre eső kiadási-bevételi arányok.

A listát jelenleg a Birodalom visszavág című film vezeti amelynek gyártási költségei elérték a 22 millió dollárt. Az USA-ban és Kanadában az űr sci-fi ez idáig 131 millió bevételt hozott, tehát a jövedelmezőségi index 610 százalékos. Az 54 millió dollárért forgatott Superman II. mostanáig 64 milliót hozott, az index csak megközelíti a 120 százalékot. (Minden idők legnagyobb anyagi bukásának tűnik viszont a Mennyek kapuja című produkció, amelynek költségei 36 millió dollárra rúgtak, s mindössze 1,5 millió dollár értékben találtak a jegyek gazdára, tehát a kiadásoknak 4 százaléka térült meg. (A Michael Cimino rendezte filmet — főszereplője az ünnepelt sztár, Isabelle Huppert — „mentsük ami menthető" alapon átvágták, vagyis megpróbálták élvezhetőbbé tenni — a bevételi statisztikák tanúsága szerint nem sok sikerrel.)

A gazdaságilag ismét fénykorát élő amerikai filmiparban érthető módon igen nagy a helyezkedés és vetélkedés. Noha a kisebb filmtársaságok is viszonylag jól megélnek, a nagy verseny a szakma hat óriása között folyik. Ezek a cégek ugyanis nemcsak maguk állítják elő a produkciókat, hanem a forgalmazás is tevékenységük része, tehát a bevételeket senki nem fölözi le.

A „hatok" (Metro—Goldwin—Mayer, United Artists, Paramount, Columbia, MCA, 20th Century Fox, Warner Brothers) évi bevételét egyenként mintegy 3 milliárd dollárra becsülik, s ekkora forgalmat csak „csendestársakkal" együtt lehet lebonyolítani. Kevéssé ismert, hogy a filmóriások többsége mögött tőkeerős anyacégek állnak, s ezeknek alaptevékenységükben nem sok közük van a filmszalaghoz. A United Artists — és ma már a Metro — mögött az amerikai ipar egyik vezetője, a Transamerica, a Paramount mögött pedig a Gulf and Western ipari óriás áll hatalmas vagyonával. A Warner Brothers pedig része az amerikai szórakoztatóipari óriásnak, a Warner Communicationsnak, amely a lemeztől a Cosmos futballcsapatig mindennel foglalkozik a „kikapcsolódásbiznisz" keretein belül.

Szükségük is van a filmgyártóknak és a forgalmazóknak a tőkeerős háttérre, hiszen a kasszasikerek mellett szép számmal születnek látványos bukások is. Ráadásul az egyes filmeket bevezető reklám költségei sok esetben több millió dollárt tesznek ki. Atlagban a reklámra fordított kiadások a produkciós költségek 20 százalékát érik el — s egyáltalában nem biztos, hogy a beharangozó-kampány ráfordításai megtérülnek. A veszteségek elviselését jócskán megkönnyítik a filmgyárakat fedező óriás vállalatok, amelyek tevékenységében és üzleti mérlegében a filmbiznisz részesedése meglehetősen csekély. (A Coca-Cola bevételeinek a Columbia éves forgalma mindössze 10 százalékát teszi majd ki.)

Nem véletlen, hogy a mozilátogatókért és a profitért folyó versenyben mind gyakoribb a cégek fúziója, hiszen a születő szuperfilmgyárak a konkurrenciaharcban csak a tőkék koncentrálásával tudnak helytállni hosszabb távon. A tavalyi évben nemcsak a United Artists talált új gazdára, hanem a Fox is. Marvin Davis olajmágnás 800 millió dollárért vette meg az amerikai filmipar „nagy öregjét". Hamarosan jogilag is lezárul a Coca-Cola—Columbia frigy, s így már nemigen marad eladó „menyasszony".

Kazetták és kábelek

A Coca-Cola azért lépett házasságra a filmiparral, mert saját eladásai évente csak 3 százalékkal bővülnek, s a Columbia birtoklásától friss vért vár. Noha a Columbia egyelőre a csúcson jár (1973-ban viszont közel állt a csődhöz), a Coca-Colának nem a jelenlegi kedvező konjunktúra adott igazi okot a frigyre.

Az előrelátó üzletpolitikát inkább az támasztotta alá, hogy a Columbia igen sok régebbi nagy sikerű alkotás tulajdonosa, kizárólagos forgalmazója. S ez a tény manapság, amikor rohamosan terjed a videokazettás házimozi, a kábeltelevíziózás egyáltalán nem lebecsülendő. Csak a japánok évente 10 millió képmagnót gyártanak, s ennek a mennyiségnek a többsége az USA-ban talál vevőre.

A televíziós készülék tulajdonosa ma már függetleníteni tudja magát a sugárzott műsortól, s képmagnója segítségével olyan műsort — elsősorban játékfilmeket — hív a képernyőre, amilyet akar. Mind többen hoznak létre otthonukban „videotékát", vagyis filmtárat, a kiterjedt kölcsönzési üzletről nem is beszélve.

A kazettás filmek készítése, forgalmazása — amolyan másodlagos filmipari tevékenység — jelenti majd az elkövetkező évek igazán nagy üzletét, s ezt nem hagyta számításon kívül a Coca-Cola. A Columbia egy sor világsiker, filmtörténeti csemege kizárólagos forgalmazója, s a bombaüzletet ez jelenti. Hiszen a házimozi láz nemcsak az Egyesült Államokban, hanem az óceán innenső partján is erősödik. Az NSZK-ban például eddig már 1,5 millió képmagnót adtak ez idáig el, s a különböző műsoros filmkazetták száma eléri a 2500-at. Nagy-Britanniában tavaly 60 millió dollárt költöttek műsoros filmkazettákra, amelyek száma már elérte az 1 milliót a házi filmraktárakban. Nagy fogyasztónak ígérkezik a kábeltelevíziós hálózat is, amelynek népszerűsége rohamosan növekszik. (A kábeltelevízió tulajdonképpen előfizetéses alapon működő zárt lánc, amely kívánságra sugároz filmeket, korábbi sporteseményeket, egyszóval mindent, amit a filmszalag és a képmagnó egyáltalában megörökített.)

A vetítési, forgalmazási jogok tehát a jövőben igen nagy szerepet fognak játszani a filmcégek büdzséjében. Ez is az oka annak, hogy még napjainkban is vannak új jelentkezők, új versenytársak a filmbizniszben. Erőteljesen döngeti Hollywood kapuit az Egyesült Államok legnagyobb televíziós társasága, az CBS. Eddig a tv-cég mozifilmek gyártásával nem foglalkozott, csakis a képernyő számára ontotta a filmeket. A CBS vezetése azonban elhatározta, hogy beszáll a mozivilág ringjébe, s megpróbál minél nagyobbat kihasítani a profittortából — a patinas filmcégek rovására.

Nyugat-Európa aggódik

Tovább növelik szuperfilmjeik számát, újabb dollármilliókat injekcióznak produkcióikba. Nem maradnak munka nélkül a technikai trükkökkel foglalkozó szakembercsapatok sem, hiszen évtizedünkben továbbra is az űrtörténetek lesznek a nézőfogó mágnesek — a közvélemény-kutatások és a sikerlisták tanúsága szerint a közönség főleg a fantasztikus meséket igényli, pénztárcája erre nyílik.

Kevésbé derűlátó a hangulat Nyugat-Európa filmiparában, ahol jelentős a visszaesés. A nézők száma stagnál, illetve valamelyest csökken, viszont az amerikai filmek diadalútja megállíthatatlannak tűnik. A bemutatott filmek fele, sok esetben 60 százaléka amerikai, tehát a bevételek nem az európai filmgyárakat gazdagítják, hanem a forgalmazókat és Hollywoodot. A sikerlisták vezető helyein szinte kivétel nélkül amerikai filmek találhatók Európában is, s ez jelentősen visszaveti kontinensünk nyugati felének amúgy is anyagi gondokkal küszködő filmiparát.

Az évente gyártott filmek száma fokozatosan csökken a finanszírozási nehézségek miatt, különösen a filmforgalmazó és a mozihálózattal rendelkező cégek panaszai szaporodtak meg. A nyugat-európai filmipar az emelkedő költségeket koprodukcióval, külföldi bérmunkával igyekszik kompenzálni, ezek a megoldások azonban csak tüneti kezelést jelentenek. Az amerikai „filmhenger" viszont kapva kapott a keletkezett űrön, s agresszív piaci politikával töretlenül hódít a nyugat-európai piacon. Elég csak belelapozni az európai filmszaklapokba: a nemzeti filmgyártásról alig esik szó, az oldalak többségét a hollywoodi hírek, valamint az amerikai filmreklámok töltik ki.

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Bulgária

Kézfogás

Vendég Ankarából

KENAN EVREN ÉS TODOR ZSIVKOV

Nincs olyan probléma, amelyet ne lehetne tisztázni

Kenan Evren hadseregtábornok, török államfő múlt heti négynapos bulgáriai hivatalos látogatása, amelyet a török sajtó a hét legfontosabb külpolitikai eseményének nevezett, a vendég kétségtelenül figyelemre méltó és markáns egyéniségén túl a vendéglátó ország külpolitikájára is ráirányította a térséggel foglalkozó politikai elemzők figyelmét. Kenan Evren tábornoknak az 1980. szeptember 12-i katonai hatalomátvétel óta, és tavaly őszi pakisztáni látogatása után ez volt a második külföldi útja.

Szófiában Kenan Evren látogatását, akinek személyében török államfő első alkalommal kereste fel Bulgáriát, a két ország vezetői konstruktív politikájuk természetes folytatásának tekintik.

A török államfő tiszteletére adott vacsorán a bolgár—török kapcsolatokról szólva Todor Zsivkov rámutatott, hogy még távolról sem merítették ki a lehetőségeket, és elsősorban a gazdasági együttműködést célszerű bővíteni és azokat új formákkal gazdagítani. Megállapodtak abban, hogy kölcsönösen elfogadható határidőn belül tárgyalásokat kezdenek a fekete-tengeri, a bolgár és török kontinentális talapzat elhatárolásáról. Bulgária és Törökország között nincs olyan probléma, amelyet ne lehetne őszinte és becsületes párbeszéddel tisztázni, nincs olyan probléma, amely útját állná a két ország jószomszédi kapcsolatai fejlődésének — emelte ki a bolgár államfő.

Zsivkov és Evren tárgyalásainak középpontjában a kétoldalú kapcsolatok bővítésének lehetőségein túl a balkáni államok két- és sokoldalú együttműködésének jövője állt.

A bolgár államfő török vendége jelenlétében Bulgária ismételt készséget nyilvánította arra, hogy olyan kétoldalú megállapodásokat kössön a balkáni államokkal — ezek magukban foglalnák a jószomszédi kapcsolatok kódexét és a területi követelésekről való lemondást, valamint azt a kötelezettséget, amely szerint az aláírók nem bocsátanák rendelkezésre területüket egymás elleni ellenséges célokra. Javasolta továbbá, hogy a Balkán félszigetet nyilvánítsák atomfegyvermentes övezetté és jelezte, Szófia szívesen lenne házigazdája a balkáni államok vezetői esetleges csúcstalálkozójának.

Evren török államfő biztosította vendéglátóját: Törökország azt óhajtja, hogy a Balkán félsziget, amely a múltban sok vita és összeütközés színtere volt, a harmonikus kapcsolatok térségévé váljék. A Balkán félsziget, amely Európa része, így pozitívan járulna hozzá az európai békéhez és biztonsághoz — fejtegette a török államfő, hozzátéve azonban, hogy az európai biztonság és a feszültség csökkentésének folyamata egységes egész. Éppen ezért — mutatott rá Evren — helytelen lenne, ha a balkáni államok közötti kapcsolatokat elszakítanák ettől az egységes egésztől és csupán ebben a térségben törekednének a feszültség csökkentésére.

Mindenképpen pozitív előjelnek tekinthető, hogy a figyelemre méltó kezdeményezést előterjesztő szocialista Bulgária másik déli szomszédállamából pozitív visszhang hallható. Andreasz Papandreu miniszterelnökként is és korábbi nyilatkozataiban is messzemenően helyeselte és szorgalmazta a nukleáris fegyverek eltávolítását a Balkán és a Földközi-tenger térségéből. (A legfelsőbb szintű bolgár—görög találkozók az utóbbi években hagyománnyá váltak. Todor Zsivkov és Konsztantin Karamanlisz legutóbbi, tavaly májusi Rodosz szigeti tárgyalásain azon túl, hogy újabb lendületet adtak a minden téren zavartalanul fejlődő bolgár—görög kapcsolatok bővítésének, ösztönözték a balkáni államok két- és sokoldalú együttműködését azokon a területeken, amelyeken általános az egyetértés és valamennyi fél érdekelt. Ennek jegyében találkoztak tavaly nyáron Szófiában a balkáni országok szállítási szakemberei. Korábban két hasonló regionális szakértői konferenciát már tartottak a térség államai: 1976-ban Athénban, 1979-ben pedig Ankarában. Noha a balkáni értekezletek napirendjén politikai kérdések nem szerepelnek, mégis kihatnak a politikára, mert elősegítik a balkáni államok közötti kölcsönös bizalom és megértés megszilárdítását.)

Mint Todor Zsivkov Robert Maxwellnek, a Pergamon Press angol—amerikai kiadó elnökének még 1981-ben adott és világszerte nagy visszhangot kiváltott interjújában szükségesnek tartotta leszögezni: Bulgária sohasem ellenezte a balkáni országok sokoldalú együttműködését. Ugyanakkor azonban helytelennek tartja a balkáni együttműködés lehetőségeinek felnagyítását. Bulgária erre úgy tekint, mint a kétoldalú együttműködés kiegészítésére és folytatására azokon a területeken, amelyek túlnőnek a kétoldalú megállapodások keretein.

A Bulgária és Románia, Zsivkov és Ceausescu közötti „különösen szívélyes viszony" iránt érdeklődő kérdésre válaszolva az interjúban Todor Zsivkov kifejtette: ennek nemcsak a földrajzi szomszédság az oka. Emlékeztetett azokra az évszázados hagyományokra, amelyek a két nép kapcsolatában a nemzeti és a társadalmi felszabadulásért vívott harcban kialakultak. A múltban a burzsoá Bulgária és a burzsoá Románia közötti kapcsolatokban voltak hideg, sőt ellenséges időszakok is. Az 1948-ban aláírt bolgár—román barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés hatályba lépése óta a két ország kapcsolatai a marxizmus—leninizmus és a szocialista internacionalizmus elvei alapján fejlődnek. Nicolae Ceausescuval való hagyományosan gyakori — legutóbb januári bukaresti — találkozóiról Zsivkov elmondta, hogy azok „konstruktív légkörűek és a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdések őszinte áttekintése jellemzi őket".

Robert Maxwellnek arra a kérdésére, amely szerint a Jugoszláviával való kapcsolatok Tito elnök halála után viszonylag jók, azonban azt időről időre megzavarja a „macedón-polémia", Todor Zsivkov leszögezte, hogy bolgár megítélés szerint nem helyes a két ország kapcsolatai alakulásának Tito elnök halála előtti és utáni osztályozása. „Kapcsolataink az elnök halála előtt és után is viszonylag jól fejlődtek, különösen gazdasági téren. Előrelépés történt a tudomány, a kultúra és a sport területén is. Szerintünk azonban az elértek nem felelnek meg sem a két ország objektív szükségleteinek, sem pedig a reális lehetőségeknek. Bulgária érdekelt a kétoldalú együttműködés további kiszélesítésében Jugoszláviával — hangoztatta a bolgár államfő.

A „macedónpolémiára" utaló kérdéssel kapcsolatban Todor Zsivkov rámutatott: a Bolgár Népköztársaság úgy véli, hogy ezeket a kérdéseket csak a kölcsönös tisztelet szellemében, nyugodt, jó szándékú és építő párbeszéd útján lehet sikeresen megoldani. Bolgár részről nemegyszer javasolták, hogy a vitás kérdéseket, köztük az úgynevezett macedón kérdést tegyék közös tudományos kutatás tárgyává és ilyen úton jussanak el kölcsönösen elfogadható megoldásra. A bolgár—jugoszláv kapcsolatok kérdéseit kizárólag a tudomány eszközeivel kell megvitatni.

A Bolgár Népköztársaság 1978-ban hivatalosan javasolta a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságnak több dokumentum aláírását, köztük ünnepélyes nyilatkozatot a határok sérthetetlenségéről és a területi követelésekről való kölcsönös lemondásról. „Ezeket a javaslatainkat az az óhaj diktálta, hogy véget vessünk azoknak a spekulációknak, amelyek Jugoszláviával szembeni állítólagos bolgár területi követeléseket sugallanak és megerősítsük a kölcsönös bizalmat" — hangoztatta idézett interjújában a bolgár államfő.

Atomfegyvermentes övezetek létrehozása a Balkánon, Észak-Európában, az Indiai-Óceánon, Délkelet-Ázsiában és másutt egyes kontinensek vagy földrajzi térségek biztonságának szavatolását szolgálják. Jelentőségük azonban egyáltalán nem regionális. Minden ilyen megvalósuló békezóna a globális feladatok megoldásának jó eszköze lehet, részévé válhat a fegyverkezési hajsza korlátozásának, a nemzetközi béke és biztonság megszilárdításának.

PÉK MIKLÓS

EMLÉKEZTETŐ

Grönland a világ legnagyobb szigete; igaz, 2 175 600 négyzetkilométernyi területén csak alig 60 000 ember él. A többség eszkimó, legfeljebb 8—9000 a dán. A dánok 1721-ben kezdték meg a hatalmas sziget gyarmatosítását, de Koppenhága csak 1921-ben jelentette be felségjogai teljes körű kiterjesztését a Godthaab fővárosból igazgatott területre. 1953-ban lett a sziget „Dánia külső országrésze" — s csak a külügyek, pénzügyek, valamint a hadügyek közösek Dániával. (A hadügyek dolgában 1941 óta, amikor az Egyesült Államok katonai támaszpontokat létesített itt, viszonylag kevés változott. 1951-ben Koppenhága és Washington szerződést írt alá a sziget „közös védelméről", ez már a NATO-támaszpontok engedélyezését is jelentette: ilyen a sarki éghajlatú sziget északnyugati sarkában levő, a kanadai partoktól mintegy 350 kilométernyire fekvő Thule légikikötő.)

A sziget baloldali szervezete, a Sujumat-mozgalom, 1977—78-ban felvetette a Dániától való elszakadás gondolatát. 1979-ben népszavazás volt, ekkor a szavazók 70 százaléka az önkormányzatra adta voksát. Grönlandnak azóta van önkormányzata, a közigazgatás vezetője a dán király által kinevezett kormányzó, a valódi végrehajtó hatalom az egykamarás parlamenté, a folketingé. Miniszterelnök Jonathan Motzfeldt lelkész, a Sujumat-mozgalom vezetője.

Február végén népszavazás volt arról, tagja maradjon-e Grönland a Közös Piacnak. A szavazók 52 százaléka a kiválás mellett, 46,1 százaléka a szervezetben való maradás mellett foglalt állást. (1972-ben a sziget népe a Közös Piacba való belépés ellen szavazott, de akkor a dán szavazók többségével a koppenhágai kormány keresztülvitte a belépést.) Larsen, a dán kormány grönlandi ügyekkel megbízott minisztere — Grönlandnak egyébként a koppenhágai parlamentben is van két képviselője — közölte: kormánya tiszteletben fogja tartani a grönlandiak akaratát.

Most a helyi parlamentnek kell még megerősítenie a népszavazás eredményét — ez gyorsan megy majd, a törvényhozásban abszolút többsége van a Sujumat-mozgalomnak. A tárgyalások valószínűleg 1984-ig tartanak majd. A sziget 90 százalékban jégpáncéllal borított földjének méhében kőolaj, földgáz, uránérc, vas, nikkel, cink, ólom, kriolit és szén van.

Világgazdaság

Az aranyvölgyben

Politikai hatások

Elektronikai favorit

Két évvel ezelőtt, 1980 elején az arany unciájáért csaknem 900 dollárt adtak a tőzsdén és nem tűnt túlzottnak a négyszámjegyű aranyárszint elérése sem. Aztán a sárga fém drágulása megállt, majd — sokak meglepetésére — az árgrafikon lefelé fordult. Egy évvel ezelőtt már csak mintegy 600 dollár volt egy uncia ára. Idén január közepén pedig az árszínvonal 400 dollár alá csökkent. Kezdetben úgy tűnt, hogy csupán véletlen jelenségről van szó. Aztán — némi emelkedés után — a jegyzések ismét visszaestek 400 dollár alá.

Az arany manapság „olcsó". Legalábbis a két évvel ezelőtti csúcshoz képest. A több mint egy évtizeddel korábbi 35 dolláros „hivatalos" aranyárral szemben persze óriási mértékű, tízszeres drágulás mutatkozik. Ez az árugrás a fő oka annak, hogy az elmúlt évtizedben a fix árfolyammal együtt a „hivatalos" aranyár is eltűnt a tőkés világ pénzügyi gyakorlatából. A Nemzetközi Valuta Alap ugyanis 1975-ben eltörölte. (Évekkel azután, hogy a pénzügyi szakemberek mindenfajta formaság nélkül már halottnak nyilvánították.)

Ha sokan hisznek benne...

A szimbólumként kezelt unciánkénti 35 dolláros aranyárat egyébként még maga Roosevelt elnök határozta meg, 1933-ban. Döntése meglepően sokáig, 1971-ig élt. Az akkori nagy dollár- és márkaválság idején emelték fel 42,22 dollárra. Gyakorlati jelentősége azonban már ennek a lépésnek nem sok volt. A „hivatalos" aranyár elvben csupán a központi bankok egymás közötti forgalmában volt megalapozó, ténylegesen azonban 1971-ig a magánvevők és eladók közötti tranzakciókra is érvényesnek tekintették.

Utána azonban már rohamosan nyílt az olló a „hivatalos" és a „szabadpiaci" aranyár között. Jellemző, hogy a „hivatalos" árszint még mindig 42,22 dollár volt, miközben a londoni tőzsdén rövid ideig már 500 dollárért adták-vették az aranyat. Az 1975-ös hivatalos árat eltörlő IMF-határozat így egy lényegében divatjátmúlt szimbólumot tett csupán „történelmi" kategóriává.

A hetvenes évek első felében persze 500 dolláros unciánkénti jegyzés kivételesnek, rendkívülinek számított. Az is volt, hisz az aranyár még 1979 elején is csupán 230 dollár körül ingadozott. Ekkor azonban megkezdődött az „aranyárrobbanás" és a sárga fém értéke egy év alatt három és félszeresére nőtt. Érthető okokból. 1979—80-ban a nyersolaj ára megkétszereződött, a világpiacon a legtöbb nyersanyag jegyzése megugrott és az 1977—78-as inflációellenes eredményeket semmivé téve az áremelkedés üteme ismét kétszámjegyűvé vált.

Ilyen körülmények között a pénze értékére vigyázó befektető figyelme érthetően az arany felé fordult. Míg ugyanis a hagyományos megtakarítási módok mellett csak ráfizetni lehetett — gyakran előfordult, hogy a kamatszint kisebb volt az inflációnál —, addig az aranyvásárlás profittal is kecsegtetett.

Az árupiacok talán legfontosabb törvénye: ha valamiben sokan hisznek, akkor az be is következik. Így történt az aranytőzsdén is. A sárga fémben bízók ugyanis természetesen mind vásároltak is és ezzel felhajtották a termék árát. Minél jobban emelkedett az ár, annál többen kapcsolódtak a vásárlási lázba. Ha valakinek volt bátorsága az év végéig kitartani, és nem adta el a januárban vásárolt aranyát, csaknem megkétszerezhette vagyonát.

(Érdemes megjegyezni, hogy 1979-ben a papírpénztől és a takarékkönyvektől menekülők és a haszonra pályázó spekulánsok nem csupán az aranyra figyeltek fel. Kincsképzővé váltak a színesfémek is. Így vált kincsképzővé időlegesen a korábban csupán ipari célokra használt rézhuzaltuskó.)

Az aranyhossz azonban nemcsak az árupiaci fejlemények miatt következett be. Régi megfigyelés, hogy a nemzetközi politikai helyzet éleződése ugyancsak magával hozza a sárga fém drágulását. 1979-ben pedig az iráni túszválság és az afganisztáni események járultak hozzá a világban ilyenformán az arany keresettségének növekedéséhez. Ugyancsak jellemző — vélik a szakértők — hogy az arany ára és a dollár árfolyama eltérően mozog. Ha a dollár gyengül, általában felértékelődik az arany és fordítva. Ez is érthető. Ha mérséklődik a dollár értéke, aki teheti, aranyba fektet. 1979-ben pedig még aligha az volt a panasz az amerikai valutára, hogy „túlságosan erős". A nyugat-európai pénzemberek inkább az ellenkezőjét hangoztatták.

1980 elejétől kezdve aztán az aranyár alakulására ható tényezők gyökeresen megváltoztak. Az olajár stagnált. Sőt később — ez korábban elképzelhetetlennek tűnt — egyes termelők 1981-ben még nominális árcsökkenésre is kényszerültek. A nyersanyagtőzsdéken az áremelkedés megállt, majd itt is általában mérséklődtek a jegyzések.

MEXIKÓI ARANYÉRME-HIRDETÉS

Lehet-e az aranyról szólva logikáról beszélni?

Dollárkapcsolat

A dollár erősödni kezdett, a kamatok pedig — követve a tengerentúlt — felfelé indultak. Az árcsökkenés az aranypiacon szinte ugyanolyan gyorsan ment végbe, mint ahogy korábban az „aranyárrobbanás" lezajlott. Ugyanazok a lélektani és spekulációs tényezők, melyek 1979 folyamán a jegyzést egyre feljebb nyomták, most — ellenkező előjellel hatva — az árzuhanást segítették elő. Az inflációs rátát meghaladó dollárkamatok a befektetőknek elegendő biztosítékot nyújtottak. Előtérbe került, hogy az aranyvásárlás tulajdonképpen „drága mulatság", hisz a vevőnek akkor is és az eladáskor is zsíros jutalékot kell a tőzsdei alkuszoknak fizetnie, kamatot pedig a fémre nem kap.

Amint pedig a tőzsdén megindult a jegyzés csökkenése, az önmagát erősítette. Akinek ugyanis aranya volt, azonnal igyekezett eladni, hogy veszteségét csökkentse vagy éppen a remélt profitot még realizálni tudja. Minél többen gondolkodtak azonban így, annál többen dobták készletüket piacra és annál gyorsabban csökkent az ár. Vásárlásra pedig aligha gondolhatott a pénzét féltő kisember vagy a spekuláns. Az alternatíva ugyanis a következő volt. Ha tőkéjüket dollárba fektetik, megkapják minden további nélkül a 15—20 százalék kamatot, míg ha aranyat vesznek, ekkora áremelkedésre aligha számíthatnak. Ha pedig a spekulánsnak még tőkéje sem volt, először kölcsönt kellett volna felvennie a folyó kamatláb mellett és ennek megtérülése az adott piaci viszonyok mellett aranyvásárlás esetén lehetetlen volt.

A fentiekből elvileg az következnék, hogy a dollárkamat további emelkedése — illetve annak kilátásai — további aranyeladásokat váltana ki és így a jegyzés tovább mérséklődhet. Ez a helyzet azonban már sokáig nem tarthat. Van egy határ — vélték a szakértők — amelynél az arany olcsóbb nem lehet. (Korábban ezt a szintet 400 dollárban határozták meg, mint láttuk, ennél alacsonyabb jegyzés is bekövetkezhetett.) E ponton ugyanis megélénkül az ipari kereslet és az ár ismét emelkedni fog. Sok megfigyelő úgy véli, hogy az arany iránti igény a mostani árakon növekszik majd. Az az ékszerész, ki csaknem 900 dolláros áron tartózkodott új aranytárgyak készítésétől, kevesebb, mint 400 dolláros szinten valószínűleg több érdeklődést mutat.

E szakma ugyanis — akár az elektronika — az aranyat ugyanúgy kezeli, mint bármely más nyersanyagot. Az aranyár itt nem monetáris kérdés, hanem költségtényező. Ilyenformán: minél drágább az arany, annál takarékosabb a felhasználás, és minél jobban esik az ár, annál könnyebben döntenek vásárlása mellett. Az ékszerboltokban vásárló ugyanígy gondolkodik.

A statisztika szerint 1979-ben — amikor az ár az év elején még alacsony volt, de folyamatosan emelkedett — ipari és ékszerészeti célokra a tőkés világban mintegy 1100 tonnát használtak fel. 1980-ban viszont az év elejére kialakult magas árak visszafogták a keresletet, és így hiába csökkentek a jegyzések, a felhasználás 521 tonnára esett vissza. Mivel az ármérséklődés folytatódott, a vásárlók kedve is visszatért tavaly, és így ipari és ékszerészeti célból mintegy 900 tonna talált gazdára.

Tekintve, hogy az árak jelentős emelkedésére nincs kilátás, a szakértők úgy vélik, hogy az elektronika, fogászat és ékszerészet az idén ismét 1000 tonnára emelheti aranyigényét.

Az elektronika egyébként az ipari aranyfelhasználás jövőjét jelenti. Az aranyat kiváló technikai tulajdonságai — vezetőképessége, megmunkálhatósága — a mikroelektronika „favoritjává" teszik.

437 milliárd államnyereség

A piacon nemcsak egyének játszanak, kormányok is nyerhetnek vagy veszíthetnek. Bár az ilyen jellegű tranzakciók pontos adatait a legnagyobb diszkrécióval kezelik, mégis kiszivárgott, hogy több fejlődő ország vásárolt 5—600 dolláros árszinten jelentős mennyiségű sárga fémet. Jelenleg még ezek a befektetők „vesztésre állnak". A nyugat-európai országok a jelek szerint ügyesebben jártak el, mivel aranykészleteiket jórészt még a „hivatalos" aranyár idején gyűjthették össze. Egy ENSZ-tanulmány szerint nem jártak rosszul, összesen 437 milliárd dollár nyereséghez jutottak.

Az alacsony aranyár logikus következménye, hogy a tőkés világ termelésének 70 százalékát adó Dél-afrikai Unió aranykibocsátása tavaly alacsonyabb volt, mint a megelőző 22 évben bármikor. (Az 1981-es 657 tonna 350 tonnával marad el az 1970-ben regisztrált kitermelési csúcstól). Előrejelzést az idei évre meglehetősen nehéz tenni. A logikus levezetés szerint az idén aligha emelkedik jelentősen az aranyár. (Mely — mint kiderült — nem is olyan érzékeny a világpolitikai eseményekre, mint korábban vélték. A lengyel szükségállapot bejelentését például a londoni aranytőzsde sokkal nyugodtabban vette tudomásul, mint az ottani politika.) De lehet-e az aranyról szólva logikáról beszélni? Most ugyan még 400 dollárt sem éri el az unciánkénti ár, azonban alighanem kevesen tartanák teljesen lehetetlennek még ebben az évben az akár 1000 dolláros szintet is.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

A jövendő: mozaik

Társadalom és történelem

Ötvenezer magyar a kontinensen

I.

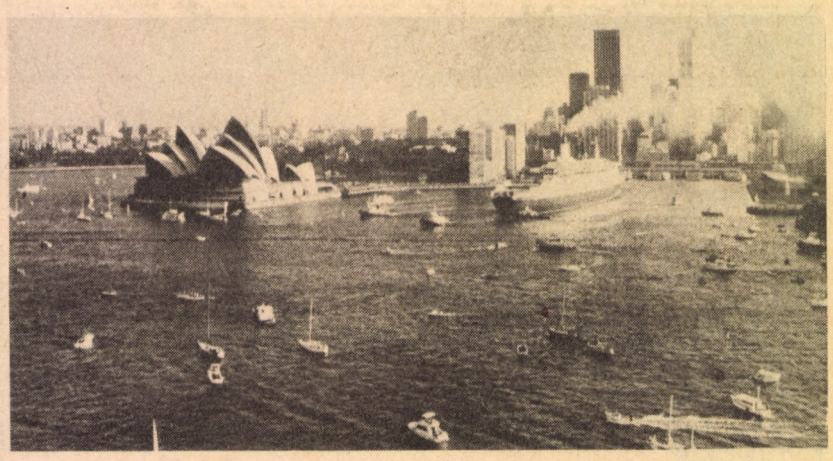
Amikor a Qantas légiforgalmi társaság Boeing-Jumbo gépe Belgrádból jövet először ér földet Ausztráliában Perth városánál, a Melbourne-be, Sydneybe, Brisbanebe igyekvő utasok a húszegynéhány órás repülőút után még olyan messze vannak célpontjuktól, mint Párizs Moszkvától: háromezer kilométernél többet kell repülniök szavannák és sivatagok fölött, míg elérik az ország délkeleti, termékeny és sűrűbben lakott részeit.

Ausztrália jelenét és — belátható időn át jövőjét — az óriási méretek és a viszonylag gyér lakosság határozza meg. A világ egyetlen országa, amely egy egész kontinenst mondhat magáénak, körülbelül akkora területet foglal el, mint az Egyesült Államok, lakossága viszont hazánkénál alig 4 és fél millióval több. (Ausztrália területe 7 682 300 négyzetkilométer, lakóinak száma a legutóbbi, 1981. évi népszámlálás szerint 14 875 000; az óriási terület mindössze 14 százaléka művelhető csak mezőgazdaságilag, a többi szavannás vagy sivatagos terület. Sok helyütt azonban éppen e sivatagos vidékeken jelentős ásványkincsek találhatók.)

A speciális földrajzi adottságok következtében a lakosságnak több mint négyötöde az ország délkeleti, mérsékelt éghajlatú, csapadékdúsabb területén él, annak többsége is néhány nagyvárosban tömörül össze. Ausztrália népességének közel 90 százaléka „városlakó": Sydneynek 3,2 millió, Melbourne-nek 2,8 millió, Brisbane-nek és Adelaide-nek 1—1 millió lakosa van.

Farmerek és fegyencek

Ausztrália létezéséről már Ptolemaiosznak voltak sejtelmei: időszámításunk 2. évszázadában készített térképén Ázsiától délkeletre egy ismeretlen földrészt tüntetett fel, amelyet „Terra Incognita"-nak, ismeretlen földnek nevezett el. A rejtélyes kontinens ettől kezdve szakadatlanul foglalkoztatta az emberek fantáziáját, de először csak közel másfél évezred múlva, 1606-ban sikerült egy Torres nevű spanyol hajósnak megpillantania, miközben elhajózott Ausztrália és Új-Guinea partja között. Később holland hajósok vetettek horgonyt ausztráliai öblökben, közülük Abel Tasman felfedezte a kontinenstől délre fekvő hatalmas szigetet, amely ma nevét viseli. Úgy látszik mindannyiuk megtelepedésre alkalmatlannak vélte Ausztráliát. A zseniális angol felfedező, Cook kapitány volt az első, aki felismerte

SYDNEY KIKÖTŐJE A CITYVEL ÉS AZ OPERÁVAL

A kontinens lakossága hazánkénál alig 4 és fél millióval több

a benne rejlő lehetőségeket, és 1770-ben Nagy-Britannia nevében birtokba vette a gazdátlan kontinenst.

A „gazdátlanságot" persze, nem szabad szó szerint venni, Ausztrália nem volt lakatlan az európaiak érkezése előtt sem. Az első brit telepesek partraszállásának időpontjában mintegy 300 000 bennszülött élt a kontinensen. A sötét bőrű, negroid típusú őslakók időszámításunk előtt 40—50 000 évvel érkeztek Ázsiából. Nomád, vadász-halász életmódot folytattak, s bár eszközeiket tekintve megrekedtek a kőkorszakban, sajátos, sokrétű törzsi civilizációt hoztak létre, amely a legmostohább körülmények között is fennmaradt. Két évszázaddal később, napjainkban, az ausztrál őslakók száma 160 000 körül mozog, tehát körülbelül fele a 200 év előtti lakosságszámnak. Tasmániában az őslakosság teljesen kipusztult; az ország többi részében megmaradtaknak körülbelül a fele városokban él a társadalom legszegényebb rétegeként, másik fele az ország betelepítetlen sivatagos-erdős vidékein ősi vadász-halász életmódját folytatja, törzsi szervezetben. A kormányzat 1968 óta biztosít rendszeresen évi támogatást a bennszülöttek iskoláztatására, egészségügyi és lakáshelyzetének megjavítására.

Az első európai telepesek nem tudtak úgy alkalmazkodni a mostoha és szokatlan környezethez, mint az őslakók: az első években éhenhaltak volna az Angliából érkező gyér élelmiszer-szállítmányok híján. Igaz, e telepesek nem saját jószántukból érkeztek, hanem láncra verve, hajófenékbe összezsúfoltan utaztak Anglia új gyarmatára. Az Egyesült Államok függetlenségi háborújában elszenvedett veresége miatt Anglia már nem deportálhatta fegyenceit Észak-Amerikába. Így hát kapóra jött a Cook kapitány által birtokba vett új földrész. Az első fegyenceszállítmány 1787. május 13-án szállt partra abban az öbölben, ahol ma Sydney üzleti negyedének felhőkarcolói állnak. Ettől kezdve 1851-ig folyamatosan érkeztek a fegyencek Ausztráliába. (A hivatalos statisztikák szerint összesen 160 000 fegyencet szállítottak ez idő alatt a gyarmatra, lehet azonban, hogy a valóságban számuk jóval nagyobb volt, mert a mai Ausztrália bizonyos „szemérmet" tanúsít a fegyencősök tekintetében és inkább azt hangsúlyozza, hogy az utódok zöme az ugyanezen időszakban érkezett 220 000 „szabad" telepes leszármazottja.)

Az első nagyarányú bevándorlás az 1850-es évek aranyláza idején következett be. Akkoriban olyan tömegek özönlöttek az országba, hogy egy évtized alatt 400 000-ről 1 200 000-re emelkedett a népesség száma. Később, a XIX. század végének gazdasági válsága nyomán újabb kivándorlási hullám kezdődött: főleg az ír farmerek, skótok és angol munkanélküliek özönlöttek az „üres kontinensre". Az első világháború idején Ausztrália lakosságának száma már meghaladta a 4 500 000 főt.

Angolszászok kisebbségben

Don Aiken, az Ausztráliai Nemzeti Egyetemen az államtudomány professzora azt mondja: Ausztrália fő problémája, hogy „agyonkormányozzák", aminek eredendő oka szerinte az állam születésének körülményeiben rejlik. A fegyenctelepként létesült gyarmat sosem vívott függetlenségi harcot, mint Amerika. A brit kormány a XIX. század közepén korlátozott önkormányzatot adott New South Walesnek, Queenslandnek, Victoriának és a többi ausztrál gyarmatnak, 1901-ben pedig a brit parlament becikkelyezte az Ausztrál Államközösség alkotmányát, amely független szövetségi állammá nyilvánította Ausztráliát. Az új állam megmaradt a Brit Államközösség keretei között, sőt válságos világtörténelmi pillanatokban egyenesen szuperlojálisnak bizonyult: az első világháború idején a törökországi Gallipolinál, a másodikban pedig az északafrikai hadjáratokban messze számarányát meghaladó véráldozatot hozott az önkéntesekből álló ausztrál hadsereg. Az ezekből eredő sokk, majd a második világháborút követő nagy világpolitikai átrendeződés hatása napjainkban kezd egyre nagyobb erővel érvényesülni az ausztrál köztudatban.

A két világháború közt még az angolszász bevándorlás dominált; a második világháború után azonban gyökeres változás következett be. Előbb a háború következtében hontalanná váltak (displaced persons) tömegét fogadta be Ausztrália, majd a bevándorlást korlátozó intézkedések enyhítése nyomán ugrásszerűen megnövekedett a bevándorlás Dél-, Észak- és Közép-Európa országaiból, ennek következtében az angolszász eredetű lakosság fokozatosan kisebbségbe szorult, s ma már az össznépességnek csak mintegy 40 százaléka. A nem ausztrál születésű lakosság legjelentősebb csoportja az olasz (25 százalék), ezt követi a görög (18 százalék), a német (10 százalék), a holland (9 százalék), a lengyel és a máltai (5—5 százalék). A görögök és olaszok legkedveltebb települési területe Victoria állam (Melbourne a második legnagyobb „görög város" Athén után); a hollandoké, máltaiaké, libanoniaké és a magyaroké New South Wales, a németeké Dél-Ausztrália. Mindezen számok — mondják az ausztrál statisztikusok — bizonyos fenntartással kezelendők, mert a népszámlálás szabályai újabban nem engedik meg, hogy bárkinek faji hovatartozását illető kérdést tegyenek fel, így csak a születés helyére, valamint a nyelvtudásra vonatkozó kérdőpontok alapján igyekeztek kinek-kinek etnikai hovatartozását megállapítani.

Ötvenezer magyar

Ami a magyar származásúakat illeti, a számok ugyanennyire hozzávetőlegeseknek mondhatók. Az 1971. évi népszámlálás szerint 29 160 férfi és nő tüntetett fel magyarországi születési helyet a kérdőíveken. Dr. Kunze Egonnak, a canberrai egyetem magyarszakértőjének adatai szerint azonban ezeken kívül 21 000 olyan férfi és nő vallotta magát magyar anyanyelvűnek, aki a mai Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában vagy Ausztriában született. Ily módon tehát az ausztráliai magyarok száma meghaladja az 50 000-et.

Perspektívikusan fontos intézkedés volt a „Fehér Ausztrália" politika felszámolása, amely több mint fél évszázadon keresztül megnehezítette — vagy éppenséggel lehetetlenné tette — a bevándorlást hatalmas tömegek számára. A liberalizáló intézkedések nyomán az ázsiai és a közel-keleti országokból származó bevándorlók száma rendkívüli módon megnövekedett az utóbbi évtized során. Mivel Ausztrália jelenleg évente 100—120 000 bevándorlót fogad (1980-ban az összbevándorlók 33,2 százaléka az ázsiai kontinens országaiból, 18,5 százaléka pedig Indonéziából és Malájföldről származott, további 5 százalék pedig Afrikából érkezett), várható, hogy a közeli és távolabbi jövőben lényeges eltolódás következik be Ausztrália népességének összetételében. (Mint Al Grassby, a kommunális ügyek kormánybiztosa mondotta e sorok írójának: az ausztrál kormányzat kedvező fejleménynek tekinti és támogatja a sokféle etnikumból összetevődő társadalom kibontakozását, egy olyan „mozaik" létrejöttét, amelynek minden eleme megtartja kulturális identitását, anyanyelvi kultúráját.) Nyilvánvaló, hogy a mai Ausztrália életében egyre erőteljesebben érvényesül annak felismerése, hogy Ausztrália már nem a brit birodalom védőszárnyai alatt létező fehér sziget „a földgolyó alfelén", hanem a kelet-ázsiai—óceániai térség integráns része.

(Folytatjuk.)

HALÁSZ ZOLTÁN

NDK—NSZK kereskedelem

Kétirányú utca

Szerződéses kapcsolatok

Versenytársak az NDK-piacon

A fejlett tőkés államok tartós recessziója, valamint az európai szocialista országok lelassult gazdasági növekedése érezhetően visszavetette a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok nemrégiben még ütemes fejlődését. A megtorpanásban nem kis szerepet játszik a korábbinál jóval hűvösebb politikai viszony a két világrendszer között.

Nyugat-Európa többnyire ellenáll az amerikai nyomásnak, hiszen kontinensünk nyugati felének államai ez idáig jól felfogott politikai és gazdasági érdekből törekedtek a „keleti kapcsolat" fejlesztésére. Különösen nagy fejlődést mutatott az NDK és az NSZK közötti gazdasági, kereskedelmi kapcsolat, amely mindig is a szakértők érdeklődésének, vizsgálódásainak előterében állt.

Szerkezeti összetétel

A Német Demokratikus Köztársaság, valamint a Német Szövetségi Köztársaság szerződéses gazdasági kapcsolatai 33 esztendős múltra tekintenek vissza. Az első árucsere-forgalmi egyezményt a két ország még 1949-ben kötötte meg egymással, majd az 1952-i berlini egyezmény részletesen szabályozta a kereskedelem körülményeit, feltételeit. Számottevő fejlődés indult meg a kétoldalú gazdasági kapcsolatok alakulásában 1972-ben, az NDK és az NSZK közötti politikai viszonyt rendező alapszerződés aláírásának évében. (A tíz esztendővel ezelőtt létrejött alapszerződés a gazdasági kapcsolatok szabályozására is kiterjedt.)

Az egymás közötti kereskedelem elszámolása úgynevezett elszámolási egységgel történik, ennek értéke egy nyugatnémet márkával egyenlő. Az idei esztendő elejéig 850 millió márka értékű hitelkeret állt rendelkezésére mindkét országnak az NDK—NSZK kereskedelem finanszírozására. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az egyik ország a másikkal szemben — bármikor — legfeljebb ilyen mértékig adósodhat el a hitelkeret felhasználásával.

A két német állam gazdasági kapcsolatainak fejlesztése irányába hat többek között a földrajzi közelség, a termelési hagyományok azonossága, a közös nyelv, s nem utolsósorban egymás ízlésének, műszaki kultúrájának jó ismerete. Természetes, hogy mindkét ország a szükséges nyers- és alapanyagok egy részét egymástól szerzi be, hiszen a kis távolság jelentős költségmegtakarítást eredményez. A kereskedelmi forgalom összetételéről szóló statisztikák is arról tanúskodnak, hogy az árucserében az alapanyagok és félkésztermékek részesedése meghaladja az összforgalom 50 százalékát. Az NDK ezen az árucsoporton belül főleg bánya-, kőolaj- és vegyipari termékeket szállít, partnere fekete szenet, kőolajat.

Érdekes keretmegállapodás született a két ország között az energiahordozók kölcsönös szállításáról 1979-ben. Az 1985-ig érvényben levő úgynevezett szén—benzin szerződés értelmében az NSZK évente mintegy 1 millió tonna nyersolajat és 700 000—800 000 tonna kőszenet és kokszot exportál. Ellentételként az NDK — ugyancsak évente — 1,8—2,2 millió tonna kőolajszármazékot (főleg benzint, fűtőolajat, dízel-üzemanyagot) szállít az NSZK-nak. Két évvel ezelőtt újabb hosszabb távú megállapodást írtak alá: az NDK barnaszenet szállít szomszédjának szénvegyészeti berendezések ellenében.

Az NDK jelentős mennyiségű mezőgazdasági és fogyasztási cikket szállít partnerének, elsősorban bútort, textilt, optikai cikkeket, sportszereket, tapétákat, üveg- és porcelánárut. Főleg fogyasztási cikkekkel fizeti meg az NDK az NSZK-ból importált beruházási javakat és a technológiát. Meglehetősen alacsony szinten áll a gépek és berendezések kölcsönös szállítása, ezért a két ország kereskedelmének áruösszetétele inkább a fejlődő, mintsem a fejlett országok kereskedelmi struktúrájának felel meg.

Tíz év változásai

Figyelemre méltóan bővült az egymás közötti kereskedelem értéke a hetvenes években. 1970-ben a kölcsönös szállítások összege 3,4, kilenc évvel később 9,1, tavaly pedig már több mint 12 milliárd márka volt. A két német állam egymás közti kereskedelmének fellendülése tehát nagyjából egybeesett a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok „aranykorával". A forgalom viszonylag rövid időszakon belül csaknem megnégyszereződött, de egyúttal arányaiban is változott, kiegyenlítettebbé vált.

Az elmúlt évtized legtöbb esztendőjében az NSZK számottevő aktívummal zárta az NDK-val folytatott kereskedelmét. Az irányzat a hetvenes évek végén fordulatot vett, s tavaly már az NDK oldalán mutatkozott többlet — először a két német állam gazdasági kapcsolatainak történetében. A jelenlegi világgazdasági helyzetben nehéz lenne megjósolni a kereskedelmi forgalom összegének további alakulását, hiszen az egész világkereskedelem fejlődésében a gondok hatására jelentős megtorpanás következett be. Az előző évtized látványos fejlődése talán nem ismétlődik meg az NDK—NSZK kereskedelemben, de annyi bizonyos, hogy a megalapozott kapcsolatok kedvező feltételeket teremthetnek a továbblépéshez.

A SIEMENS CÉG IPARI VÁSÁRON

Harc az NDK piacáért

Az egymással folytatott kereskedelem eltérő jelentőségű és nagyságrendű a két országban. Bonn „keleti kereskedelmében" a Szovjetunió után az NDK áll a második helyen, összes partnerei sorában azonban csak a 13. helyet foglalja el. Ugyanakkor a Német Szövetségi Köztársaság az NDK kereskedelmi partnerei sorában a Szovjetunió és Csehszlovákia után a harmadik helyen következik, s egyben legfontosabb nyugati gazdasági partnere.

Az árucsere-forgalom kiegyenlítődése mellett változások következtek be a cserearányok alakulásában is: az utóbbi évek ebből a szempontból az NDK-nak kedveztek. A nyugatnémet vállalatok egymás között is, valamint a külföldi vetélytársakkal egyre élesebb harcot folytatnak az NDK piacáért. Jól emlékeznek még az NSZK-beli cégek arra a nem régi időre, amikor sorozatosan fontos és főleg nagy értékű megrendeléseket kaptak az NDK-tól az ipar korszerűsítésére, a tervezett nagyberuházások megvalósítására. Több vegyipari és nehézipari gyárat szállítottak a hetvenes években a nyugatnémet vállalatok az NDK-nak. Időközben azonban igen gyorsan fejlődtek az NDK gazdasági kapcsolatai a többi fejlett tőkés országgal is, tehát egyre nagyobb lett a nyugatnémet vállalatok külföldi konkurrenciája. Jól jellemzi a kialakult helyzetet, hogy az elmúlt 10 évben a Közös Piac többi tagországa mintegy négyszeresére növelte az NDK-ba irányuló kivitelét, az NSZK viszont (persze jóval magasabb szinten) csak kétszeres emelkedést tudott elérni. Elsősorban Franciaország, Ausztria, Olaszország és újabban Japán az NSZK legfontosabb vetélytársa a keletnémet piacon. (A Német Demokratikus Köztársaság 1979-ben Japánnal például háromszorosára növelte árucsere-forgalmát.)

A személyautóipar rekonstrukciójára a francia Citroën kapott megbízást, japán cégek pedig a schwedti vegyipari beruházás megvalósításában vesznek részt.

Az osztrák VÖEST-Alpine Ilsenburgban hengerdét létesített, 1980-ban pedig 15 milliárd schillinges óriás megrendelést kapott az eisenhüttenstadti konverteracélmű megépítésére. (Sokáig úgy tűnt, hogy a Krupp nyeri meg a versenytárgyalásokat, az osztrák állami vállalat kedvezőbb szállítási feltételeivel azonban „lekörözte" nyugatnémet versenytársát.) Az NDK exportrendelései feladásakor általában szívesen veszi figyelembe a kínálkozó kompenzációs lehetőségeket, vagyis előnyben részesíti azokat az ajánlatokat, amelyek a behozatal ellenértéke egy részéért áruvásárlást fogadnak el.

A nyugatnémet cégeknek vetélytársaikkal a műszaki együttműködésben is meg kell küzdeniük az NDK-piacon. A svájci Ciba-Geigy vegyipari óriáscéggel kötött hosszú távú megállapodás az árucserén túlmenően műszaki-tudományos együttműködést és harmadik piacokon való közös fellépést is előirányoz. A japán elektronikai cégek egy része műszaki együttműdést folytat keletnémet partnervállalataival, másik részük viszont fontos szállításokkal járul hozzá az ország szórakoztatóelektronikai iparának továbbfejlesztéséhez.

Új kérdőjelek

Hosszasan lehetne még sorolni az NDK és a fejlett tőkés államok sokoldalú gazdasági együttműködésének, bővülő kereskedelmének tényeit. A részesedési arányokat jól mutatják a statisztikák. Noha az NDK-val folytatott kereskedelemben a nyugati országok sorát még mindig óriási fölénnyel az NSZK vezeti, súlya lassan és fokozatosan csökken, 1979-ben hat nyugat-európai ország — Nagy-Britannia, Hollandia, Olaszország, Franciaország, Svájc és Ausztria — összforgalma az NDK-val már meghaladta a két német állam akkor 8,7 milliárd márka értékű kereskedelmét. (Három évvel korábban a forgalmi adatok még nagyjából azonos szinten álltak.)

A kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok formai és tartalmi (értékbeni) visszaesése során minden bizonnyal „megmérettetik" a két német állam egymás közötti kereskedelme is. Az új bonni kormány ugyan biztosította partnerét a szerződések tiszteletben- és betartásáról, ma még nem lehet azonban egyértelműen megítélni, miként kívánja bővíteni a keleti kereskedelmet, amelynek fontos része az NDK-val fenntartott gazdasági kapcsolatok hőfoka.

A nyugatnémet üzleti körök túlnyomó része híve az NDK-val folytatott kereskedelem, együttműködés fejlesztésének, bővítésének — ezt az új, keresztény-liberális koalíció is természetesen figyelembe veszi. Nem utolsó szempont, hogy a Német Demokratikus Köztársaságnak az NSZK-val és Nyugat-Berlinnel folytatott kereskedelme fontos munkahelyteremtő tényező. A megrendelések biztosítják a kapacitások jobb kihasználását az NSZK-ban, egyúttal hatással vannak a beruházási tevékenységre is. Az NDK nagy piaca a nyugatnémet eladási nehézségek idején is komoly versenylehetőséget jelent az NSZK-beli cégeknek, s további vonzerőt jelenthetnek a „természetes partnerségből" eredő egyéb előnyök is. Kérdés azonban, hogy a megromlott nemzetközi feltételek, a világgazdaság finanszírozási gondjai, valamint a „hivatalos" Bonn milyen mértékben engedik folytatódni az elmúlt évtized kedvező irányzatait a két német állam gazdasági kapcsolataiban.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

Átlagéletkor: 42 év

Az első szocialista kormány

Az új hullám emberei

Az átlag spanyol ember itt egyszerűen csak Felipének hívja. Pedig december második óta, hivatalosan is Spanyolország miniszterelnöke. Európa legfiatalabb kormányfője. Alig múlt 40 éves és már több mint két évtizedes mozgalmi múlt áll mögötte. Közvetlenségét, szónoki készségét, világos, tömör megfogalmazásait, célratörő mondatait ellenfelei is tisztelik. De elsősorban nem ezek a tulajdonságok „emelték a csúcsra". Hanem pártjának, a Spanyol Szocialista Munkáspártnak (PSOE) változást ígérő programja, a gazdasági és társadalmi gondok megoldásának ígérete.

Diáklázadások terméke

A PSOE Európa legrégibb pártja. Több mint százéves. De az a gárda, amely most a hatalom csúcsán képviseli a pártot, a miniszterek életkorát tekintve, Európa legfiatalabb kormánya. Az átlagéletkor 42 év. Ennek vannak személyi, de elsősorban történelmi gyökerei, a politika szükségszerűségéből eredő motivációi. A 17 tagú kabinet tagjainak többsége a hatvanas évek Nyugat-Európájában végigsöprő diáklázadások spanyol változatú új hullámának „terméke". Négy-öt év szóródással, egymáshoz közeli évfolyamokon jártak a különböző egyetemekre.

Franco Spanyolországát évtizedeken át végigkísérte az a szemlélet, s egyben gyakorlat, amely azt kutatta, hogy a polgárháború idején ki hol állt, a barikád melyik oldalán harcolt. Ez mint megosztó tényező, még ma is szembe állítja egymással idősebb spanyolok millióit. A jelenlegi kabinet tagjainak 90 százaléka azonban a polgárháború után született. Nekik már nincs senkivel leszámolnivalójuk. Számukra mindaz, ami a harmincas évek közepén történt, ma már csak — személyes élménytől és előítélettől mentes — történelem.

A történelem egy másik szükségszerűséget is „bevitt" a mai spanyol valóságba. A Franco halála óta eltelt hét esztendő alatt, a centrista párt vállalta az átmeneti korszak vezető és ütköző szerepét. A hetvenes évek közepén, a demokratikus változás kezdetén, frissen és túlságosan kötődött a jobboldal a tegnaphoz. A baloldal pedig — részint az előző évtizedek propagandájának hatására is — a közvélemény derékhada szemében túlságosan vörösnek tűnt. Így a figyelem, a bizalom a politikájában középutat hirdető Demokratikus Centrum Unió (UCD) felé fordult. Amint tolódott jobbra az évek során a centrizmus, ahogy ábrándultak ki a tömegek az UCD politikájából, s ahogy újrarendezte sorait a jobboldal — úgy jött létre fokozatosan a politikai erők polarizálódása. Így 1982 őszére már két nagy párt alkotta a meghatározó erőviszonyokat: a szocialisták és a másik oldalon a Népi Szövetség (AP). Ez nem csupán a politikai erők újrarendeződését jelentette, hanem egyben korosztályi hovatartozást is jelzett. (Egy tanulmány szerint a 35 éven aluli választók 80 százaléka a szocialistákra szavazott. Míg a „jobb napokat" megélt, 50 éven felüli korosztály többsége a jobboldal mögé állt.)

Nem véletlen, hogy a — főleg egyetemi és középiskolás — ifjúság szinte bálványként tiszteli Felipe Gonzalezt. Azt az embert, aki 17 éves korában csatlakozott a katolikus munkásifjúság egyletéhez. Majd a szocialista párt ifjúsági szervezetében folytatta tényked-ését. Az egyetemen gyorsan a fiatalok vezetője lett. És a jobboldal is „felfigyelt" rá. A történelem paradoxona, hogy éppen Manuel Fraga „vetett rá szemet". Franco akkori minisztere a sevillai egyetemen tartott előadást a Spanyolországot fenyegető vörös veszélyről. A hallgatóság soraiban egy fiatalember — Felipe Gonzalez — az előadót is megdöbbentő érvekkel szállt szembe vele. (Akkor mondta Fraga: ilyen szellemi vezérekre lenne szüksége a jobboldali ifjúsági mozgalomnak is.) Épp-

NARCIS SERRA, FERNANDO MORAN, ALFONSO GUERRA

A kormány legfiatalabb tagja 34 éves

pen húsz esztendővel később e két ember ismét szócsatát vívott egymással: a parlamentben. Csak a státus úgy módosult; az egyik immár Spanyolország törvényes miniszterelnöke volt, a másik, a jobboldal vezére.

Felipe és Guerra

Gonzalez politikai pályája gyorsan ívelt felfelé. 1969-ben, az illegalitásban levő szocialista párt még Franciaországban tartott kongresszusán a fiatal jogász figyelmeztette a párt száműzetésben levő vezetőit; otthon valami változik. A régi, merev vonalat képviselők nem hallgattak szavára. Öt évvel később, az Isidoro fedőnevet viselő Gonzalezt a párt főtitkárává választották. Mindössze 32 éves volt.

Az esztendők múlásával Gonzalez — a korábbiakhoz képest — politikájában mind mérsékeltebb lett. Három évvel ezelőtt, a párt kongresszusán, csak nagy belső harcok árán tudta elfogadtatni azt az elvét, hogy a PSOE hivatalosan is határolja el ideológiáját a marxizmustól.

A fiatal miniszterelnöknek két évtizede személyes jó barátja és mindvégig harcostársa volt és maradt Alfonso Guerra, a párt főtitkár-helyettese, az egyetlen miniszterelnök-helyettes. A 42 éves sevillai mérnök egy olvasztár fia. Tizenegyen voltak testvérek. Sokat nélkülöztek. Családi körülményeiből, gyermeki éveiből is fakad, hogy őt tartják ma a kormány legradikálisabb emberének, a jobboldal „rettegett" ellenfelének. 1960-ban lépett a pártba. A hatvanas évek végén, Felipével együtt indított harcot az akkori pártvezetés megalkuvó politikája ellen. Ő szervezte és irányította 1975-ben a párt — polgárháború utáni — első hazai kongresszusát. Később ellene volt a „marxista" szó törlésének a pártprogramból, de azért mindvégig kitartott Gonzalez mellett.

Csak az utolsó órában fogadta el a kormányelnök-helyettesi posztot. Sokáig azzal érvelt, hogy a pártot is irányítania, szerveznie kell valakinek. Guerra a NATO-ból való kivonulás híve. A helyzet itteni ismerői szerint balra áll a kormányfőtől. Nem véletlen, hogy a banktőke, a hadsereg jobboldali körei nem tapsolnak kinevezésének. Híressé vált a munkatársait osztályozó véleménye. „Nála csak kétféle ember létezik — írja az El Pais — aki dolgozik és aki nem." Minden más szempont századrangú. Állítólag ő dolgozta ki annak a „keserű dossziénak" a tartalmát, amely megnyirbálja a miniszterek, a magas rangú állami alkalmazottak korábbi kiváltságait. (Egyebek között: feleségek és családtagok nem használhatják a szolgálati gépkocsit, az egymásnak adok-kapok mellékállást csak Gonzalez külön engedélyével vállalhatnak.)

Moran és a többiek

Már várta a közvélemény azt a döntést: kire bízzák a külügyek irányítását. Végül ezt a tárcát, az aktív diplomata, az 56 éves Fernando Moran kapta. Ő a kormány legidősebb tagja. A most megbukott centrista miniszterelnök, Calvo Sotelo sógora. Több novella, politikai témájú tanulmány szerzője. Fő művének tartják „Spanyolország külpolitikája" című könyvét, amely két évvel ezelőtt jelent meg.

Moran jogot és külügyi akadémiát végzett. Tanult Párizsban, Londonban. Volt diplomata Argentínában, Portugáliában, Angliában. Később a külügyminisztérium, afrikai ügyekkel foglalkozó főigazgatója lett. 1977-ben egyik megalapítója a Népi Szocialista Pártnak, amely később egyesült a PSOE-vel... Munkatársai szerint az amerikai kapcsolatok híve, de mindenek fölé helyezi Spanyolország nemzeti érdekeit. Nagy tekintélyű szakember, szinte szellemi diplomáciai iskolát teremtett. Tanítványai közül többen dolgoznak a külügyminisztériumban.

Spanyolországban a hadsereg még mindig tabutéma. Bár az új kormány ebben is reformot ígér, végrehajtása nem lesz könnyű feladat. Vagyis: nem ígérkezik könnyűnek, az új hadügyminiszter, a 39 éves Narcis Serra helyzete. Ő eddig Barcelona polgármestere volt. Ügyvédcsaládból származik. A fiatal közgazdásznemzedék egyik legjelesebb képviselője. 1974 óta tagja a katalán szocialista pártnak. A klasszikus zene híve, és kiváló szakács hírében áll. De ezek a tulajdonságok nem elegendőek, az állandó puccsveszély elhárításához. Döntő jelentőségű lesz; miképpen tudja megvalósítani azt az elképzelését, hogy felgyorsítja az idősebb tábornokok nyugdíjazását.

A terrorizmus felélénkülése, a közbiztonság romlása, az ország olyan égető problémái közé tartozik, amelynek megoldása kulcskérdés. Egyebek között ezt kapta feladatul az új belügyminiszter, a 40 éves Jose Barrinuevo, Madrid eddigi polgármester-helyettese. Az egyetemi szakszervezeti mozgalomban kezdte pályafutását. A főváros vezetésében a rendőrségi ügyekért felelős. A spanyol sajtó szerint kemény ember. Ideológiáját tekintve közelebb áll a PSOE jobbszárnyához.

A kormány legfiatalabb tagja a 34 éves munkaügyi miniszter, Joaquin Almunia. De a többiek is — hiszen innen vannak a 45. életévükön — alig rendelkeznek kormányzati tapasztalatokkal. Eddigi gyakorlatukat inkább a közigazgatás különböző szintjén szerezték. Foglalkozásukat tekintve, öt közülük közgazdász, öt ügyvéd.

Spanyolország szinte teljesíthetetlen várakozással figyeli az új kormány első lépéseit. Ugyanis mondhatnók: itt Madridban a csodavárás hangulata uralkodik. Túl az erős, szervezett, a banktőke támogatását élvező jobboldal ellenállásán — a világgazdasági válság is hátráltatja a beígért változások megvalósítását. Az új kormány első intézkedése volt a peseta 8 százalékos leértékelése a dollárhoz viszonyítva. Ennek egyik célja a spanyol termékek versenyképesebbá tétele a nemzetközi piacon. Ugyanakkor az árak rohanásának visszafogását is ígéri az új kormány. Tehát már az az első intézkedés is magában hordozta az ellentmondásokat.

Spanyolország új „csikócsapata" nem ígért alapvető forradalmi változást. De már önmagában az a tény, hogy Franco után hét évvel a spanyolok szabad akaratából szocialista kormány került hatalomra: történelem. Új erőmódosulást, új távlatok nyitását jelenti mind a spanyol belpolitikában, mind az európai porondon.

KIRÁLY FERENC

A gazdaság romjain

A helyreállítás esélyei

Bankok a csatában

A hetvenes évek elején még a Közel-Kelet Svájcaként emlegették. 1975—76-ban azonban Libanonban polgárháború pusztított és a nyugalmat azóta sem sikerült egészében helyreállítani. Az idén júniusban az országot az izraeli agresszióval újabb csapás érte. Mostanra a helyzet valamelyest javult, azonban a kilátásokat aligha lehet egyértelműen biztatónak tartani.

BEJRÚTI UTCAKÉP

A libanoni bankok megőrizhették hírnevüket

Az életerő okai

A közelmúlt történelmét figyelembe véve bizonyos szempontból az is csoda, hogy egyáltalán maradt még „helyreállítani való" libanoni gazdaság. A meglepő vitalitás alapvető oka az ország sajátos gazdasági szerkezetében keresendő. Libanon nem rendelkezik nyersanyagkincsekkel, nincs számottevő ipara, nemzeti jövedelmének mintegy kétharmadát hagyományosan (értsd: a polgárháborút megelőző békeévekben) a szolgáltatásokból termelte ki. Jelentős volt így a térség számára végzett közvetítő, tranzitáló kereskedelem, libanoni bankok bonyolították a Közel-Kelet devizaügyleteinek nagy részét és sok pénzt hagytak az országban a festői vidékekre kíváncsi — és a magas színvonalú szolgáltatásokat megkövetelő — turisták is. 1975-től kezdve mindez megváltozott, a polgárháború új helyzetet teremtett.

A gondok azonban az egyes szektorokat különbözőképpen érintették. A harcok és a központi hatalom hiánya következményeit a legjobban a feldolgozóipar érezte meg. Egyre nehezebbé vált ugyanis az alapanyagok biztosítása (általában külföldről) és egyre nagyobb problémává vált a megtermelt áru eljuttatása a fogyasztóhoz. Az üzemek egy része munkaerőgondokkal is találkozott, mivel a képzett libanoniak közül számosan a bizonytalan helyzetben a külföldi „vendégmunkássorsot" választották.

Megsínylette a hét évet az állami költségvetés is. A büdzsé bevételeinek mintegy felét tette ki az importon beszedett vám, a polgárháborúban azonban mindegyik fegyveres erő létrehozta önálló kikötőjét és saját importpolitikát folytatott. Kezdetben ezek csak a fegyverutánpótlás biztosítására szolgáltak, később azonban már komoly csempész-központokká nőtték ki magukat. Az országban ugyanis volt pénz, volt kereslet, érdemes volt tehát fogyasztási cikkeket importálni. Arra természetesen senki sem gondolt, hogy az árukat szabályosan elvámolja és a bevételt a központi kormány kincstárának átutalja.

Nem csoda tehát, hogy a nyolcvanas évek elején a központi kormány vámokból csak mintegy negyedét szedte be a polgárháború előtti összegnek. A központi hatalom gyengeségének egyenes következménye volt az adófizetési morál romlása is. Illetve: sokan fizettek adót a helyi hatalmat ténylegesen kezében tartó klánnak, frakciónak, milíciának. Az idén márciusban elfogadott költségvetés már kénytelen volt úgy számolni, hogy 6,3 milliárd libanoni font tervezett kiadással szemben, csak 3,5 milliárd bevétel áll. A különbséget tehát kölcsönökből kellett volna előteremteni. (Ezt a költségvetést azonban a júniusi invázió miatt már nem sikerült végrehajtani.)

Mindez az érem egyik oldala: szegény állam, haladó feldolgozóipar. Másik szempontból vizsgálva azonban a libanoni gazdaság 1975—82 között meglepően jó mutatókkal rendelkezett. Minden nehézség ellenére az inflációs ráta nem haladta meg a 20 százalékot, ezt a szintet pedig sok fejlődő ország „békeállapotban" is szívesen elfogadná. 1981 végén az országban működő 103 bank betétállományát 8 milliárd USA-dollárra becsülték és ez csaknem 50 százalékkal magasabb az egy évvel korábbi szintnél. A libanoni font — annak ellenére, hogy az országban harcok dúltak — „megtudta védeni magát" a nemzetközi pénzpiacokon, árfolyama többé-kevésbé szilárd maradt. A központi bank kiadványa szerint az ország devizatartalékai 1,3 milliárd dollárt tesznek ki. (Hírek szerint az aranytartalékokat az óvatos libanoniak már az 1975-ös polgárháború alatt külföldre menekítették — hogy hova, az természetesen titok. A libanoni font azonban továbbra is olyan valuta maradt, melynek 100 százalékos az aranyfedezete!)

A polgárháború és az azt követő bizonytalan belpolitikai helyzet körülményei nem jelentették a szolgáltatási szféra halálát. Éppen ellenkezőleg, a libanoni bankok megőrizhették hírnevüket. 1975—76-ban ugyan jelentős tőkék hagyták el az országot, 1977-től kezdve azonban már megkezdődött visszaáramlásuk. Érdekes módon a polgárháborús viszonyok is elősegítették az aktív libanoni fizetési mérleg kialakulását. A Nyugat-Afrikában, a gazdag arab olajországokban, Ausztráliában és Dél-Amerikában dolgozó 200—300 000 libanoni szakember ugyanis évente mintegy 1,8 milliárd dollárt utalt haza. A „vendégmunkások" külföldi tartózkodásukat általában átmenetinek tartották és megtakarításaikat otthon kívánták — jórészt „kisvállalkozásokba" — befektetni. A különféle milíciáknak nyújtott külföldi segélyek ugyancsak évi 3—400 millió dollárt jelentettek és csaknem 1 milliárd dollárt pumpált a gazdaságba különféle jogcímeken (bérleti díjak, stb.) még a PFSZ is. A palesztinok egyébként az izraeli invázió előtt több gyárral, termelő üzemmel rendelkeztek Libanonban és sok egységük jelentős exportot is lebonyolított.

Különös kettősség

Az izraeli invázió időpontjáig tehát az volt a helyzet, hogy Libanonnak minden belső problémája ellenére sikerült valamit megőriznie azokból az előnyökből, melyeket a hetvenes évek elején élvezett. Az állam maga ugyan szegény volt, de az országban mégis viszonylagos pénzbőség uralkodott. Visszaesett ugyan a feldolgozóipari termelés (és természetesen a kivitel), azonban továbbra is volt lehetőség a közvetítő kereskedelem bonyolítására. Mindez természetesen megváltozott abban a pillanatban, amikor az izraeli hadsereg június 6-án átlépte a határt majd feljebb nyomult, ostrom alá vonva a fővárost. A bankok a hírekre azonnal reagáltak. Amelyeknek a székhelye Nyugat-Bejrútban volt, sürgősen a biztonságosabb keleti keresztény városrészbe mentették át dokumentumaikat. Szó sem volt azonban minden banktevékenység teljes beszüntetéséről. A harcok alatt is mintegy 90 bank működött, igaz, kereskedelmi műveletekkel nem foglalkoztak, nem is lett volna sok értelme.

A becslések szerint végeredményben 1982-ben az izraeli támadás következtében mintegy 4 milliárd dollár kár érte az országot, ehhez 1975 óta újabb 8 milliárdnyi pusztulás adódik hozzá. Libanonnak tehát a helyreállításhoz mintegy 12 milliárd dollárra van szüksége. Nyilatkozatok szerint igen valószínű, hogy a szükséges összeg rendelkezésre is fog majd állni. Negyedét — ennek kell a felhasználásra kerülő hazai árukat és szolgáltatásokat fedezni — a helyi tőkepiacról várják, 4—6 milliárd forrásai a gazdag arab országok lennének, míg a fennmaradó részt a külföldi kereskedelmi bankok, nemzetközi szervezetek és kormányok adnák össze.

Hitelek — honnan?

Nyilvánvalóan a szükséges tőke biztosítása volt a célja annak a körútnak, melyet Amin Gemajel államfő októberben több fejlett tőkés országban, köztük az Egyesült Államokban tett. Gemajel tárgyalt Clausennel, a Világbank vezetőjével is. Bár a kereskedelmi bankok jó része Nyugat-Európában elvileg pozitívan ítéli meg Libanon igényeit — az országnak igen alacsony az adósságállománya — sokak nézete szerint a hitelek nyújtásánál a nemzetközi szervezetek véleménye fontos tényezőként esik a latba.

Mindent összevetve azért kevesen kételkednek abban, hogy a Libanon újjáépítésére szükséges összeg előbb-utóbb össze fog jönni. Nem csupán politikai okokból, egy stabil Libanon megteremtése érdekében. (Bár ez a szempont sem mellékes és nyilvánvaló szerepet játszott abban, hogy már szeptember elején 40 ország 90 millió dolláros gyorssegélyt juttatott el Bejrútnak.)

Valószínűleg ugyanekkora jelentősége van a hitelek megítélésénél a gazdasági szempontoknak. A 12 milliárd dollárnak a negyedét hazai cégeknél költik el, következésképpen 9 milliárd külföldi vállalatok számára jelent megrendelést. Ez a 12 milliárd egyébként csupán a közületi szektor igénye. A libanoni Újjáépítési és Fejlesztési Tanács elnöke, Attallah szerint körülbelül ugyanilyen összegben van a magánszektornak is szüksége kölcsönökre. Tételezzük fel, hogy annak is a negyedét lehet hazai vállalatoknak adni. Végeredményben kiderül, hogy a libanoni újjáépítés 18 milliárd dollár értékben kínál külföldieknek üzleti lehetőséget.

A jelenlegi világgazdasági helyzetben ez az alkalom aligha tűnhet csekélységnek. El lehet képzelni, milyen mennyiségben van most az országnak szüksége csak az épületek helyreállításához üvegre, közműcsövekre, fára, burkolóanyagokra, villanyvezetékekre vagy akár még építési kapacitásra is. Sor kerül minden bizonnyal hamarosan a közlekedési hálózat helyreállítására is. A helyi ipar pedig az igényeknek csak a töredékét lesz képes fedezni Nem véletlen, hogy szeptember közepén-végén már megindult az üzletre vágyók inváziója Bejrút felé annak ellenére, hogy a közlekedés Libanon és a külvilág között még nem állt helyre, nem működött például a bejrúti repülőtér. A fárasztó komputazást is vállalók azonban feltehetően tudták, mit miért tesznek. Vállalkozásuk mintegy „szavazat" volt a libanoni újjáépítés esélyeire.

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Svájc

Késnek az órák

Egymilliárd frank hiány

Megfékezett infláció

„Bármi is történjék, arról biztosíthatom önöket, hogy mi soha nem fogunk japán órákat árusítani. Inkább kevesebbet adunk el, de a konkurrenciának nem csinálunk üzletet" — nyilatkozta idén ősszel Watter Mezger, az egyik legtekintélyesebb svájci órakereskedő. Ám miközben a svájci óragyártók a gazdasági hullámvölgyből a hazai piac egy részének erőszakos megtartásával próbálnak kimászni, a japánok folytatják diadalútjukat a világon.

Bankkölcsönök

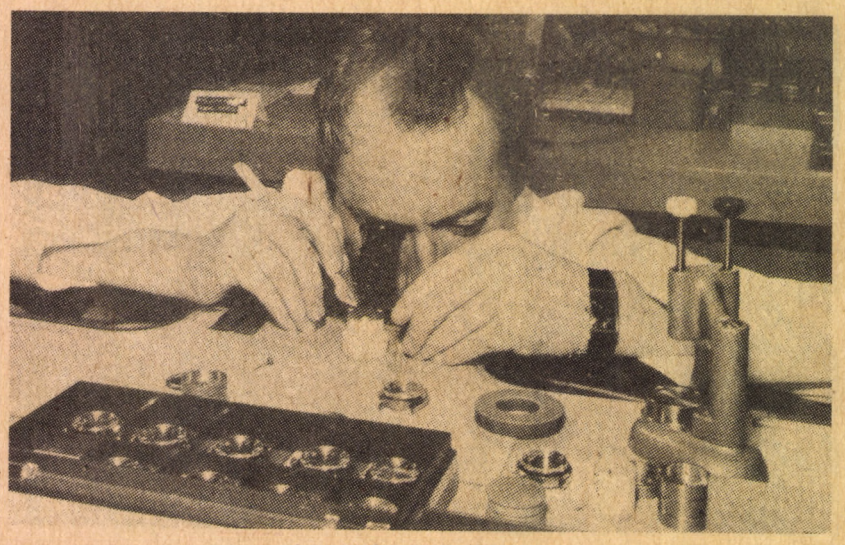
Megváltoztak az idők: a leghagyományosabb svájci iparág, az óragyártás elvesztette azt a vezető pozícióját, amelyet évtizedeken keresztül biztosan őrzött, s nemcsak Európában. A „technológiai támadásra" nem készült fel időben, így 1983 előestéjén eddig ismeretlen nehézségekkel kénytelen szembenézni. S mivel az óragyártás bizonyos értelemben a svájci ipar tükre is, a következtetés általánosítható: a világgazdasági válság hatása az erős bástyákkal védett svájci ipart is megrázkódtatja.

„Azonnal vessenek véget az óraiparban tapasztalható tömegmészárlásnak", „Dolgozni akarunk", „A bankok helyett a szakszervezetek beszéljenek" — ilyen és ehhez hasonló, sokszor túlzó megállapításokat is tartalmazó transzparensekkel vonult Biel utcáira az a nyolcezer ember, aki amiatt tiltakozott, hogy tömegesen bocsátják el a dolgozókat. Az Omega szakszervezeti bizottságának képviselője, Joseph Stolz így szólt a tömeghez: „Félelem szorongatja torkunkat. Sokáig úgy aludtunk, mint a mormota. Itt az ideje, hogy felébredjünk, s tegyünk is valamit."

A szakszervezeti aktivista szavainak hevességét nyilván azzal is magyarázhatjuk, hogy Bielben ritkál gyűlt össze több ezer ember a szakszervezetek fölhívására. Ugyanakkor valóban aggasztja az embereket, hogy a második legnagyobb svájci órakonszern, az SSIH — termékei közül az Omega és a Tissot márkájú órák a leghíresebbek — egy év alatt 837 embert bocsátott el 4337-ből. A Basler Zeitung nem véletlenül nevezi „drámainak" a helyzetet: a másik óriás, a svájci órák 80 százalékát előállító Asuag konszern 800 millió frankos adóssággal zárja majd az idei esztendőt. (Becslések szerint legalább 1,3 milliárd frank kölcsönre volna szüksége a modernizáláshoz.)

A bankok azonban húzódoznak a kölcsönök folyósításától, illetve feltételeket támasztanak: hideg gazdasági számításokkal alátámasztott, ésszerű feltételeket, amelyek azonban politikai okok miatt nehezen teljesíthetők. Az ellentmondás: a svájci óraipar szanálása aligha lehetséges a munkáslétszám drasztikus csökkentése nélkül. Ugyanakkor az alpesi ország mindent el akar követni a munkanélküliség fenyegetése ellen. (Az idén a svájci bankok 100 millió frankot bocsátottak az SSIH rendelkezésére, de újabb 20 milliót kellett folyósítani, mert már augusztusban több millió frank volt a veszteség. Az SSIH gazdasági igazgatója, Peter Gross szerint: „Rendkívül súlyos az örökségünk, mert a problémák tíz év alatt halmozódtak föl. Súlyos felelőtlenség volt, hogy ölbe tett kézzel ültünk, s nem tettünk ellenük semmit.")

Gross nyilván arra célzott, hogy az egykor rugalmas, a technikai újításokat támogató svájci óraipar rendkívül nehézkessé vált. Sok időbe kerül, amíg egy-egy korszerű eljárást Svájcban a tömeggyártásban is alkalmaznak. Eközben Japán elárasztotta a világot olcsó és megbízható kvarcóráival. Svájc későn ébredt, s ezért ma drágán kénytelen fizetni. (1981-ben 33,7 százalékkal kevesebb órát értékesítettek külföldön, mint egy évvel korábban.) A visszaesést bizonyos mértékig tudták ellensúlyozni a hagyományos termékek magas árszintjével. A helyzet súlyos, a döntés gazdasági szakemberek kezében van. Tovább szűkült a szakszervezetek mozgásköre. A munkaadók és a munkavállalók között 45 évvel ezelőtt kötött, és a „szociális békességet" hirdető szerződés aláírásának évfordulóján nyilatkozott Fritz Reimann, a Fém- és Óraipari Dolgozók Szakszervezetének elnöke. (A szakszervezet csupán 1981-ben 1300 tagját veszítette el — 1967 óta pedig 40 000 embert bocsátottak el az óraiparból.) Reimann szerint jelen körülmények között az érdekvédelem elsősorban arra terjed ki, hogy munkaidő-csökkentést szorgalmaztak elbocsátások helyett.

ÓRAGYÁRTÁS SVÁJCBAN

„Sokáig úgy aludtunk, mint a mormota"

Az óraiparral szinte egy időben válságjelenségek mutatkoznak a svájci gépiparban is: miközben külföldről egyre kevesebb megrendelés érkezik, csökken a hazai vásárlók érdeklődése is. Az idei esztendő második negyedévében például 15,2 százalékkal kevesebb terméket szállítottak külföldre, Svájcban pedig 4 százalékkal kevesebbet tudtak értékesíteni. (Ilyen körülmények között különleges jelentőséget kapnak az újabb megrendelések. Októberben — négyéves szünet után — svájci gépipari kiállítást rendeztek Moszkvában, ahol közölték: visszaesés után idén újból növekszik a Szovjetunióba szállított svájci gépipari termékek mennyisége, értékben újból megközelíti a 100 millió frankot. Tscharner kereskedelmi tanácsos moszkvai nyilatkozatában kitért a kereskedelmet egyes területeken hátráltató „Cocom-listára" is. Elmondta: Svájcra mint semleges országra e megállapodás nem vonatkozik, ugyanakkor egyes vállalatok nem hagyhatják figyelmen kívül a gazdasági és politikai realitásokat.)

Mérleghiány

A gazdaság vezető ágazataiban tapasztalható visszaesés természetesen érezteti hatását a kereskedelmi mérlegen is. Az idei év első nyolc hónapjában a passzívum 3,4 milliárd frank volt, ami azonban csaknem 2 milliárddal kevesebb, mint a tavalyi esztendő azonos időszakában. Svájci gazdaságpolitikusok azonban nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget a deficit csökkenésének, mert tudják, hogy azt elsősorban az import visszafogásával érték el. Fritz Honegger szövetségi elnök többször is kifejezésre juttatta: exportösztönző hitelekkel próbálják kivitelre bírni a vállalatokat, mert hosszú távon csak ez hozhat javulást. A kormányzat 1983-ban több mint 100 millió frankot ad az export támogatására, s ez az összeg jóval több az ideinél.

1975 és 1981 között egyébként jelentősen csökkent az a pénzmennyiség, amit az exporttámogatás vésztartalékaként az állam folyósíthatott az arra rászoruló vállalatoknak. 1975-ben még 450 millió frank fölött rendelkezett, tavaly azonban már csak 77 millió fölött. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a takarékossági költségvetést elfogadó Kantonok Tanácsa csak heves vita után járult hozzá az exportösztönző hitelek növeléséhez. A képviselők hangsúlyozták: a jelenlegi recesszióban százszor meg kell gondolni, mire költsék a pénzt. A svájci költségvetés hiánya egyébként 1983-ban várhatóan meghaladja az 1 milliárd frankot. Ilyen körülmények között aligha adhatnak a válság által különösen sújtott területek korszerűsítésére annyi pénzt, amennyit a múltban. 1978 óta 315 millió frankot ruháztak be, több mint 2000 munkaalkalmat teremtettek. Az óraipar válságát figyelembe véve úgy döntöttek, hogy a rendelkezésre álló összeg java részét e hagyományosan sok embert foglalkoztató ágazat fejlesztésére fordítják.

Kevés munkanélküli

Az ország gazdasági helyzetét rontotta az is, hogy a tradicionálisan jövedelmező iparágból, a turizmusból származó bevételek is csökkentek.

Svájci gazdaságkutató intézetek vizsgálják a visszaesés természetét. A baseli szakértők szerint két fő okra vezethető vissza a gazdaság pangása: 1. késik a világméretű föllendülés; 2. a svájci ipar nem olyan versenyképes, mint a múltban volt. A jelentés keserűen állapítja meg, hogy reálértékben számolva az export az idén 5 százalékkal csökken, s ez az 1975-ös „válságév" 6,5 százalékos aránya mellett a legrosszabb mutató, amit a második világháború óta följegyeztek.

Az ipar hatékonyságát kell növelni — vallják a szakértők.

A visszaesés kihat a munkaerőpiacra is, de még drasztikus romlást nem okoz. December végére 30 000 lesz a munkanélküliek száma, a munkaképes lakosság 1 százaléka. A svájci kormány 1983-ban szeretné megakadályozni, hogy az arány 1,5 százalék fölé kerüljön. (A pénzbevételek csökkenése magával hozta a hazai fogyasztás 2 százalékos csökkenését is.)

A prognózisok csak 1983 második félévétől várják a gazdasági élet viszonylagos föllendülését. Fontos lenne, ha az ország növelhetné külföldi szállításait, erre azonban egyelőre nincs reális remény. Sőt: az idei év harmadik negyedében 8 százalékkal kevesebb megrendelés érkezett a határokon túlról.

A hazai lakosságot természetesen 1982 karácsonyán az érdekli: mit hoz 1983? Konjunktúrakutató intézetek egybehangzóan azt állítják: a svájci gazdaság — elsősorban a bankrendszer nyújtotta alap fedezetével — képes lesz a megújulásra. Azaz: továbbra is 1 százalék körül tartja a munkanélküli-arányt, s 5—6 százalék között az inflációt.

OLTVÁNYI TAMÁS

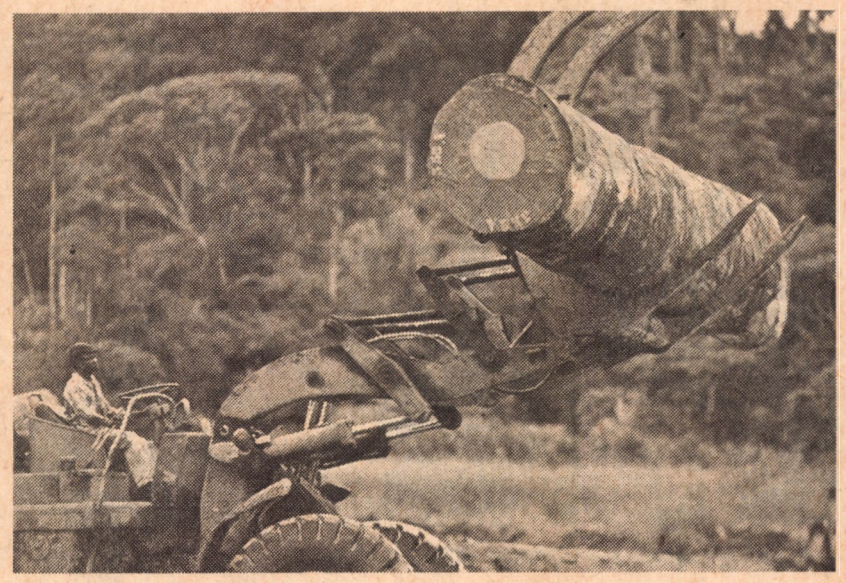
Fellendülésre várva

Cukor és réz, kakaó és kaucsuk

Túlkínálat és „kiéheztetés”

Jó negyedéve beszélnek már a szakértők arról, hogy a nyersanyagpiacokon kialakult árszint most természetellenesen alacsony, és a konjunktúra megélénkülésének első jelére a jegyzések is megindulnak majd fölfelé.

A dolláralapon számolt úgynevezett Moody-index június vége óta ugyan szeptember végéig 1,9 százalékkal emelkedett, a növekedés azonban csupán néhány termék drágulását tükrözi. Emelkedett így az arany, az ezüst és a nikkel jegyzése, felfelé mozgott — igen alacsony szintről — a kávé és a kakaó ára. A piacok többségében azonban a vevők várakozó álláspontra helyezkedtek.

A KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG GONDJA: MI LEGYEN A FÁVAL?
Az idei stagnálás után jövőre megélénkül a gazdasági tevékenység

Előrejelzés 1983-ra

A nyersanyagárak emelkedéséről szóló prognózisok akkor szaporodtak meg, amikor a nyár elején az OECD közzétette legújabb, 1983-ra szóló előrejelzését. A fejlett tőkés országokat tömörítő világszervezet szakértői ebben a dokumentumban azt állították, hogy az idei stagnálás után jövőre ismét megélénkül a gazdasági tevékenység.

Mivel pedig — főként az ipari, keresletérzékeny nyersanyagok esetében — jórészt éppen a majdnem visszaesés következtében estek 1980 tavasza óta a nyersanyagjegyzések, a megélénkülés szükségszerű következménye erőteljes áremelkedés lesz. Alátámasztotta ezt a vélekedést az is, hogy jó néhány terméknél a felhasználói készletek szintje lecsökkent. Az OECD-dokumentum megjelenése óta eltelt időszakban azonban több olyan esemény történt, mely a világszervezet véleményének viszonylagos optimizmusát megkérdőjelezte.

„Késik” a fellendülés az Egyesült Államokban, és lefelé módosították a jövő évre várható számokat több más fejlett tőkés országban is. Vagyis: ha lesz is fellendülés, az valószínűleg jövőre még gyenge, erőtlen lesz. Ilyen körülmények között pedig senki sem rohan vásárolni, készleteit feltölteni. Jellemző, hogy a réz és alumínium londoni jegyzései szeptember végén 12, illetve 18 százalékkal voltak alacsonyabbak az 1981. szeptemberi szintnél.

A megélénkülés bizonytalansága miatt így sokan „kivárnak”, hiszen szükségletüket többé-kevésbé a jelenlegi árszinten még egy darabig be tudják szerezni. Néhány nyersanyagigényes iparágban a kereslet amúgy sem indokolna megemelt szintű beszerzéseket. Az amerikai acélgyártás például csak mintegy 50 százalékos kapacitás-kihasználtsággal termel, s emellett az USA-ban gondokkal küzd az építőipar és az autógyártás is.

A piacokon korábban a kereslet fontos része volt a spekuláció, a profitcélú vásárlás. A magas kamatok ezeknek az üzleteknek rentabilitását csökkentették, vagy meg is szüntették. A legutóbbi időben ugyan a kamatszint általában esett, de kérdéses, meddig tart ez.

Üzleti körökben sokan úgy vélik, hogy az amerikai kamatok nemsokára ismét megindulhatnak fölfelé.

Külön fejezetet képeznek a mezőgazdasági termékek árai. A sorozatos jó termések és a mérsékelt kereslet következtében az Economist mezőgazdasági árindexe az 1980. novemberi „csúcshoz” képest 1982 őszére 42 százalékkal zuhant vissza. A cukor jegyzése — reálértékben, az infláció hatásától megtisztítva — ma alacsonyabb, mint 1977—78-ban, és az 1981—82-es mezőgazdasági év cukortermése 9 százalékkal haladja meg a fizetőképes keresletet. Az 1980-as kiugróan magas árak ráadásul arra késztették az élelmiszeripart, hogy cukorigényét igyekezzék minél nagyobb mértékben más édesítő termékekből kielégíteni. Így vált egyre népszerűbbé a kukoricából nyerhető édesítőszirup.

Még rosszabb a kávétermelők helyzete, itt ugyanis a kínálat az igényt 12 százalékkal múlja felül. Az egyensúly hiánya részben a termelők „hibája”. Új hibrid fajták terjedtek el, az indonéz termés egy évtized alatt megduplázódott, Kolumbiáé 50 százalékkal emelkedett.

A kávéegyezmény segítségével ugyan a termelők megkísérelték a jegyzések stabilizálását, azonban nem teljes sikerrel. Bár az elmúlt hónapokban a tőzsdei árak valamicskét emelkedtek. Jelek mutatnak arra is, hogy az egyezményhez nem csatlakozó fogyasztó országok vállalatai a tőzsdei jegyzéseknél jóval olcsóbban tudják szükségletüket fedezni.

Manapság egy tonna kakaóért 30 százalékkal fizetnek kevesebbet, mint egy évvel korábban. Itt is túltermelés van, a termés 6 százalékkal múlja felül az igényeket. Egyre többen fogyasztanak csokoládébevonatú édességet „csokirúd” helyett, a felhasználás 1976—80 között az USA-ban 18 százalékkal csökkent. Bár az elmúlt hetekben a jegyzések e terméknél is kissé erősödtek — az újabb keletű termésbecslések elmaradnak a korábbiaktól —, sok termelő számára a 920 fontos tonnánkénti ár a ráfordításokat sem fedezi. A jelenlegi árszint mellett tehát feltehetően csökken a magasabb árat kérő „hagyományos” termelők jelentősége, és a piacon teret nyernek majd olyan országok — például Brazília — ültetvényei, ahol a kakaót kevesebb költséggel tudják termeszteni. (Közép-Afrikában a fa okoz gondot.)

Áruegyezmények

A mezőgazdasági termékek jegyzéseit, az árak ingadozásait nagymértékben befolyásolják a rendszeresen közzétett termés-előrejelzések. A prognózisok következménye könnyen kiszámítható: ha az újabb becslés a korábbinál optimistább, akkor esni fognak az árak, ellenkező esetben viszont emelkednek. A búza chicagói jegyzését is nyilvánvalóan lefelé nyomta, hogy a Nemzetközi Búzatanács legújabb számítása szerint a világtermelés 7 millió tonnával lesz több a legutóbb valószínűsítettnél és el fogja érni a 464 millió tonnát. (Ugyanezen forrás szerint takarmányból 1982—83-ban 781 millió tonna áll majd rendelkezésre.)

Aligha meglepő ezek után, hogy szeptember végén egy tonna búzáért csak 25 százalékkal kevesebbet voltak hajlandók a vevők Chicagóban kifizetni. Még bizonytalanabb a kukoricatermelők helyzete az USA-ban. Az előrejelzések szerint akkora termés várható, hogy több mint 10 százalékát egyszerűen képtelenek lesznek elraktározni. A piacra nehezedő kínálati nyomás ezek után elképzelhető...

Az ipari nyersanyagok többségénél sincs sok örömre okuk a termelőknek. Bár a Nemzetközi Gumiszervezet igazgatósága 1981 novembere óta mintegy 240 000 tonna kaucsuk felvásárlásával igyekezett a piaci helyzetet stabilizálni, az árak egy év alatt csaknem 8 százalékkal csökkentek, és alig haladják meg a szervezet által meghatározott alsó intervenciós szintet.

A legtöbb áruegyezmény a gyakorlatban azonos elvek szerint működik. A résztvevők először is meghatározzák az alsó és felső intervenciós árakat, ezeket egyébként a keresleti-kínálati viszonyoknak megfelelően időnként változtatják. Ha a konkrét tőzsdei árak elérik az alsó intervenciós pontot, akkor a szervezet közös alapjából vásárlásokkal igyekeznek a jegyzéseket feljebb tornászni, míg ellenkező esetben a szervezet készleteiből való eladásokkal igyekeznek a piacra nehezedő nyomást mérsékelni. Abban az esetben persze, ha az egyezményben nem csupán a termelők, hanem a fogyasztók is részt vesznek, általában kemény vitákban alakul ki, hogy mi is hát „a szervezet” érdeke. A vásárlók árzuhanást látva nyilvánvalóan azért szállnak síkra, hogy az intervenciós árat is szállítsák le, hiszen a mesterségesen magasan tartott árakon való beszerzés aligha áll érdekükben. Fordított a helyzet akkor, amikor a jegyzés felfelé „töri át” az intervenciós plafont.

Ugyancsak lefelé tartanak mostanság a textilipari alapanyagok közül a pamut- és gyapjúárak, bár az egy évvel korábbi szinthez képest a gyapjú valamelyest kétségtelenül drágult.

Ellentétes remények

A színesfémek árai hagyományosan gyorsan reagálnak a konjunktúra változásaira. Ha a jelenlegi nyomott árakat nézzük, aligha lehetünk meggyőződve arról, hogy a fellendülés „már itt van a sarkon”. Nemrég több bányászati konszern kísérletet tett arra, hogy kitermelése csökkentésével mérsékli a kínálatot. A cél a jegyzések mesterséges „felnyomása” lett volna. Kiderült azonban, hogy az érintett cégeknek készpénzszükségletük akkora, hogy egyszerűen nem engedhetik meg maguknak a kínálat visszatartását, a piac „kiéheztetését”. Reményük ma már alighanem csak a gazdasági tevékenység megélénkülésében lehet. A legtöbb számítás szerint ekkor sok színesfémnél túlkínálat helyett a piacon hiány keletkezhetik. Akkor pedig vásárlási láz és — különösen a réznél — az ár meredek emelkedése várható. A vásárlók ugyanis ilyenkor igyekeznek készleteiket minél előbb feltölteni, szükségletüket minél előbb fedezni, hiszen tartanak a további árnövekedéstől.

A régi szólás azonban a tőzsdére mindenképpen igaz: „ne fesd az ördögöt a falra, mert megjelenik”. Az erősödő igény fölfelé nyomja a jegyzéseket is. A nyersanyagtőzsdék résztvevői ma várakoznak és reménykednek. A termelők abban, hogy előbb-utóbb csak bekövetkezik a megélénkülés és ezzel vége szakad a nyomott árak kétves időszakának. A nyersanyagokat feldolgozók viszont egyrészt várják a fellendülést — hiszen az az ő termékeik iránti keresletet is alighanem meg fogja növelni —, másrészt viszont nem örülnének az alapanyagok ezzel járó megdrágulásának.

GONDA GYÖRGY — SZENTGÁLI PÉTER

Washingtoni vendégek

„Camp David II." esélyei

Hatan és a hetedik

Vajon mi számít igazi főétkezésnek? A kérdés ezúttal nem a táplálkozás tudományának szakértői részéről hangzott el, hanem az új libanoni elnök villámkörútjának politikai szemlélői tették fel. Amin Gemajel a Fehér Házban reggelizett az amerikai elnök társaságában, másnap Mitterrand ebédmeghívásának tett eleget a párizsi Elysée-palotában. A következő napon, Spadolini olasz kormányfő partnereként mondta el pohárköszöntőjét a római díszvacsorán.

Segély és kézfogás

A három úticélként szolgáló főváros kiválasztása nem volt véletlen: az Egyesült Államok, Franciaország és Olaszország biztosítja a Libanonban állomásozó nemzetközi ellenőrző erők 3800 főnyi kontingensét. (Ezt szeretné a libanoni államfő mintegy harmincezres létszámra növelni, hogy átmenetileg pótolja az országban keletkezett „biztonsági vákuumot". Gemajel nyilatkozata szerint a libanoni nemzeti haderőt a jelenlegi huszonháromezres szintről legalább ötven-hatvan ezer főre kellene emelni, s szükséges a felszerelésének, valamint haditechnikai eszközeinek korszerűsítése is. Ilyen körülmények között nehéz lenne megmondani, lehet-e megnyolcszorozni — akár brit és spanyol csapatok bevonása árán — a nemzetközi erőket, s ha megvalósítják ezt a tervet, meddig maradnának Libanon földjén a három vagy öt NATO-tagállam alakulatai?)

Visszafelé pergetve az utazás filmjét: Róma azért is figyelmet érdemelt, mert Libanon első számú kereskedelmi partnere. Ezt érzékeltette az olasz kormány által máris felajánlott 12 milliárd lírás gyorssegély, aminek csupán egy szépséghibája van. Az első károsszesítések tanúsága szerint Dél-Libanonban és Bejrútban minden harmadik ház megsérült. Legkevesebb hétezer kilométernyi út ment tönkre s a minimális becslések 12 milliárd dolláros anyagi veszteségről szólnak. Márpedig a dollár—líra arány (egy az ezerhárom-ezernégyszázhoz) figyelembevételével, a líramilliárdok csupán töredékét elégíthetik ki akár a legszükségesebb igényeknek.

Párizsban ismét hangsúlyt kaphattak a múltbeli kapcsolatok és nem kevés szó esett a francia—libanoni viszony folyamatosságáról. Anélkül azonban, hogy gyakorlati kötelezettségvállalás történt volna. A Párizsból keltezett táviratok elsősorban azt a mozzanatot emelték ki, hogy Gemajel sajtóértekezletén a francia fővárosban tartózkodó (elvileg baloldali ellenzéki drúz vezető) Valid Dzsumblatt is részt vett, s a két politikus kezet szorított a televíziós kamerák előtt.

A főétkezés, úgy tűnik, mégiscsak a washingtoni reggeli volt, ami után Gemajel „az új Libanon alapkövének" nevezte a két ország kapcsolatait. A libanoni államfő három területen veti reményeit a washingtoni politikába. Azt várja, hogy az Egyesült Államok közvetlenül, illetve közvetve előteremti majd a Libanon újjáépítését és talpraállítását szolgáló hatalmas összegeket. Jórészt amerikai forrásoktól reméli egy viszonylag erős és kézben tartható kormányhadsereg kialakítását is. Végül, de nem utolsósorban amerikai közreműködéssel szeretné elérni a külföldi csapatok távozását az országból.

Miután a PFSZ bejelentette, hogy a rendezést előmozdítandó, a maga részéről hajlandó visszavonni az Észak- és Kelet-Libanonban tartózkodó palesztin harcosokat, a szíriaiak pedig közölték, hogy az izraeli kivonulással párhuzamosan készek hazavezényelni az arabközi békefenntartó erők kötelékében libanoni szolgálatot teljesítő szír alakulatokat — a megoldás kulcsát az izraeli kivonulás jelentené. Ha hinni lehet a nyugati sajtójelentéseknek, ez nem sietős; az izraeli csapatokat téli felszereléssel látják el, különösen a hegyes, libanoni vidékeken. Sok terv látott napvilágot, de ezeket sorra cáfolták. Legutóbb úgy tűnt, hogy

BUSH ALELNÖK, II. HASSZÁN, REAGAN ELNÖK ÉS SZAÚD AL-FEJSZÁL
A három főváros kiválasztása nem volt véletlen

a bejrúti An-Nahar értesülésének bizonyos valóságmagva is van: a lap szerint november végéig kivonulnának a palesztinok, míg az izraeliek tizenöt kilométerrel hátravonnák erőiket a Bejrútot Damaszkusszal összekötő főútvonal mögé. Ez lenne a kezdet, s utána tárgyalások indulnának az izraeli, illetve szíriai csapatok visszavonulásáról.

Az izraeli külügyminisztérium azonban ennek az állítólagos megállapodásnak létrejöttét is tagadta. Nehéz lenne tehát hitelt érdemlően megállapítani, történt-e valóban valamifajta lépés az egyezség felé. Kiszivárogtak olyan értesülések is, hogy Izrael csapatai kivonásának ellentételeként nemcsak a palesztin és szíriai távozást kívánja, hanem különleges garanciák egész sorát. Így emlegetik elektronikus előrejelző berendezések elhelyezését Libanon déli részén; a légifelderítés törvényességének elfogadását; az izraeli katonai jelenlét valamilyen formájának fenntartását a Haddad őrnagy által ellenőrzött legdélibb sávban. Minderről nyilván szó esett Samir izraeli külügyminiszter washingtoni tárgyalásain meg azon a pótmegbeszélésen, amelyet Samir egy Costa Rica-i kitérőt követően ismét az amerikai fővárosban folytatott. Az izraeli diplomácia vezetője mindenesetre olyan nyilatkozatokat tett, hogy a korábbi nézeteltéréseket sikerült elsimítani.

Milyen identitás?

A libanoni—izraeli problémakör jelentős része, de mégiscsak egy szelete a szélesebben vett közelkeleti válságnak. Erről is tanácskoztak a héten Washingtonban, hiszen egy másik arab államfő, II. Hasszán marokkói király vezetésével ott járt az Arab Liga küldöttsége. A fezi arab csúcs héttagú delegációt jelölt ki Marokkó, Jordánia, Szíria, Algéria, Tunézia, Szaúd-Arábia és a PFSZ képviselőinek részvételével, hogy világszerte, de mindenekelőtt a Biztonsági Tanács öt állandó tagállamának fővárosában megismertessék az arab béketervet.

A palesztin képviselet azonban bonyolult problémákat vetett fel. Annak természetesen semmi akadálya sincs, hogy a PFSZ képviselőit Moszkvában és Pekingben fogadják s a tízekkel fennálló kapcsolat a párizsi, sőt a londoni látogatást sem teszi eleve lehetetlenné. Washingtonban azonban Izrael előzetes elismerését kívánják a Palesztinai Felszabadítási Szervezettől minden tárgyalás, sőt akár kapcsolatfelvétel előtt. Ezért arab oldalról azt is fontolgatták, hogy a delegációt megosztanák, s így vennék elejét a konfliktusnak. Végül mégis a teljes, héttagú küldöttség mellett döntöttek. A Fehér Házban azonban csak „hét mínusz egyes felállásban" jelenhettek meg, mert a kuvaiti útlevéllel utazó Khaled al Hasszánt, a PFSZ-végrehajtóbizottság tagját, Arafat személyes tanácsadóját nem voltak hajlandók hivatalosan fogadni. A palesztin politikus ezért New Yorkban csatlakozott a többiekhez, akik addig, Reagan színe előtt csupán hatan lehettek.

A Fehér Ház kertjében rendezett, rögtönzött sajtóértekezleten Reagan fontos mérföldkőnek mondotta a találkozást. Ebből azonban nehezen derült ki, melyik úton is van ez a mérföldkő. Az amerikai elnök ugyanis biztonságot ígért az izraelieknek és az araboknak egyaránt, s ennek jegyében Izrael elismerését sürgette az arabok részéről. Viszont Reagan sem területi kérdésekben (a megszállt arab földekről való izraeli visszavonulás ügyében), sem pedig a palesztin államalakítás érvényesítésében nem tudott megnyugtató bejelentést tenni. A területi problémákat meg sem említette, a palesztinoknak pedig egy homályos ígéret — idézzük: „az identitás érzésének megadása" — juthatott.

A válság tehát változatlanul holtponton van, s újabban Washingtonban mind többet találgatnak egy újabb Camp David-i forduló lehetőségéről. Ezen — így szólnak az amerikai lapokban megjelent vélemények — a három hagyományos partner (az Egyesült, Államok, Izrael és Egyiptom) mellett Jordánia is részt venne, s a napirend lényege: hogyan lehet megoldani a palesztin problémát egy független palesztin állam megalakításának mellőzésével.

A kivonulás feltételei

A jordániai király akkor tárgyalhat érdemben, ha megfelelő arab és palesztin felhatalmazással rendelkezik. Ehhez nem kevesebb szükséges, mint a novemberre tervezett palesztin parlament (Nemzeti Tanács) jóváhagyása. De kérdéses, hogy a palesztin önállóságot elvető amerikai álláspont fényében elképzelhető-e ez a palesztin hozzájárulás?

Az izraeli kormányfő akkor tárgyalhat érdemben, ha lemond a „bibliai határokról", a területi mozdulatlanságról. Hiszen abban a Reagan-terv is túlmegy Camp David I-en, hogy nem izraeli, hanem jordániai kereteken belül képzeli el — területi kiigazításokkal együtt — a palesztin autonómiát. Képes-e azonban a területi kérdésben Washington saját, átfogóbb érdekeit érvényesíteni a Begin-kormányzattal szemben, vagy egy számára előnyösebb izraeli vezetésben látja a megoldást? (Samir nyugtató nyilatkozata ellenére ezért tesznek még mindig különbséget az amerikai—izraeli stratégiai szövetség, illetve a Begin-kabinet és Washington közötti taktikai súrlódások miatt.) Az eddigi tapasztalatok szerint a hajthatatlan Begin—Saron vezetés nem siet áldozatokat hozni, még az amerikai patrónus érdekeinek oltárán sem.

Ha egyáltalán megvalósulhat egy újabb Camp David típusú találkozó, azt minden bizonnyal heves belső viharok előzik majd meg az arabközi politikában, a palesztin mozgalomban, s az izraeli belpolitikában egyaránt. Lehet, hogy Washingtonnak éppen ez a szétszabdalás a célja?

A Közel-Kelettel kapcsolatos jelentések zöme az elmúlt napokban Washingtonból kelteződött. Ez arra mutat, hogy az Egyesült Államok ki akarja használni a térséggel összefüggő és kétségtelenül meglevő új lehetőségeit. Igyekszik minél több szálat megragadni, szeretné mindet kézben tartani.

RÉTI ERVIN

Robbanás

A termelés takarékossága

Nyolc évvel ezelőtt az olaj ára hordónként csupán 2 dollár volt és sokan vallották, hogy ez így is fog maradni. Manapság azonban ugyanezért már 34 dollárt kell fizetni, és minden előrejelzés szerint a pillanatnyilag lanyhuló ár hosszabb távon fog emelkedni.

Az 1973—74-es első olajárrobbanás világosan megmutatta a felhasználó országoknak, hogy fontos tennivalók vannak.

Forduló irányzat

Azóta az adatok szerint a korábbi irányzat azonban fordulni látszik. 1973—80 között az OECD-országok ipara évente — változatlan áron — átlagosan 2 százalékkal növekedett. A periódus végén pedig ehhez kevesebb energiára volt szükség, mint az árrobbanás előtt. Vagyis: nem csupán a lelassult gazdasági tevékenységnek tudható be a takarékosság. A háttérben tényleges eredménnyel járó intézkedések is vannak.

A fejlett tőkés országok érthető módon elsősorban az importált olaj (illetve általában az olaj) fogyasztását kívánták mérsékelni. Míg átlagukat tekintve törekvésük sikerrel járt, egyes országok adatai kevésbé biztató képet mutatnak. Kanada például 1973-ban naponta 1,6 millió hordó olajat fogyasztott és a későbbi években — 1979-ig — ez a mennyiség éppenséggel nőtt. Ugyanez áll az Egyesült Államokra is, ahol az 1979-es fogyasztás 6 százalékkal haladja meg az árrobbanás előttit.

A másik oldal: ugyanezen időszak alatt a „fekete arany" felhasználása stagnált, illetve némiképp még csökkent is az NSZK-ban és Franciaországban. Az egyes kormányok ugyanis eltérő súlyt tulajdonítottak az energiakérdésnek. A behozatalra jobban rászoruló Nyugat-Európa láthatóan komolyabban vette a problémát, mint a jelentős hazai forrásokkal bíró USA vagy Kanada. Jól mutatja ezt az egyes országok árindexeinek összehasonlítása. Kanada — ahol pártállástól függetlenül az egymást követő kormányok a világpiacinál alacsonyabb hazai energiaszintet tartottak indokoltnak — 1973—80 között mindössze 30%-kal drágította reálértékben ezt a termékcsoportot. (A „reálérték" itt azt mutatja, hogy mennyivel haladta meg az energia áremelkedése az adott országban az átlagos inflációt.)

Az Egyesült Államok — amely a legalacsonyabb hazai árszintről indult — ugyanezen időszak alatt reálértékben 120 százalékkal emelt. Az árak a tipikusan importőr Japánban ugyanezen időszak alatt csaknem megháromszorozódtak.

Van igazság abban, hogy az

CADILLAC-HIRDETÉSRÉSZLET, KÉT „ORSZÁGÚTI CIRKÁLÓVAL"
A megkérdezettek egyharmada kívánt kisebb fogyasztású autót

energiatakarékossági erőfeszítések 1974—78 között kissé lanyhultak — hiszen az olajpiacokon relatív béke uralkodott. Meglepőnek tűnik, de adatokkal igazolható, hogy 1974—78 között a legfejlettebb tőkés országokban a szállítási hajtóanyagok termelői ára reálértékben (tehát az átlagos inflációhoz mérve) 9,5 százalékkal még esett is.

Az 1979—80-as második árrobbanás aztán ismét felrázta a közvéleményt. A fejlett tőkés országokat tömörítő Nemzetközi Energiaügynökség keretében a tagok meghatározták olajimportjuk lehetséges felső határát, akcióprogramot fogadtak el egy esetleges krízis idejére és hitet tettek a fokozott energiatakarékosságon kívül hazai forrásaik erőteljesebb feltárása mellett is. (Az energiaprogramot a velencei csúcsértekezlet is megerősítette.)

A technológia szerepe

Végeredményben 1980-ban már az OECD-országok olajfogyasztása 8%-kal esett és hasonló csökkenés mutatkozott 1981-ben is. Ennek is következménye, hogy tavaly az olajárak — dollárban — nemhogy nem nőttek, de egyes termelő országok esetében még csökkentek is. A jelenlegi helyzetre jellemző, hogy az OPEC-országok termelése alig haladja meg a napi 20 millió hordót, miközben a kutak kapacitása ennek kétszerese lenne. Ez optimista prognózisokat is szül. A Nemzetközi Energiaügynökség nézete szerint a fejlett tőkés országok az ezredfordulóra további 25—30 százalékkal csökkenthetik olajimportjukat ha megnégyszerezik a nukleáris energia termelését és a többletigények kétharmadát szénnel fedezik.

A legkisebb országok folyamatosan mérséklik az egységnyi gazdasági növekedés energiaszükségletét is. Ez egy bizonyos határon túl cseppet sem egyszerű feladat. A szakemberek szerint az energiatakarékosság első szakaszában általában a pazarlást szüntetik meg.

A második szakaszban kerülhet sor a vállalati Mercedes-gépkocsipark Mazdákra való lecserélése, az olajkályhák széntüzelésre való átállítására vagy széntüzelésű kazánokkal való felváltására. Ezen intézkedések megvalósítása már több évet vehet igénybe és kétségkívül beruházásigényes. A megtérülés is elhúzódhat. (Az energiavezetékek és kazánok jobb karbantartására fordított pénz szinte hónapok alatt visszajön).

Ezek a lépések azonban még nem érintették a legstabilabb energiafogyasztót, a termelési folyamatot. Egy adott országban a gazdasági növekedés energiaigényességét pedig tartósan csak így lehet mérsékelni. E kérdés súlya — növekvő energiaárak mellett is — értelemszerűen nagyobb például a vas- és acéliparban, az alumíniumiparban, a papíriparban vagy cementgyártásban, ahol az összköltségek mintegy 20 százaléka esik az energiára — mint más kevésbé energiaigényes ágazatban. Különleges helyzetben van a petrokémiai ipar is mely nem csupán energiaként használ fel olajat, hanem termelési nyersanyagnak is.

Az új helyzethez való alkalmazkodás nem volt könnyű például az amerikai autóiparban sem. (Az autók átlagos fogyasztása a nyersolajmérlegre ható egyik legjelentősebb tényező).

Az ellentmondó amerikai energiapolitika körülményei között sokáig tartott, amíg a gyárak megértették, az alacsony fogyasztású modellcsalád kifejlesztése nélkül a jövendő piacát adják át külföldi (elsősorban japán) vetélytársaiknak. 1975—78 között, három év alatt — a megszokott öt helyett — elkészült az új járműcsalád és így 1979—80-ban — ekkor a benzin fogyasztói ára a tengerentúlon megkétszereződött — Detroit már megfelelő kínálattal rendelkezett. A program azonban nem bizonyult olcsónak. Előzetes számítások szerint 1982—84 között befejezésére még 80 milliárd dollárt kell majd költeni. Az évtized közepére azonban a forgalomba hozott új amerikai kocsik átlagos fogyasztása 100 kilométeren csak 8,5 liter lesz. Ez az első árrobbanás előtti értéknek a fele.

Ugyancsak az Egyesült Államokban 1980-ban a felhasznált elektromos energiának mindössze 1 százalékát állították elő kőolajból, miközben két évvel azelőtt a „fekete arany" súlya még 17 százalékos volt. Az amerikai olajfinomítók pedig manapság 20 százalékkal kevesebb fűtőanyagot használnak fel, mint 10 évvel ezelőtt. (Az árrobbanás egyébként a petrokémiai iparban teljesen megváltoztatta a gazdaságosság fogalmát. Korábban az üzem költségeinek mintegy 60 százaléka fixnek volt tekinthető. A megváltozott árviszonyok mellett viszont a költségek nagyobb része, 70 százaléka a kapacitáskihasználtság függvényében nőtt vagy csökkent. A hagyományos gondolkodás szerint a kapacitást minél jobban ki kell használni. 1973 után viszont ugyanez a gyakorlat sok esetben csak „veszteséget termelt". Mivel pedig a fix költségek súlya ma már csak 30 százalékos, az átlagos petrokémiai üzem meglehetősen alacsony kapacitáskihasználás mellett is profitot hozhat.)

Az árrobbanás után más szektorokban is jobban odafigyeltek az energiaszámlára. Az amerikai alumíniumipari óriás, az Alcoa két próbaüzemében például nem timföldből, hanem alumíniumkloridból kísérelnek meg alumíniumot előállítani egyharmaddal kevesebb energiaszükséglettel.

A feketefém-kohászatban növekedett az ócsavasból való acélelőállítás népszerűsége. Ugyancsak energiatakarékos eljárás a folyamatos öntés — melyet mellesleg már 1952-ben feltaláltak —, ahol a fémet nem kell minden egyes fázisban ismét felmelegíteni. Ez a módszer a felmérések szerint 5—10 százalékos energiamegtakarítást hoz. Napjainkban az USA-ban előállított acél 20 százaléka készül folyamatos öntéssel, míg 1972-ben az akkor húszesztendős eljárás súlya — gazdasági kényszer hiányában — mindössze 6%-os volt. A legtöbb acélmű ezenkívül igyekszik felváltani olajfűtésű kemencéit más fűtőanyagra konstruálttal. (A japán gyárak például energiaigényük kielégítésére a széntől kezdve az elhasznált gumiabroncsig mindent felhasználnak.) A példák szerint az iparágban kokszmegtakarításra is van lehetőség: a United States Steel például egy tonna vasérchez 25 százalékkal kevesebb kokszot használ fel, mint három évvel ezelőtt.

A megdrágult energia a nagy irodaépületek tervezőinek gondolkodását is befolyásolta. Korábban egy épület felületének mintegy 60 százalékát borította ablak. A mai átlagban mintegy 35 százalékos arány erősen csökkentheti az energiaszámlát.

A takarékosság: iparág

Az energiatakarékosság ma már komoly iparág a fejlett tőkés országokban. Az adatok szerint az energiát megtakarító berendezések előállításával az EGK-országokban jelenleg egymillió ember foglalkozik és a mintegy 15 000 (!) erre szakosodott vállalat forgalma évente meghaladja az 50 milliárd dollárt. A kormányok a legtöbb fejlett tőkés országban igen sokat költenek a közvélemény állandó meggyőzésére is.

Svédországban így a rádió és televízió állandó műsorokban ismerteti, „hogyan érezheti magát jól az ember 20 fokos hőmérsékletben". (A kampány sikerét félmillió ingyen szétosztott hőmérő is elősegítette.) Az NSZK-ban évente 20 millió márkát költenek az energiatakarékosságot népszerűsítő hirdetésekre. Szükség is van a jó reklámra, hiszen a tapasztalat szerint az emberek bizonyos idő után hajlamosak lennének a takarékosságról megfeledkezni. Az Egyesült Államokban például, ahol a takarékosságot központi forrás hiányában nem népszerűsíti állandóan hirdetés, a megkérdezetteknek ma csupán egyharmada kívánt kisebb fogyasztású autót venni. Véleményük magyarázható: mindenütt csak olajbőségről olvashatnak. Egy évvel ezelőtt a takarékosabb gépjárműre még e megkérdezettek fele vágyódott.

GONDA GYÖRGY — SZENTGÁLI PÉTER